

Statsrådets publikationer 2019:8

Forskarnas observationer och rekommendationer för främjandet av möjligheterna till mångsidig utveckling, hälsa och deltagande bland barn och unga

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR UPPVÄXT, LÄRANDE OCH DELAKTIGHET FÖR ALLA

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Statsrådets publikationer 2019:8

Förutsättningar för uppväxt, lärande och delaktighet för alla

Forskarnas observationer och rekommendationer för främjandet av möjligheterna till mångsidig utveckling, hälsa och deltagande bland barn och unga

Red. Jouni Välijärvi

BARN- strategin 2040

Undervisnings-
och kultur-
ministeriet

SOCIAL- OCH
HÄLSOVÅRDSMINISTERIET

Undervisnings- och kulturministeriet, social- och hälsovårdsministeriet

ISBN: 978-952-287-702-4 (PDF)

Ombrytning: Undervisnings- och kulturministeriet, kommunikationsenheten

Helsingfors 2019

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Statsrådet	12.3.2019	
Författare	Professor Jouni Välijärvi, Jyväskylä universitet		
Publikationens titel	Förutsättningar för uppväxt, lärande och delaktighet för alla. Forskarnas observationer och rekommendationer för främjandet av möjligheterna till mångsidig utveckling, hälsa och deltagande bland barn och unga		
Publikationsseriens namn och nummer	Statsrådets publikationer 2019:8		
ISBN PDF	978-952-287-702-4	ISSN PDF	2490-0966
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-702-4		
Sidantal	116	Språk	svenska
Nyckelord	uppväxtmiljö, växelverkan, utbildning, jämställdhet, motivation, delaktighet, ensamhet, generationsöverskridande, inläring, hälsobeteende		
<p>Referat</p> <p>Våren 2016 inledde undervisnings- och kulturministeriet och social- och hälsovårdsministeriet beredningen av Barnstrategin. Som bakgrundsmaterial för beredningen sammanställdes forskning gällande barn och unga. Sammanställningen består av de viktigaste forskningsresultaten som forskare och forskargrupper på området har lyft fram samt åtgärdsrekommendationer som grundar sig på dessa. Omkring etthundra skriftliga utlåtanden togs emot, och dessa representerar uppskattningsvis drygt 200 forskares observationer.</p> <p>Denna rapport grundar sig på en analys av forskarnas ursprungstexter och en indelning av dessa i fem temaområden. Innehållet i rapporten följer så långt det är möjligt forskarnas ursprungstexter. I vissa fall har man förenat forskarnas likartade observationer och förbättrat textens läsbarhet genom att redigera formuleringarna en aning och genom att lägga till meningar som binder ihop styckena. I slutet av varje textstycke finns en länk till forskarens/forskargruppens ursprungliga text, och en förteckning över dessa finns i slutet av rapporten. Ursprungstexterna kan läsas på webben på adressen lapsistrategia.fi.</p> <p>De fem temaområdena är mänskliga relationer, lärande, trygghet, hälsa och delaktighet. Som övergripande tema behandlas också forskningsobservationer som gäller nativiteten. Varje temaområde är indelat i 4–7 underteman. I rapporten har forskarnas slutsatser och rekommenderade åtgärder avskilts från presentationen av forskningsresultat.</p>			
Förläggare	Undervisnings- och kulturministeriet, social- och hälsovårdsministeriet		
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Kuvailulehti

Julkaisija	Valtioneuvosto		12.3.2019
Tekijät	Professori Jouni Välijärvi, Jyväskylän yliopisto		
Julkaisun nimi	Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille. Tutkijoiden havaintoja ja suosituksia lasten ja nuorten monipuolisen kehityksen, terveyden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien edistämiseksi		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Valtioneuvoston julkaisuja 2019:8		
ISBN PDF	978-952-287-702-4	ISSN PDF	2490-0966
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-702-4		
Sivumäärä	116	Kieli	ruotsi
Asiasanat	kasvuympäristö, vuorovaikutus, koulutus, tasa-arvo, motivaatio, osallisuus, yksinäisyys, ylisukupolvisuus, oppiminen, terveystyöskentely		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opetus- ja kulttuuriministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö käynnistivät keväällä 2016 Lapsistrategian valmistelutyön. Valmistelun taustaksi kerättiin lapsia ja nuoria koskeva tutkimuskooste. Kooste rakentuu alueen tutkijoiden ja tutkimusryhmien esiin nostamista keskeisimmistä tutkimustuloksista ja niihin nojaavista toimenpidesuosituksista. Kirjallisia lausuntoja saatiin noin sata, jotka edustavat arviolta runsaan 200 tutkijan havaintoja.</p> <p>Tämä raportti perustuu tutkijoiden alkuperäistekstien sisällön analyysiin ja niiden tematisointiin viideksi eri teema-alueeksi. Raportin sisältö pyrkii seuraamaan mahdollisimman pitkälle tutkijoiden alkuperäistekstejä. Joissain tapauksissa tutkijoiden samankaltaisia havaintoja on yhdistelty ja teksti luettavuutta parannettu ilmaisuja hieman muokkaamalla ja kappaleita yhteen kytkeviä lauseita lisäämällä. Kunkin tekstikappaleen lopussa on linkki tutkija/tutkijaryhmän alkuperäiseen tekstiin, joista luettelo löytyy raportin lopusta. Alkuperäistekstit ovat luettavissa verkosta osoitteesta lapsistrategia.fi</p> <p>Viisi teema-aluetta ovat ihmissuhteet, oppiminen, turvallisuus, terveys ja osallisuus. Läpileikkaavana teemana kuvataan myös syntyvyyteen liittyviä tutkimushavaintoja. Kukin teema-alue jakautuu 4-7 alateemaan. Tutkijoiden esittämät johtopäätökset ja toimenpidesuosituksot on raportissa erotettu tutkimustulosten esittelystä merkinnällä "johtopäätökset".</p>			
Kustantaja	Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry Finnish Government		12.3.2019
Authors	Professor Jouni Välijärvi, University of Jyväskylä		
Title of publication	Enabling growth, learning and inclusion for all. Research findings and recommendations for promoting children and young people's opportunities for balanced growth, health and impact		
Series and publication number	Finnish government publication series 2019:8		
ISBN PDF	978-952-287-702-4	ISSN PDF	2490-0966
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-702-4		
Pages	116	Language	Swedish
Keywords	growing environment, interaction, education, equality, motivation, complicity, loneliness, cross-generational, learning, health behaviour		
<p>Abstract</p> <p>In early 2016, the Ministry of Education and Culture and the Ministry of Social Affairs and Health launched the preparations for a Strategy for Children. A summary of findings from studies on children and young people was drawn up to support the preparatory work. The summary presents the key findings brought up by individual researchers and research groups, and a set of recommendations based on them. Some hundred written opinions were received, representing the findings of more than 200 researchers.</p> <p>This report is based on an analysis of the researchers' original content which has been grouped into five themes. The researchers' original texts have been followed as closely as possible. In some cases, similar findings from several researchers have been combined and readability has been improved by editing the wordings and adding sentences to link paragraphs. Each paragraph ends with a link to the individual's or group's original text, and a list of the originals is provided at the end of the report. The original texts are available online at lapsistrategia.fi</p> <p>The five themes are human relations, learning, safety, health and inclusion. Research findings on birth rate form a cross-cutting theme. Each theme consist of four to seven sub-themes. Researchers' conclusions and recommendations for measures are separated from the presentation of the findings and provided under the report's conclusions.</p>			
Publisher	Ministry of Education and Culture, Ministry of Social Affairs and Health		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Innehåll

1	Mänskliga relationer	11
1.1	Differentieringen av familjestrukturerna samt barnpolitiken	11
1.2	Familjens interna roller håller på att förändras	13
1.3	Utveckling av interaktionsfärdigheter samt ensamhet	15
1.4	Omvälvningen i arbetslivet och en harmonisk vardag för barn.....	19
1.5	Acceptans av mångfald i de sociala kontakterna	23
2	Lärande	25
2.1	Vad får barn och unga att studera och må bra?.....	25
2.2	Mot ett mer jämlikt kunskande	31
2.3	Valen under utbildningsstigen anger riktningen för resten av livet	37
2.4	Hinder för lärande kan elimineras	41
2.5	Digitaliseringen möjliggör och förutsätter ny pedagogik.....	46
2.6	Konst och motion som en del av undervisningen främjar välbefinnandet	48
2.7	Anordnande av småbarnspedagogik.....	50
3	Trygghet	55
3.1	En trygg uppväxtmiljö i hemmet, daghemmet och skolan	55
3.2	När föräldrarnas resurser inte längre räcker till för att trygga en god uppväxt för barnet	59
3.3	Tryggande av barns och ungas hälsa	62
3.4	Ekonomisk trygghet.....	65
3.5	Samarbete skapar trygghet i barnets liv.....	68
3.6	Rätt till kulturellt välbefinnande.....	72
3.7	Ett tryggt liv för barnet som motiv för föräldraskapet.....	73
3.8	Utveckling av nya verksamhetsformer	75

4	Hälsa.....	77
4.1	Barns, ungas och deras föräldrars psykiska och fysiska problem är sammankopplade med varandra.....	77
4.2	Att ombesörja välbefinnandet och hälsan	82
4.3	Föderskorna blir äldre och ofrivillig barnlöshet blir vanligare	89
4.4	Hälsosamma levnadsvanor främjar välbefinnandet på lång sikt	91
5	Delaktighet.....	97
5.1	Barnets synvinkel och tolkning ska värdesättas och respekteras	97
5.2	Delaktighet som upplevs som meningsfull uppstår i barns och ungas vardag	100
5.3	Utveckling av nya möjligheter att delta.....	102
5.4	Möjligheterna och resurserna för delaktighet varierar	105
5.5	Specialgruppers delaktighet.....	107
	Bilaga. Forskarnas utlåtanden.....	111

INLEDNING

Alla barn har rätt till en harmonisk, sund och balanserad uppväxt och utveckling. Föräldrarna, de politiska beslutsfattarna, servicesystemen och aktörerna verksamma inom dem är skyldiga att se till att denna rätt tillgodoses också i praktiken. Vuxna har fullständiga möjligheter att göra detta, om viljan är tillräckligt stark.

Ingen institution förmår ensam trygga barnets rätt att utvecklas i fred. Men om man samarbetar är det fullständigt möjligt att säkerställa att varje barn får utvecklas till sin fulla potential. Vuxna måste dock först lära sig att harmoniska och effektiva stigar för utveckling och lärande byggs tillsammans med barn och unga.

Denna rapport är enskilda forskares och forskargrupperns inlägg om hur barnets bästa tillgodoses inom bland annat familjen, småbarnspedagogiken, hobbyer, skolan, hälsovården och socialtjänsterna. Rapporten baserar sig på cirka hundra forskares och forskargrupperns skriftliga utlåtande om sina mest centrala forskningsresultat inom detta område. Dessutom blev forskarna ombedda att ge förslag beträffande vilka åtgärder som borde vidtas utifrån deras observationer. I texten har dessa förslag sammanställts i slutet av varje underkapitel (slutsatser). Forskarna blev också ombedda att beskriva möjliga goda förfaranden som främjar dessa förslag. Ett betydande antal beskrivningar togs emot. De kommer dock att analyseras och presenteras vid en senare tidpunkt.

Forskningsobservationerna och rekommendationerna som samlats i denna rapport representerar alltså respektive forskares eller forskargrupperns egna uppfattningar och det är också de som i sista hand ansvarar för sina egna uttalanden. Avsikten har alltså inte varit att utarbeta en heltäckande syntes om forskningen om barn och unga i Finland. De drygt hundra enskilda utlåtandena har upprättats av åtminstone 200 sakkunniga, vilket innebär att rapporten belyser forskningen inom området ur relativt många synvinklar. Strävan har varit att dokumentera forskarnas tankar på ett så autentiskt sätt som möjligt i rapporten, även om språket har modifierats i viss utsträckning för att förbättra läsbarheten. I fråga om de språkliga redigeringarna ansvarar rapportens redaktör för möjliga missförstånd.

Referenserna i rapporten har byggts upp så att sifferkoden i slutet av varje kapitel leder till forskarens/forskargruppens ursprungliga skriftliga utlåtande. En förteckning över forskare som gett utlåtanden och forskarnas sifferkoder finns i slutet av rapporten. Det ursprungliga utlåtandet hittas med hjälp av sifferkoden på adressen lapsistategia.fi, där det också finns hänvisningar till de ursprungliga forskningspublikationerna och i de flesta fall även en förteckning över andra aktuella publikationer inom området.

Professor Jouni Välijärvi från Jyväskyläs universitet har haft huvudansvaret för utarbetandet av denna sammanställda rapport. Identifieringen och utnämningen av de forskare och forskningsprojekt som är viktiga med tanke på Barnstrategin gjordes av forskarmedlemmarna i styrgruppen för Barnstrategin, vilka utöver Välijärvi var professor Niina Junttila från Åbo universitet, professor Kirsti Karila från Tammerfors universitet, utvecklingsdirektör/ombudsman Petra Kouvonen från Självständighetsjubileets barnstiftelse (ITLA), professor Marja-Leena Laakso från Jyväskyläs universitet, direktör Anna Rotkirch från Befolkningsförbundet och ledande forskare Minna Ylikännö från FPA. Därtill deltog forskningschef Johanna Lammi-Taskula från Institutet för hälsa och välfärd (THL) i arbetet som sakkunnigmedlem. Dessa genomförde även den första analysen av forskarnas utlåtanden i fråga om de egna expertisområdena och utarbetade sammandrag av dem. Även dessa sammandrag finns på den ovan nämnda adressen.

Indelningen av rapporten grundar sig i stora drag på indelningen av människans grundläggande behov vad gäller behovet av ett tryggt liv och en trygg livsmiljö, strävan att samarbeta med andra som liknar en själv och behovet att bestämma över sitt eget liv. Utifrån dessa och som ett resultat av gemensamma diskussioner definierades fem centrala temaområden i beskrivningen av materialet. Dessa är mänskliga relationer, lärande, trygghet, hälsa och delaktighet. Med tanke på barns och ungas utveckling och lärande är de olika temaområdena till många delar sammanbundna och att skilja dem åt skulle innebära att våldföra sig på utmaningarna i barns och ungas vardag. Den kanske viktigaste insikten som forskarna ger genom det sammanställda materialet är att faktorer som avgör livskvaliteten för barn och unga har en stark tendens att hopa sig såväl i gott som ont. Till följd av detta brukar i synnerhet problem som man stöter på i livet ofta förstärka varandra och bli invecklade och omöjliga för barn och unga att hantera utan hjälp.

Forskarnas anföranden ger oss mycket och mångsidig information om vilka utvecklingsfaktorer som är skadliga för barns utveckling och vilka som stöder en positiv uppväxt. Framöver är det viktigt att främja att vuxna som styr barnets liv har samarbetsförmåga, lyssnar på barnet och ger det tid när barnet behöver det mest. Dessutom är det av största vikt att på basis av den vetenskapliga utvärderingen identifiera metoder

som visat sig vara effektiva och som kan användas för att förebygga generationsövergripande och negativa utvecklingstrender bland barn och unga. En stor del av det stöd som utgående från forskningen är effektivt grundar sig på vetenskapen om att man genom att ge de vuxna som styr barnets liv beredskap att samarbeta med barnet kan påverka barnets hela liv på ett positivt sätt.

1 Mänskliga relationer

1.1 Differentieringen av familjestrukturerna samt barnpolitiken

Familjeförhållandena, livssituationerna och vardagen som definierar barnets uppväxtmiljö blir allt mångformigare. Det är viktigt att beakta detta också i servicesystemens verksamhetskultur. Barnets och familjens delaktighet i anordnandet av service främjas. Genom politiska beslut skapas möjligheter eller begränsas tjänsternas tillgänglighet, kvalitet och nåbarhet. (58)

Jämfört med tidigare decennier, när grunden för den nuvarande barnpolitiken skapades, lever finländska barn idag i betydligt mer varierande familjesammansättningar. Vägarna till ett familjeliv blir hela tiden mångsidigare. Av barnfamiljerna består 80 procent av familjer med två föräldrar som är samboende eller gifta och 20 procent av familjer med en förälder. Största delen av den senare nämnda familjeformen består av en mor med barn. Cirka 9 procent av familjerna klassificeras som nyfamiljer i statistiken, men en betydligt större del av barnen lever i nyfamiljer. Nästan 60 procent av de första barnen föds av en ogift kvinna. Av alla barn föds 40 procent av ogifta kvinnor. Cirka vart tionde barn föds av en kvinna som bor ensam eller vars familjesituation inte är känd. (6)

I många fall kan man genom att titta på huvudstadsregionen förutspå utvecklingen i hela landet. I Helsingfors kommer vart femte spädbarn till ett hem där endast modern är stadigvarande bosatt. Andelen barn i åldern 0–2 år som bor i familjer med en förälder är betydligt mindre än så, dvs. 15 procent. Enligt Helsingforsmödrarna bodde 17 procent av spädbarnen i nyfamiljer som inkluderade barnens syskon från moderns eller faderns tidigare förhållanden, eller så föddes barnet i ett samboförhållande där moderns partner inte är barnets far, eller i ett särboförhållande där modern och fadern bor i separata hushåll och barnet rör sig mellan de olika hushållen tillsammans med modern. Dessutom var det märkbart ofta som modern ansåg att människor utanför hushållet såsom far- eller morföräldrarna, i synnerhet moderns föräldrar, tillhörde familjen. (6)

Det finns ingen officiell statistik om växelvis boende för barn, dvs. att barnet bor växelvis vid båda föräldrarna, men man har uppskattat att cirka 18 procent av skilsmässobarnen bor växelvis hos sina föräldrar efter skilsmässan. Med tanke på utvecklingen

av lagstiftningen väcker detta många frågor bland annat om fördelningen av barnbidraget, tillgången till hälsovårdstjänster och dagvård, skolplats, skolskjutsar mellan två orter m.m. Det centrala är att barn ska behandlas jämlikt oberoende av vilken familjesammansättning de har fötts till och lever i. (6)

Barnens vardag blir allt mångformigare i takt med att spektrumet av familjeformer utvidgas. Splittrade mänskliga relationer utanför hemmet rubbar den stabila vardagen. Ett centralt hot med tanke på barnet är den stora omsättningen på personalen som barnet möter i samband med tjänsterna (i synnerhet inom barnskyddet), och i ett bredare perspektiv de otillräckliga resurserna inom tjänsterna. Barnets erfarenhet splittas också av att verksamhetskulturerna är separerade, traditionsbundna och oföränderliga. Gränserna mellan olika sektorer är fortfarande höga. Att "utgå från barnet" är en populär term i den politiska retoriken. Det är dock inte alls klart för anställda inom familjetjänsterna vad en verksamhetskultur som utgår från barnet innebär, eller hur ett samhälle som utgår från barnet kunde se ut med tanke på det praktiska arbetet. Det talas mycket om detta, men vad betyder det i praktiken att utgå från barnet, om du till exempel är socialarbetare, talterapeut, lärare, socialarbetare eller direktör för bildningsväsendet? (62) Och vad förpliktar det till i samarbetet mellan sakkunniga från olika sektorer?

Att utgå från barnet eller barnvänlighet i det samhälleliga beslutsfattandet betyder på en allmän nivå att barnets bästa och barnets rättigheter beaktas i det samhälleliga beslutsfattandet. (70) Konkretiseringen av dessa principer i barnets vardag regleras dock av många kulturella och politiska faktorer. Kulturbetingade tankesätt framträder i familjernas vardag bland annat i fråga om hur tjänsterna riktade till barn tar hänsyn till diversifieringen av familjeformerna och till exempel boendet på flera platser som blivit vanligare som en följd av diversifieringen. Barnets vardag och välbefinnande regleras och organiseras emellertid fortfarande på ett traditionellt familjecentrerat sätt; man antar att platsen där barnet är bosatt är samma sak som barnets familj. Många barns vardag är lokaliserad till parallella eller växlande bostäder, vilka inte kan likställas med en traditionell familj. Till exempel barn med växelvis boende, barn som omfattas av barnskyddet och minderåriga barn som kommer ensamma till landet lever i en vardag som äger rum på många ställen och färgas av en kontinuerlig förflyttning mellan olika bostäder. Kulturbetingade tankesätt styr också hur man ser på barnens, ungdomarnas och föräldrarnas delaktighet i utvecklingen av tjänster. (70) (73) (83)

Familjeledighetssystemets flexibilitet, tjänsterna inom småbarnspedagogiken och å andra sidan arbetslivets flexibilitet är väsentliga frågor som styr familjens interna dynamik och barnets sociala nätverksbildande. Detta återspeglas å sin sida på många sätt i barnets upplevelser av trygghet, känslorna för andra människor och uppbyggandet av identiteten. Kulturbetingade tankesätt reglerar i vilken omfattning barnets bästa styr förnyandet av dessa strukturer. (58) (60) (70)

Barnfamiljsfasen har inte så värst stor dragningskraft för alla unga vuxna i dagens värld. Att bilda en barnfamilj är inte lockande för unga, åtminstone inte ännu i åldersklassen 20–30 år. En central fråga är hur barnfamiljsfasens image kan förbättras eller med vilka metoder barnfamiljen kunde göras mer lockande bland de unga som redan idag blir föräldrar. (58)

SLUTSATS:

Platsmedveten utvärdering och identifiering av barns välbefinnande borde vara en del av de interventioner och tjänster som riktas till barn och deras närstående. (73)

1.2 Familjens interna roller håller på att förändras

Föräldraskapet (=faderskap och moderskap) samt familjens vardagliga förfaranden och känslövärld är centrala uppväxtmiljöer för barnet, vilka skapar bakgrunden till och förutsättningarna för att växa och utvecklas för både barnet och föräldrarna. (67)

Att papporna hörs på ett jämlikt sätt, görs delaktiga och förbinder sig till faderskapet ökar barnets och familjens välbefinnande. Ett vårdande faderskap har också småningom blivit en kulturell norm. Det gör att papporna vill vara starkt närvarande i sina barns liv och dela jämlikt på föräldraskapet tillsammans med barnets mor. Pappornas närvaro i barnets vardag förverkligas dock ännu inte närapå i full utsträckning. Man kan säga att papporna besitter en enorm, men ännu i stor utsträckning outnyttjad omsorgspotential och -resurs. Stödande av pappornas delaktighet jämnar ut ansvaret i familjernas vardag och kan således också bidra till en ökning av nativiteten. (40) (70) (71) (90)

Kulturella förändringar och i synnerhet pappornas ökade ansvar för omsorgen om barnen syns i undersökningar som utreder familjernas tidsanvändning. Papporna använder i genomsnitt mer tid än tidigare till såväl förvärvsarbetet som omsorgen om barnet och hushållsarbetet. Samtidigt har deras "egentid" minskat och de upplever mer tidsbrist än tidigare. Mer tid önskas för utövande av motion, men också för samvaro med familjen och omsorg om barnen. (88)

Även om dagens unga par i betydligt högre grad än förut betonar jämställdhet mellan könen och jämlikhet i fråga om hushållsarbetet, blir rollerna ofta traditionella när det första barnet föds. Detta leder ofta till att i synnerhet mammorna blir trötta, ibland till

att männen fjärmars från partnern och barnet, avstår från många aktiviteter, får svårigheter att sammanjämka arbetet och familjelivet osv. Detta är inte ägnat att uppmuntra till att skaffa fler barn. (62) (90)

Stelheterna i familjeledighetssystemet, könsindelningen i arbetslivet och vardagens förfaranden samt servicesystemets bundenhet till traditionella kulturbetingade tankesätt fördröjer och hindrar ett fullt utnyttjande av pappornas omsorgspotential i barnens vardag. Även de traditionella verksamhetskulturerna i många organisationer hindrar detta. För att stöda faderskapet så att det blir jämlikt i förhållande till moderskapet i fråga om främjandet av barnets utveckling krävs det åtgärder inom många olika samhällssektorer. (71) (40) (26)

Flexibla villkor för faderskapsledighet har stor betydelse för användningen av ledigheten. En majoritet av fäderna bedömer att tidsgränserna för faderskapsledigheten har påverkat huruvida fadern tog ut ledigheten. Den nuvarande tidsgränsen upplevs som för kort (fram till barnets tvåårsdag), eftersom många mödrar ännu därefter fortsätter att sköta barnet med hemvårdsstöd. Användningen av faderskapsledigheten stöder inte med de nuvarande villkoren på bästa möjliga sätt stärkandet av faderns självständiga omsorgsansvar. Endast hälften av papporna tar huvudsakligen självständigt hand om barnet under faderskapsledigheten. I nästan hälften av familjerna är barnets mor hemma åtminstone en del av tiden tillsammans med fadern. (40) (88)

Föräldrarnas socioekonomiska ställning återspeglas i användningen av familjeledigheter. Papporna använder ledigheterna i mindre utsträckning i låginkomstfamiljer, arbetslösa familjer eller familjer med företagarpappor. En hög utbildningsnivå hos modern ökar faderns användning av ledigheter. Förnyelserna av pappornas kvoterade period som gjordes under 2010-talet har ökat antalet pappor som använder faderskapsledigheten. (88)

En del av papporna upplever att det är utmanande att få stöd för föräldraskapet på grund av att de är män. Ett jämlikt beaktande av papporna ända från början stärker deras delaktighet och stöder deras utveckling till en självständig förälder. Exempel på detta är en omvandling av mödrarådgivningen till familjerådgivning för föräldrarna och en ändring av moderskapsförpackningens namn till familjeförpackning. Om ett delat föräldraskap görs till rättesnöre för alla tjänster främjas jämlikare roller i föräldraskapet. (71)

I Sverige är attityderna i fråga om att dela på barnomsorgen och familjeledigheterna betydligt mer jämlika än i Finland. I Finland stöder i synnerhet männen i högre grad än i Sverige en modell där mannen är försörjare och modern tar ut största delen av familjeledigheterna. (88)

SLUTSATS:

Det har visat sig att papporna tar ut mer familjeledighet om de beviljas mer öronmärkt familjeledighet som fastställs enligt inkomsterna. Om man vill stärka faderskapets roll och faderns närvaro ännu mer, är det motiverat att förnya familjeledighetssystemet enligt en modell med jämna månader (t.ex. 5 + 5 + 5), så att fadern och modern har lika långa ledigheter. En period som föräldrarna kan dela på enligt sina egna önskemål påskyndar dessutom utvecklingen i samma riktning. En sådan modell stöder ett delat föräldraskap, men kan också anpassas till olika situationer. Flexibilitet har visat sig uppmuntra papporna att ta ut familjeledighet. (71)

1.3 Utveckling av interaktionsfärdigheter samt ensamhet

Grunden för barnets relationer till andra människor läggs redan under de första åren. Ett spädbarns förmåga att reglera sin stress på egen hand är obefintlig. Barnet är beroendet av att en vuxen hjälper till med regleringen. Föräldrarnas mentaliseringsförmåga påverkar för sin del kvaliteten på den omsorg barnet får, barnets förmåga att reglera känslor och anknytningen till andra människor. Anpassningen och utvecklingen av självregleringen styrs bland annat av i vilken omfattning barnet har möjlighet att leka och träna med andra barn. Den vuxnas emotionella tillgänglighet är ägnad att främja självreglering, välvillig social kompetens och förmåga att engagera sig i verksamheten i en grupp. Utgående från dessa observationer har man till exempel utvecklat PedaSens-interventionen, som ledde till en betydande ökning av den pedagogiska sensitiviteten hos den undervisningspersonal och personal inom småbarnspedagogiken som deltog i interventionen. (37) (52)

Ett varmt föräldraskap som accepterar barnets känslor och tankar stärker barnets psykiska välbefinnande och skapandet av kontakter till andra människor. Förälderns eget välbefinnande har en central inverkan på föräldraskapets kvalitet. Många negativa känslor och trötthet hos föräldern ökar sannolikheten för uppfostringsmetoder som inte är meningsfulla. Dessa metoder återspeglas å sin sida i barnets känslor och beteende. Till exempel överförs den socioekonomiska bakgrunden inte till barnets utveckling och lärande som sådan, utan den förmedlas i hög grad via föräldraskapet och familjens interna växelverkan. Konkret är alltså familjens växelverkan och egenskaper i föräldraskapet mer väsentliga än den definierande bakgrunden. När man tänker på detta sätt är bakgrunden inte en oföränderlig entitet som barnet har tilldelats, utan mekanismerna för hur bakgrunden påverkar barnets uppväxt och utveckling kan styras. (60)

Barnets uppväxt som en del av en gemenskap formas via de mänskliga relationerna, som småningom utvidgas från föräldrarna och hemmet till andra barn och unga och senare till allt mer mångformiga nätverk. Dessa relationer definierar i betydande grad barns och ungas välbefinnande. Med ensamhet avses ett tillstånd där personen upplever ångest på grund av kvantitativt eller kvalitativt bristfälliga mänskliga relationer. (85)

Kronisk ensamhet förändrar de iakttagelser som barn och unga gör i sociala situationer, förvränger tankarna och försvagar deras tro på sin förmåga samt får dem att antingen dra sig undan eller skapa konflikter med andra. En skyddsmur uppstår kring jaget. Den skyddar mot att bli sårad, men avskärmar samtidigt personen ännu mer från gemensamma aktiviteter. (85)

Var femte ung person under 15 år känner sig kontinuerligt ensam. Motsvarande andel av 11-åringarna är 11 procent och av 8-åringarna 5 procent. Drygt hälften (57 %) av de 8–15-åriga eleverna uppger att de känner sig ensamma åtminstone ibland. Det är vanligare att flickor (16 %) ofta känner sig ensamma än att pojkar gör det (8 %). Andelarna ökar i alla åldersgrupper. Ju längre ensamheten fortsätter, desto svårare är det att ta sig ur den. Möjligheterna till förändring är redan i högstadiet små och kräver kraftiga interventioner. Ensamhet kan minskas mest effektivt inom småbarnspedagogiken och på de första klasserna i skolan, till exempel genom att stöda interaktionsfärdigheter och träna på sociala kontakter. (85) (32) (93) (10)

Mindre än 30 procent av ensamma unga är nöjda med sitt liv, då 80 procent av de övriga unga är nöjda med livet. Av unga med funktionsnedsättning känner sig 24–25 procent ensamma, av unga som placerats utanför hemmet känner sig 13–23 procent ensamma och av unga med utländskt ursprung känner sig 14–21 procent ensamma. (10)

Ensamhet är en kraftig indikator på senare känslo- och beteendeproblem, social kompetens, psykiska sjukdomar, fysisk hälsa samt störningar i utbildnings- och arbetskarriären. Upplevd ensamhet bland 8-åriga pojkar förklarade i betydande utsträckning ensamhet, depression, koncentrationssvårigheter, bråkighet och många andra beteendestörningar och mentala störningar som observerades tio år senare. I högstadiet är sambandet mellan ensamhet och symptom starkare hos flickor än hos pojkar. Sambandet mellan ensamhet och psykiska symptom blir också starkare med åren. Av de unga som hamnat utanför utbildning och arbetslivet berättade 70 procent att de är ensamma. (85) (37) (32) (10)

Unga i klasserna 8 och 9 inom den grundläggande utbildningen som känner sig ensamma lider i genomsnitt oftare av dagliga symptom. Ensamhet har ett samband med en känsla av sämre livskontroll. Ensamheten återspeglas också på många problem

med skolgången, till exempel skolkande och trötthet på utmattningsnivå. Medelsvår eller svår ångest förekommer hos 46 procent av ensamma unga. Ensamheten syns också som ohälsosamma levnadsvanor såsom drickande i berusningssyfte och övervikt. Unga som upplever psykiskt eller fysiskt våld från sina föräldrar känner sig ensamma oftare än andra. (10) (86)

En ensam människa löper bland annat 11 gånger så stor risk att insjukna i depression och 12 gånger så stor risk att drabbas av social ångest. Ensamheten gör människan utsatt för självdestruktivitet och har ett samband med självmord senast i vuxen ålder, men ofta också när det gäller barn och unga. Kroniskt ensamma barn och unga i skolåldern löper 8 gånger så stor risk att uppleva nervositet och 6 gånger så stor risk att få sömnsvårigheter jämfört med en grupp som inte känner sig ensamma. Kronisk ensamhet leder också i lika hög grad till att personen har en benägenhet att använda läkemedel som lindra dessa symptom. En stark upplevelse av ensamhet förutspår också en betydligt lägre motionsaktivitet än i genomsnitt. (85)

Det sociala stödet som fås från skolan har ett samband med upplevelsen av ensamhet. I synnerhet ett starkt stöd och acceptans från klassen minskar upplevelsorna av ensamhet. Detta samband är starkare hos pojkar än hos flickor. Ökat stöd av läraren hänger ihop med att känna sig ensam oftare än i genomsnitt, vilket tar sig uttryck som lärarnas strävan att stöda sina ensamma elever. Ensamma elever anser att stödet från läraren är viktigt. (32) (93)

Barnets egen erfarenhet och berättelse är centrala faktorer när det gäller att identifiera och ingripa i ensamhet. I fråga om 8-åriga pojkar förklarade den ensamhet de själva berättade om alla observerade mentala störningar och beteendestörningar, medan föräldrarnas och lärarnas bedömningar endast förutspådde vissa enskilda problem. Lärarens möjligheter begränsas också av att nästan hälften av eleverna i högstadiet inte upplever att deras lärare är intresserade av hur de mår eller hur det går för dem. (85) I en internationell granskning upplever finländska elever att lärarna är exceptionellt ointresserade av sådant som är viktigt för eleverna. (100)

Andra viktiga åtgärder för att bekämpa ensamhet bland barn och unga är bland annat kontinuitet i vården och mötena samt att stöda, stärka och värdesätta föräldraskapet redan från och med rådgivningstjänsterna. Ensamhet är ofta generationsöverskridande, men mönstret kan brytas genom att ingripa tillräckligt tidigt. Tidig identifiering av barns språkliga och sociala svårigheter är det säkraste sättet att förebygga problem i ett senare skede. Detta förutsätter dock ett nära samarbete mellan sakkunniga samt att man ingriper tillräckligt tidigt och intensivt i mentala hot mot barnen och deras familjer och att stödet fortsätter under en lång tid. (85)

Regionala faktorer har också en betydande inverkan på barns och ungas ensamhet och möjligheterna att ingripa i den. De långa avstånden och de dåliga trafikförbindelserna i glesbygden gör det svårt att bilda och upprätthålla vänskapsförhållanden. Ojämligheten inom landet har ökat, då skolor i glesbygdsområden har stängts och hobbymöjligheterna koncentrerats till de större centrumerna i kommunerna. Unga är i högre grad än förut beroende av stöd från närstående i uppbyggandet av sociala nätverk. Å andra sidan har digitaliseringen medfört många nya möjligheter att skapa kontakter till andra unga. Virtuella nätverk ersätter dock inte personliga möten, utan kompletterar dem. (2) (89) (19)

Den brittiska regeringen har en minister som fokuserar på att minska ensamheten. Valet grundar sig på kostnadsberäkningar, enligt vilka man genom att eliminera de bakomliggande orsakerna till ensamhet kan uppnå omfattande nationalekonomiska besparingar. Kunde detta övervägas även i Finland den kommande våren? (85)

SLUTSATSER:

Det är viktigt att höra barnet om upplevelserna av ensamhet. Man kan inte lita på att vuxna är tillräckligt skickliga på att upptäcka denna riskfaktor för barnets utveckling. Kommunerna borde dessutom ha lärareexperter som är specialiserade på barns och ungas välbefinnande. Det allra viktigaste är att reservera tid för att de vuxna i skolan utan brådska kan lyssna på barn och unga enskilt eller i trygga grupper. Barnens egna upplevelser styrker att detta inte förverkligas i de nuvarande skolklasserna. (85)

Klasskamraternas sociala stöd minskar känslan av ensamhet. Läraren kan förebygga ensamhet genom att stöda kamratförhållandena i klassen, träna på samarbetsfärdigheter samt säkerställa att ingen hamnar utanför och att alla elever känner sig accepterade. Det är viktigt att läraren i sin utbildning får färdigheter att identifiera och stöda ensamma elever. (93) (85)

Kompetensen hos personalen inom småbarnspedagogiken borde stärkas i synnerhet vad gäller sociala färdigheter, interaktionsfärdigheter, bemötandet av föräldrarna och samarbetsberedskapen. (85)

Bekämpningen av ensamhet har betydande nationalekonomiska effekter, då behovet av läkemedel och stödtjänster minskar och arbetsförmågan i vuxen ålder kan tryggas. (93)

Det finns starka indikationer på att motionsaktivitet och deltagande i föreningsverksamhet kan skydda mot kronisk ensamhet. (93)

1.4 Omvälvningen i arbetslivet och en harmonisk vardag för barn

Kraven och resurserna i arbetslivet återspeglas på barnens vardagsliv och påverkar familjemedlemmarnas välbefinnande. Å andra sidan sträcker sig arbetsförmågans rötter långt bakåt till barndomen och ungdomstiden. Omvälvningen i arbetslivet påverkar på många sätt utförandet av arbetet och förhållandet mellan arbete och fritid. Kraven i arbetslivet kan hota harmonin i barnets vardag, men å andra sidan ger den ökade flexibiliteten bättre möjligheter att sammanjämka arbetet och familjelivet. Ett flexibelt arbetsliv kan således vara både en resurs och en belastningsfaktor. (45)

Att anpassa arbetet till det övriga livet kräver i varje fall mångsidigare och mer innovativa lösningar än tidigare i hela samhället. För att barnets liv ska vara i balans är det viktigt att föräldrarna inte skuldbeläggs för bristande flexibilitet och att man inte heller i för stor utsträckning kräver att de anpassar sig till det föränderliga arbetslivets behov. Uppmärksamheten borde i högre grad riktas mot företagsvärlden samt strukturerna och verksamhetskulturerna inom de offentliga tjänsterna. (62)

Trots problemen lyckas sammanjämkningen av arbetet och familjelivet ganska bra i Finland i en internationell jämförelse och upplevelsen av konflikter har inte ökat på befolkningsnivå under årens lopp: på 73 procent av arbetsplatserna bedömer man att sammanjämkningen av arbetet och det övriga livet lyckas bra (år 2015). Sammanjämkningen har också enligt dessa bedömningar utvecklats i en positiv riktning. (45)

Möjligheterna till sammanjämkning varierar kraftigt mellan olika områden och uppgifter. Särskilt utmanande är det för följande grupper: personer i arbetstagaryrken (huvudsakligen personer i skiftarbete eller med atypiska arbetstider, t.ex. nattarbetare), personer i tidsbundna anställningsförhållanden (i synnerhet unga kvinnor) och personer med långa arbetsdagar (personer med sakkunniguppgifter). Dessa grupper utgör en betydande andel i det finländska arbetslivet, till exempel har cirka en femtedel skiftarbete. Förändringarna i arbetstiderna syns som motsvarande förändringar också i upplevelserna av konflikter mellan arbetslivets och familjens behov. I synnerhet arbete som utförs på kvällen upplevs försvåra sammanjämkningen. Genom att minska antalet kvällsskift, veckoslutararbetet, de korta mellanrummen mellan olika skift, nattarbetet och arbetsveckorna som är över 40 timmar kunde man alltså främja sammanjämkningen av arbetet och det övriga livet. (45)

Ur barnens synvinkel har polariseringen av arbetet långtgående konsekvenser. Föräldrarnas atypiska arbetstider visar sig i barnets liv på väldigt olika sätt beroende på

om föräldrarna har möjlighet att påverka sina arbetstider samt vilka sociala och ekonomiska resurser föräldrarna har. Detta leder till att barnen har ojämlika förutsättningar för en balanserad uppväxt. (58)

En förändring i den omgivande världen betyder synnerligen ofta att barnens och de ungas vardag blir mindre harmonisk och förutsägbär. Rätten till en trygg uppväxt är hotad. Numera formas barnens vardag inte längre enbart av nära relationer. Barn är också medvetna om och funderar över samhället och den globala utvecklingen. Förändringar i arbetslivet belastar barnens välbefinnande, eftersom föräldrarnas arbetet mer och mer karakteriseras av oförutsägbärhet. Det är också i stor utsträckning via föräldrarnas arbete som barn och unga får en bild av arbetslivet - och sin egen framtid som en del av arbetslivet: stressade föräldrar som blir utmattade av sitt arbete förmedlar på detta sätt en synnerligen ofördelaktig bild till barnet om barnets egen framtid. (58) (101)

För barnet är förutsägbärhet en central faktor som definierar uppväxtmiljön. Förutsägbärheten påverkas inte bara av föräldrarnas arbete, utan också av övergångarna inom småbarnspedagogiken och mellan olika utbildningsstigar samt organiseringen av småbarnspedagogiken och skoldagarna. Harmoni och kontinuitet är eftersträfvansvärda och skapar förutsägbärhet i barnets liv. (58)

Utmaningar i sammanjämkningen av arbetslivets och familjens behov och intressen är den stereotypiska förståelsen av familjen, könsindelningen av familje- och vårdledigheterna samt de varierande ledningsförfarandena på arbetsplatserna. Arbetsplatserna är olika när det gäller inställningen till familjelivet. Förfarandena grundar sig väldigt ofta på förhållandet mellan chefen och den underordnade samt olika yrkesgruppers olika ställning. Detta förorsakar problem och upplevelser av orättvisa i arbetsgemenskaperna. Tillräckliga gemensamma spelregler saknas ofta. (26) (61)

De familjevardag som barnet lever i är i mångt och mycket bunden till arbetsplatsernas sätt att organisera och genomföra förfarandena för sammanjämkningen av arbetet och familjelivet. En klar majoritet av mammorna och papporna i arbetslivet upplever att antalet arbetsuppgifter har ökat samt att arbetstakten och tidtabellerna har åtstramats. Det är också karakteristiskt att gränsen mellan arbetstid och fritid suddas ut. Nästan hälften av papporna och en dryg tredjedel av mammorna arbetade övertid varje vecka och den vanligaste formen av övertidsarbete var att utföra arbetet hemma efter arbetstid. I takt med att regleringen av butikernas och de övriga tjänsternas öppettider luckras upp, ökar osäkerheten i livskontrollen för föräldrar som har sådana arbetsuppgifter. Det är viktigt att utvärdera vilken inverkan dessa förändringar har på till exempel familjernas vilja att skaffa barn. (40) (26) (101)

Flexibla arrangemang som underlättar sammanjämkningen av arbetet och familjelivet är tillgängliga på långt ifrån alla arbetsplatser. Också i bästa fall har endast cirka hälften möjlighet att använda daglig flextid. En fjärdedel av papporna och en av sju mammor berättar att distansarbete är möjligt. Av papporna kan två av tre vid behov sköta egna ärenden under arbetsdagen, medan mindre än hälften av mammorna uppger att de kan göra detta. Då kraven i arbetslivet och familjelivet står i konflikt med varandra, får familjen i regel ge utrymme för arbetet. Det är inte heller säkert att flexibla arrangemang underlättar, utan de kan till och med öka spänningarna mellan arbetet och familjelivet om den totala tiden som går åt till förvärvsarbetet samtidigt ökar. (40)

Organisationerna har mycket långt utvecklade policyer och förfaranden för sammanjämkning av familjelivet och arbetet, men det är inte alltid tillåtet att använda dem eller så krävs det separata förhandlingar. Den närmaste chefen och förhållandena mellan arbetstagarna sinsemellan formar på ett väsentligt sätt förfarandena. Detta skapar ojämlikhet mellan arbetstagarna och företagen. När arbetsplatsen tillämpar jämlika förfaranden för sammanjämkning av arbetet och familjelivet, förbättras arbetstagarnas engagemang i företaget och de kvinnliga arbetstagarnas vilja att byta arbetsplats minskar. Dessa förfaranden påverkar engagemanget mer än andra tillvägagångssätt inom personalledningen. Tillämpningen av förfarandena är könsindeldad så att en kvinna som är närmaste chef oftare tillämpar jämlika och flexibla förfaranden än en man som är närmaste chef. (26) (61) (101) (45)

Inom ledarskapet råder ofta en traditionell uppfattning om könsrollerna i hemmet och omsorgen om barnen. Försörjartänkandet dominerar, vilket innebär att mannens arbete definierar familjens övriga liv. Omsorgen om barnen och fostrarrollen blir då avlägsna för fadern. Ett frånvarande faderskap i förhållande till arbetet framhävs i synnerhet i uppgifter som förutsätter hög expertis och internationalitet. Ett sådant arbete sprider sig också ofta till kvällar och veckoslut. (26) Genom utbildning av cheferna har man kunnat påverka deras medvetenhet om förfarandena på arbetsplatsen och betydelsen av familjeledigheter. (45)

Kulturförändringen är långsam. I Finland började man redan på 1970-talet tala om en modell med två omsorgsgivare och två försörjare. Inom politiken har dock denna modell glömts bort och familjepolitiken behandlas väldigt splittrat. Utvecklingen av modellen med två omsorgsgivare och två försörjare, som stöder jämställdheten mellan kvinnor och män på lång sikt, mattades av i slutet av 1990-talet. Utvecklingen gick således i en annan riktning än i de övriga Nordiska länderna, vilket var en följd av politiken som i synnerhet stöder att mammorna är hemma med små barn. Under de senaste åren har sysselsättningen betonats, men man har inte på motsvarande sätt utvecklat lösningar som skulle underlätta en sammanjämkning av skyldigheterna i arbetslivet och familjelivet. (105).

Lagstiftningen har under de senaste åren förnyats så att den stöder ett engagerat och närvarande faderskap. Bland annat har de ekonomiska incitamenten och arbetets flexibilitet utökats. Drygt hälften av papporna använder den ledighetskvot som tilldelats dem, dvs. faderskapsledigheten efter föräldraledigheten. Föräldraledigheten som kan delas av föräldrarna används emellertid av endast fem procent av papporna och vårdledigheten med hemvårdsstöd av knappt åtta procent av papporna. De vanligaste faktorerna som papporna uppger som hinder för användningen av faderskapsledigheten är familjens ekonomi (41 %), att mamman är hemma med barnet med hemvårdsstöd (39 %) och pappans arbetssituation (19 %). Cirka hälften av papporna bedömer att en lång frånvaro från arbetet gör det svårt att återvända till arbetet. På arbetsplatsen ordnas endast sällan vikarier under den tid papporna är familjelediga. Arbetsarrangemangen har stor betydelse, eftersom papporna är tveksamma till att ta ut längre familjeledigheter om ansvaret för organiseringen av arbetsuppgifterna under ledigheten ligger hos papporna själva. (40)

Ökad flexibilitet i arbetslivet ökar familjernas behov av skiftesdagvård. För små barn (1–3-åringar) är skiftesdagvården en utmaning, eftersom den sociala miljön ständigt förändras och vårdtiderna är dåligt lämpade för barnets behov. I praktiken innebär detta långa vårdperioder, växlande skift och barngrupper, sena kvällar på daghemmet och förflyttningar mellan hemmet och daghemmet under den tid då barnet ska sova. Barnets välbefinnande, delaktighet och samvaro med andra barn främjas av vårdtider som är anpassade till barnets dygnsrytm samt en flexibel verksamhetskultur inom skiftesdagvården som beaktar barnets individuella behov. Detta är möjligt i synnerhet på kvällar och veckoslut då grupperna är små. (65)

SLUTSATSER:

Möjligheten till arbetstider som motsvarar barnets behov (vila, sömn, trygga mänskliga relationer) ska tryggas för förändrar till små barn. Vi ska se till att föräldrar till små barn om de vill kan undvika arbetsskift som står i konflikt med deras barns behov. Sådana är till exempel för ensamstående föräldrar flera efterföljande nattskift och ett morgonskift direkt efter ett nattskift. (65)

Små grupper i skiftesdagvården ska säkerställas. Detta möjliggör flexibla verksamhetssätt och den personliga uppmärksamhet som ett litet barn behöver. Barnets viktiga mänskliga relationer ska beaktas i planeringen av arbetsskift inom skiftesdagvården och en så bekant och förutsägbar social miljö som möjligt ska tryggas för barnet. Det finns redan lösningar på detta som har konstaterats vara välfungerande. (65)

En jämnare fördelning av familjeledigheterna och omsorgsansvaret mellan män och kvinnor ska stödjas. (26) (61) (101)

Kärnfamiljstänkandet ska slopas på alla nivåer. Identifieringen av diversifierade familjers behov och levnadsloppstänkandet i genomförandet av vårdansvaret ska stärkas. (26) (61)

Organisationerna ska stödas i utarbetandet av utvecklingsprogram som främjar sammanjämknings av familjelivet och arbetet. Organisationernas kultur ska förnyas genom att utbilda ledningen på olika nivåer. (26) (101)

Tematiken om sammanjämkning av familjeliv och arbete ska stärkas i högskoleundervisningen. (26)

Genom att utvidga förskoleundervisningen till 5-åringar eftersträvas mer jämlika utvecklingsförutsättningar i barndomen. Men hur ser det ut ur barnets synvinkel om förskoleundervisningen till exempel pågår i tre timmar per dag och föräldrarna har atypiska arbetstider. Barnets vardag kan bli ännu mer splittrad mellan åtskilliga fostringskontexter. I sökandet efter lyckade lösningar framhävs behovet av en systemisk approach och beaktandet av barnets perspektiv är av största vikt. (58)

1.5 Acceptans av mångfald i de sociala kontakterna

En sexuell läggning som avviker från majoriteten av befolkningen medför för en del barn och unga utmaningar i fråga om skapandet av fungerande mänskliga relationer. Detta syns bland annat i bildandet av sociala nätverk. Barn och unga som tillhör en sexuell minoritet eller könsminoritet är mer än i genomsnitt utsatta för mobbning, marginalisering och våld samt missbruk och mentala störningar. En del av servicepersonalen har bristfällig kunskap om sexuella minoriteter och könsminoriteter. Deras kunskap är långt baserad på deras personliga erfarenheter och det erbjuds inte tillräckliga möjligheter att uppdatera kunskapen. (15)

Klienter inom barnskyddet, barn som tillhör sexuella minoriteter och könsminoriteter, barn med utländsk bakgrund och barn med funktionsnedsättning upplever betydligt mer skolmobbning än andra. Risken att bli mobbad ökar också om barnets beteende avviker från normen. Detta gäller bland annat när barnet har svårigheter att reglera sina känslor eller beter sig störande och aggressivt mot andra. Samma barn är också ofta benägna att mobba andra elever. (15)

Mobbningen är ofta svår att känna igen i barnens sociala nätverk, eftersom den är diskret eller döljs från vuxna. När man observerar kamratrelationer mellan barn är det

därför viktigt att också höra och tolka oklara och svårtolkade meddelanden mellan barnen. I utdragna mobbningssituationer uppstår också interaktionsutmaningar mellan föräldrarna och skolans representanter. Det förekommer meningsskiljaktigheter i fråga om tolkningen av situationen, lösningarna på problemen och målen för fostringsarbetet. (15)

För att ingripa i mobbning och annan interaktion som hotar barnets välbefinnande förutsätts det ett friktionsfritt samarbete mellan myndigheterna, skolan/småbarnspedagogiken och föräldrarna. På myndighetsnivå är dock ansvaret och de genomförda åtgärderna fördelade mellan många olika aktörer och helheten och uppfyllandet av målen leds inte eller följs inte upp i tillräcklig utsträckning. Myndigheterna är inte tillräckligt medvetna om andra myndigheters arbetsförfaranden. Hanteringen av helheten blir då föräldrarnas ansvar. Familjernas kunskaps- och kraftresurser varierar väldigt mycket och för en del av familjerna hopar sig många olika problem som måste skötas samtidigt. Då riskerar hanteringen av barnets problem att hamna i skymundan. (15)

2 Lärande

2.1 Vad får barn och unga att studera och må bra?

Inom småbarnspedagogiken och i skolorna ses elevernas välbefinnande ofta som en faktor som är separerad från det kunskapsmässiga lärandet. Känslornas och den sociala interaktionens betydelse för det kunskapsmässiga lärandet är dock väsentlig. Till exempel att bli sedd och hörd i olika pedagogiska situationer kan bära barnet också i det övriga livet. En stor mängd negativa känslor är beklagansvärt vanligt i skolan. (80)

I en internationell jämförelse ligger välbefinnandet bland våra högstadieelever nära medelnivån. Finländska elever, i synnerhet pojkar, är exceptionellt nöjda med sitt liv, vilket naturligtvis inte förklaras enbart av relationen till skolan. Det är karakteristiskt för de finländska skolorna att elevernas förhållande till lärarna och skolgemenskapen är mycket positivt, men samtidigt också ganska avlägset. Finländska unga upplever betydligt mer sällan än unga i andra länder att deras lärare är intresserade av sådant som eleverna tycker är viktigt. (100)

Iakttagelsen om en faktabaserad med emotionellt ganska avlägsen verksamhetskultur i skolan upprepas i många undersökningar. Detta framhävs i synnerhet bland unga i högstadieåldern. Cirka hälften (49 %) av eleverna i klasserna 4 och 5 inom den grundläggande utbildningen upplever att de har möjlighet att diskutera sådant som bekymrar dem med en vuxen i skolan. Av unga i klasserna 8 och 9 inom den grundläggande utbildningen kunde ungefär var femte (19 %) namnge en vuxen på skolan med vilken de kunde diskutera sådant som bekymrar dem. Andelen halveras bland elever i gymnasiet (9 %) eller yrkesutbildningen (10 %). Vid de yrkesinriktade läroanstalterna upplevde flickorna oftare än pojkarna att de saknar sådant stöd från vuxna. (10)

Något överraskande var det unga med en funktionsnedsättning eller unga som placerats utanför hemmet som oftare än i genomsnitt upplevde att de kunde diskutera sina bekymmer med en vuxen på skolan. Av gymnasieeleverna som placerats utanför hemmet upplevde så många som hälften att de får stöd, då genomsnittet bland alla gymnasieelever var 23 procent. Det verkar som att unga som har faktorer som försämrar välbefinnandet och därför har ett särskilt behov av hjälp och stöd nås bättre av möjligheten att diskutera sina bekymmer än andra unga. (10)

Med tanke på gemenskapskänslan i skolan är det oroväckande att andelen elever som känner sig utanför i sin skolgemenskap ökar. År 2015 var andelen sådana elever cirka 15 procent i slutfasen av grundskolan, då andelen i början av decenniet uppskattades till cirka hälften av detta med användning av samma mätare. (100)

Elevers välbefinnande och kunskapsmässiga lärande är inte separata processer. Hälso- och välbefinnandefaktorerna hos unga förutspår skolframgången och betygen vid slutet av läroplikten. Dessa kan också förutspås med utgångspunkt i hela klassens hälsa – om hälsan i klassen är dålig, är elevens vitsord svagare än förväntat. Om ett barn upplever att relationen till lärarna är bra (att barnet blir hört och sett), förutspår detta bättre inläring och hälsa. Hälsan, välbefinnandet och lärandet går således hand i hand i synnerhet i högstadiet och mellanstadiet. (79)

För att skolan ska kunna stöda välbefinnandet måste verksamheten vara meningsfull för barnen och de unga. Det är oroväckande att barnens cynism i fråga om skolgången har ökat och börjat synas hos allt yngre elever. Andelen unga som känner sig engagerade i skolgemenskapen har minskat under de senaste åren. Eleverna måste beklagansvärt ofta välja att engagera sig i antingen kamraterna eller skolarbetet. Man vet att interaktionen mellan unga har stor betydelse, men man förmår inte använda den i skolan som en resurs i skolarbetet. (80) (38) (100)

Motivation öppnar möjligheter för lärande. Motivationen för lärande stöds av identifiering av studiernas betydelse, tillräckligt omfattande autonomi och samarbete, tilläggande av ett utvecklingsfokuserat tankesätt (färdigheterna stärks genom att öva) och stärkande av tron på den egna förmågan. Lärandet påverkas också av individens förmåga att analysera och reglera sin verksamhet. Självregleringsfärdigheterna utvecklas särskilt i barndomen och ungdomen, då de centrala områdena i hjärnan snabbt förändras. Barn och unga behöver en vuxens stöd för att väcka studiemotivationen samt träna på arbetsfärdigheter och -strategier. Det är viktigt att fästa uppmärksamhet vid att verksamheten är inspirerande och utvecklingen lämplig. Man ska också undvika att påskynda utvecklingen. (21)

Utvecklingen av självregleringen framträder å ena sidan som en reglering av beteendet och å andra sidan som en reglering av känslorna. Självregleringen är sammankopplad med den aktivitetsstyrning som sker i hjärnan. Utvecklingen börjar i samband med den tidiga interaktionen med föräldrarna. Vägledning som förutspår olika situationer och betonar konsekvenserna av olika handlingar har stor betydelse för skapandet av grunden för självregleringen i familjen. Utvecklingen av självregleringen kan emellertid stärkas också utanför hemmet, om barnet får ett individuellt bemötande och stöd. Träning på eftersträlvade handlingar främjar utvecklingen av självregleringen på samma sätt som man vet att motion främjar fysiska färdigheter. (34)

Med åldern försvagas ungas skoliver och motivationsbristen ökar. Låg motivation visar sig som ökad frånvaro samt symptom på uttråkning, cyniskhet och utmattning. (8) I slutet av lågstadiet är nästan 40 procent av eleverna cyniska och skolans betydelse har minskat. Fem procent av eleverna är stressade. I gymnasiet är gruppen stressade elever sex gånger så stor, dvs. 30 procent av eleverna. På motsvarande sätt är cirka hälften av dem ivriga över skolarbetet. Nästan 20 procent av flickorna i gymnasiet är utmattade. Utmattningen har ökat kraftigt i gymnasierna under de senaste 4 åren. (38) Utmattade elever som har höga vitsord bildar grupper sinsemellan och i dessa grupper ökar utmattningen ännu mer. Stöd från lärarna skyddar mot utmattning. (38) (10)

Ju fler krav i förhållande till resurserna barn och unga upplever, desto värre blir utmattningen. Utmattning minskar iveren att lära sig. Skolutmattningen sprider sig också till andra områden av livet. Utmattning förutspår depression, medan studieiver ökar tillfredsställelsen med livet. Utmattning ökar också fyrfaldigt risken att avbryta skolgången. Utmattning sänker ribban för de utbildningsmässiga målen och leder lättare till mellanår. Inspiration som eleven upplever i skolan främjar å sin sida lyckade övergångar mellan olika skolstadier. Övergångarna är tidpunkter då utmattningen och iveren förändras, och därför lönar det sig att satsa på att övergångarna lyckas. I familjen skapas motivation och välbefinnande tillsammans. När föräldrarnas utmattning sprider sig blir också unga utmattade. (38) (82)

Det finns ömsesidiga samband mellan skolutmattning och användning av sociala medier. Utmattning förutspår digitalt beroende. Cyniska elever upplever att möjligheten att använda digitala verktyg skulle vara ett sätt att öka deras intresse för skolarbetet. Sömn är en central förmedlingsfaktor mellan utmattning och digitalt beroende. (38)

Invandrapojkar löper risk att bli utmattade och cyniska i synnerhet i slutet av grundskolan. Särskilt bland pojkar som nyligen flyttat till Finland ökar utmattningen kraftigt i grundskolan från klass 7 till klass 9. Under samma årskurser sker en snabb förstärkning av flickornas känsla av otillräcklighet. (38)

Verktyg för att identifiera och stöda elevernas motivation under studieprocessen har utvecklats med utgångspunkt i forskningsinformation. Man har till exempel utvecklat digitala verktyg med hjälp av vilka man lyckas identifiera de optimala stunderna för lärande, när eleven är motiverad och mår bra. Då upplever eleverna intresse och lämpliga utmaningar i förhållande till färdigheterna. Läraren kan utnyttja informationen i planeringen av undervisningen och justeringen av arbetet. (38)

I synnerhet under ungdomstiden får kamraterna större betydelse för inställningen till skolan. Problem i vänskapsrelationerna kan förorsaka stress och ångest, vilket stör skolarbetet. Å andra sidan stärks de negativa attityderna till skolan och försvagas engagemanget i skolarbetet om man har vänner som inte är motiverade. Lärarna och föräldrarna har en viktig roll i styrningen av utvecklingen av de sociala färdigheterna på ett sådant sätt att samarbetet med vännerna stöder lärandet och välbefinnandet. Vid sidan av att utveckla verksamhetens och undervisningens former och innehåll kan man genom att främja positiva kamratrelationer få barn och unga att uppleva delaktighet och engagemang i lärandet och de gemensamma aktiviteterna samt förebygga mobbning. (21)

Skillnader i flickors och pojkars kunnande kan förklaras bland annat med skillnader i agentskapet i anslutning till lärandet (vilja, tro på sin egen förmåga och strategiskt kunnande i fråga om organiseringen av arbetet) och skillnader i systemen för socialt stöd. Det sociala stöd som pojkar i både klass 4 och klass 7 upplever från kamrater i skolarbetet är betydligt svagare än för flickorna. Motsvarande skillnader kan inte observeras i stödet från lärarna och hemmet. Även pojkarnas aktörskap i anslutning till lärandet är svagare än flickornas. Skolan är en mycket olika inlärningsmiljö för flickor och pojkar och skillnaderna börjar uppstå redan i lågstadiet. (80) (60)

Forskning som gäller uppkomsten och utvecklingen av motivation fäster vikt också vid skolornas bedömningsförfaranden, i synnerhet vid betonandet av timaktivitet i fastställdet av vitsord. I ett sådant bedömningsförfarande tas nästan ingen hänsyn till barnens olika personligheter. För vissa barn är det medfött och naturligt att vara utåtriktade. För andra skapar kravet på aktivt deltagande stress, som till och med kan äta upp förutsättningarna för lärande. En bedömning som grundar sig på sociala färdigheter och mod försätter eleverna i en ojämlik ställning sinsemellan. Skillnader i temperamentet påverkar också hur bra eleven kan koncentrera sig på studierna i olika miljöer. (60)

Redan under småbarnspedagogiken påverkar barnets individuella egenskaper hur barnet anpassar sig till olika omsorgs- och verksamhetsmiljöer. I synnerhet temperamentet, självregleringsförmågan och den sociala kompetensen har ett samband med stressregleringen. I internationella undersökningar har mindre barn observerats ha högre stressnivåer i dagvården än hemma. Långvarig exponering för stress påverkar barnets socioemotionella och kognitiva utveckling samt ökar risken för sjukdomar. (97)

Med stöd av forskningsobservationer har lösningar som stöder motivationen utvecklats. Positiva uppfostringsprinciper är att vid sidan av att korrigera fel stärka faktorer som är harmoniska hos varje barn. Detta får framhävd betydelse i synnerhet när barnet har behov av särskilt stöd. En positiv uppfostran värdesätter barns och ungas rätt

att lära sig olika saker. Man tänker att det är kortsiktigt att kräva samma kunnande av alla. En effektiv kartläggning av kunnandekapitalet på befolkningsnivå förutsätter att många former av skicklighet värdesätts på individnivå. Detta betonas då kognitivt kunnande (generiska färdigheter, livsfärdigheter, 21st century skills) som inte är bundna till läroämnena lyfts fram i centrum av läroplanerna. Programmet Se det goda! syftar till att konkretisera dessa principer. Det har redan pilottestats framgångsrikt i många skolor. Kärntanken med programmet är jämlik uppskattning och utveckling av olika typer av kunnande till exempel med hjälp av varierande inlärningsmaterial, prov och fortlöpande respons. (46)

Föräldrarnas stöd styr motivationen för i synnerhet små barn. Därför är det i samband med bedömnings- och utvecklingssamtal som gäller barnet viktigt att lyfta fram barnets styrkor, resurser och utvecklingsmöjligheter för föräldrarna. Läraren har under dessa samtal möjlighet att omvandla barnets eller den ungas styrkor till resurser. Det är också viktigt att vägleda föräldrarna att undvika att överföra sina egna negativa skolerfarenheter till sina barn. (90)

Föräldrarnas deltagande i föräldrakvällar och evenemang vid daghemmet och skolan samt föräldrarnas aktiva kontakter till läraren förutspår en positiv utveckling av barnets självbild i lärandet och barnets motivation. Genom att göra föräldrarna delaktiga i barnens skolarbete skapar skolan en atmosfär som är positiv till lärande och stöder på så sätt elevernas motivation att lära sig. Ansvar för skolarbetet ska emellertid inte överföras till föräldrarna genom att till exempel förutsätta att de deltar i att göra läxorna. (90)

Barn och ungas välbefinnande stöds också genom att sörja för lärarnas välbefinnande. Det finns stora skillnader mellan skolorna när det gäller hur bra processerna lyckas i skolgemenskapen. När en förnyelseprocess stärker lärarnas gemensamma uppbyggande av information och stödet mellan lärarna orkar alla bättre i skolan och kollektivt lärande tillämpas. Skolornas utvecklingsprocesser reglerar alltså yrkesgemenskapen och således elevernas välbefinnande. Metoder för dialogbaserad ledning bidrar till att bygga upp en fungerande gemenskap. Exempel: Helsingfors stad har på ett framgångsrikt sätt tillhandahållit utbildning i dialogbaserat lärande för rektorerna. (80)

Elev-/studerandevården har till uppgift att stöda elevernas välbefinnande och på så sätt förbättra förutsättningarna för bra lärande. Majoriteten av barnen och de unga mår bra. För en del hopar sig emellertid allt fler faktorer som äventyrar välbefinnandet och lärandet, såsom utmaningar med anknytning till lärande och delaktighet, mobbning och ensamhet. Vid sidan av skolan kan dessa också påverkas med hjälp av strukturer och processer i servicesystemen. Elevvården är en fast del av detta servicesystem. (95)

Ordandet av elevvårdstjänster har huvudsakligen utvecklats i positiv riktning i grundskolorna sedan läsåret 2008–2009. Trots den positiva utvecklingen är tjänsterna ändå inte tillgängliga i alla skolor. Under läsåret 2015–2016 tillhandahölls läkartjänster i 86 procent av skolorna, psykologtjänster i 90 procent av skolorna och kuratorstjänster i 97 procent av skolorna. Läsåret 2016–2017 var hälsovårdartjänster tillgängliga i genomsnitt 6,7 timmar och läkartjänster 0,9 timmar i veckan per hundra elever. På motsvarande var kuratorstjänster tillgängliga 4,3 timmar och psykologtjänster 2,6 timmar i veckan per hundra elever. Arbetsinsatserna bland personalen inom elevvårdstjänsterna har ökat stadigt med undantag för hälsovårdarresurserna, som har legat på den rekommenderade ända sedan läsåret 2012–2013. (10)

Elevvårdens betydelse framhävs på de högre klasserna i grundskolan. Då vänder nästan alla indikatorer på välbefinnande i en sämre riktning. Speciallagar, förvaltning och yrkespraxis delar skolgemenskapen så att den å ena sidan ombesörjer lärandet och å andra sidan svarar för elevernas välbefinnande. Det multiprofessionella samarbetet som ska stöda elevens övergripande utveckling fungerar inte ordentligt. Med stöd av olika lagstiftning utarbetar kommunen överlappande planer för omsorgen om barn och unga. En del av kommunerna låter emellertid bli att utarbeta en plan för skolhälsovården eller så är nivån på planerna låg. Således varierar tjänsterna avsevärt mellan olika kommuner och skolor. Det finns också stora variationer i personalresurserna. (79)

Även den multiprofessionella verksamhetskulturen inom elevvården behöver utvecklas och förenhetligas. I sin nuvarande form möjliggör den inte ett tillräckligt samarbete mellan de olika professionerna inom elevvården, myndigheterna och förvaltningen på ett sätt som gynnar barn och unga. (95) Samarbetet försvåras av att olika yrkesgruppers tankesätt och verksamhet bottnar i egna traditioner och teorier. Uppfattningarna om aktörernas roller varierar. De mest centrala utmaningarna har att göra med ett genuint förverkligande av elevernas delaktighet och de professionella aktörernas samarbete för barnets bästa. En betydande del av resurserna inom elevvården går åt till att samordna verksamhetssätt och samarbetsförfaranden. (95) (103)

SLUTSATSER:

Nya innovationer ska användas för att stöda lokala nätverk och lokal dialog mellan lärare och professionella inom social- och hälsovårdssektorn. Lärarsamfunden kan bygga upp kollegiala pedagogiska lösningar till exempel via gemensam undervisning. Lärarnas kollektiva lärande och arbete ska stödjas också med kompletterande utbildning. Även elevernas lärande och bedömning med kamratstöd bör utnyttjas mer medvetet i skolorna som stöd för lärandet.

Det behövs gemensam utbildning för lärare, skolkuratorer, hälsovårdare, psykologer och läkare. Då möjliggörs ömsesidig förståelse och samlade resurser samt utveckling av en gemensam yrkesidentitet. Detta förutsätter förändringar i examensinnehållet och -strukturerna. (95)

Förberedelser för att slå ihop lagen om grundläggande utbildning och lagen om elevvård bör inledas. (79) (103)

2.2 Mot ett mer jämlikt kunnande

En jämlik utbildning innebär bland annat att varje barn och ung person garanteras rätten till ett resultatrikt och högklassigt lärande. Detta utmanar till att ta hand om i synnerhet de barn och unga som på grund av funktionsnedsättning, beteendeproblem, etnisk bakgrund, sexuell läggning eller familjeförhållanden inte förmår studera på ett balanserat sätt utan särskilt stöd. Då kraven i arbetslivet och kraven på annat kunnande hela tiden ökar, blir också jämlikhet i fråga om kunnandet ännu viktigare än förut, i synnerhet vad gäller att trygga kunnande på en miniminivå för alla. (100) (103)

I en internationell jämförelse är finländska ungas kunnande fortfarande på toppnivå. Under de senaste tio åren har det genomsnittliga kunnandet hos unga som gått ut grundskolan emellertid gått tillbaka i en omfattning som motsvarar drygt ett halvt skolårs studier. Den positiva utveckling av studieresultaten har också avstannat i lågstadiet (klass 4), även om den inte gått tillbaka lika mycket. Den negativa utvecklingen har varit kraftigare i Finland än i andra länder. Samtidigt har också kunskapsskillnaderna mellan eleverna närmast sig den internationella medelnivån, då skillnaderna ännu under 2010-talet var exceptionellt små. (100)

En av Finlands specialstyrkor är fortfarande att elevernas kunskapsnivå varierar mindre mellan olika skolor än i andra länder. Å andra sidan indikerar internationella undersökningar att hotet om en ökning av skillnaderna mellan skolorna och en allt mer omfattande s.k. skolshopping är verkligt även i Finland. Detta gäller i synnerhet de största städerna och områden dit invandringen riktas i störst utsträckning. Därför är det viktigare än förut att säkerställa en bra utbildning av hög kvalitet och att livet går framåt för var och en oberoende av var man bor. På detta sätt bekämpar man också andra invandringsrelaterade problem och integrerar invandrarna i det finländska samhället. (18) (100) (102)

Centrala faktorer som ligger bakom den sjunkande kunskapsnivån är bland annat en relativt sett kraftigare minskning av pojkarnas kunskande än flickornas inom naturvetenskaper och matematik samt en snabb ökning av familjebakgrundens betydelse. (100) (8) Tidigare kunde Finland vara stolt över att föräldrarnas yrkesmässiga, utbildningsmässiga och kulturella ställning hade allra minst inverkan på kunskandet i förhållande till jämförelseländerna. Idag är sambandet nära medelnivån i OECD-länderna, till och med större. Vår grundskolas försämrade förmåga att svara på de krav som den ökade diversifieringen ställer tar sig också uttryck som att unga med invandrarbakgrund har anspråkslösa studieframgångar i jämförelse med våra övriga unga. En styrka hos unga med invandrarbakgrund är den starka motivationen och uppskattningen av skolan, vilken vår skola dock inte lyckas utnyttja som stöd i det faktabaserade lärandet. Motsvarande iakttagelser i fråga om familjebakgrundens och könets inverkan har också framkommit i nationella utvärderingar. Pojkarnas kunskande inom i synnerhet matematik polariseras kraftigare än flickornas. (49) (100)

En bakomliggande orsak till minskningen av ungas kunskapsnivå i synnerhet i högstadiet är också att ungas inställning till utbildning och studier gradvis förändrats. Tilliten till utbildningens betydelse som grunden för en trygg framtid har småningom avtagit. Intresset för skolans studieinnehåll och engagemanget i att studera centrala läroämnena har minskat framför allt hos pojkarna, som inte heller tidigare varit så värst intresserade eller engagerade. Förändringen har varit särskilt snabb när det gäller ungas läsande på fritiden. Andelen unga som inte alls läser på sin fritid ökade från en femtedel till nästan 40 procent mellan 2000 och 2015. Av de pojkar som i fråga om familjebakgrunden placerade sig i den mest anspråkslösa fjärdedelen läste 58 procent inte alls på sin fritid 2015. I början av årtusendet var motsvarande andel 36 procent. Elevernäs läsintresse, motivation, attityder och intresse för läroämnena har ett mycket starkt samband med deras faktabaserade kunskande. (100)

Samma könsindelning är också karakteristisk för finländska ungas motivation och attityder. Skillnaden mellan flickors och pojkars inställning till läsande är bland de största i världen. Detta tar sig också uttryck i att flickorna i exceptionellt hög grad är bättre än pojkarna på att läsa. Pojkarna förlitar sig å sin sida mer på sina kunskaper i matematik än flickorna. Skillnaden är tydligt redan i klass 4 och blir större i de högre klasserna. Attitydskillnaderna i fråga om matematiken återspeglas dock inte på matematikkunskandet på samma sätt som för läsfärdigheterna. Flickor och pojkar är ganska jämnstarka när det gäller färdigheterna i matematik. I högstadiet är flickorna till och med lite bättre än pojkarna, vilket är synnerligen exceptionellt på internationell nivå. Däremot blir attitydskillnaderna i fråga om matematiken mycket tydliga när unga efter högstadiet gör sina val beträffande gymnasiet och andra fortsatta studier. (100) (49) (8)

Den största riskfaktorn för det finländska samhället är den kraftiga ökningen av andelen personer med svaga kunskaper, vilket verkar ha ett samband med diversifieringen av ungas uppväxtmiljöer. Detta har en benägenhet att öka risken för utslagning i samhället. Även andelen elever med toppkunskaper i slutet av grundskolan har minskat, men denna förändring har varit mer måttlig än den föregående. Andelen unga vars kunnande hamnar under miniminivån vid grundskolans slut har ökat, med vissa variationer per innehållsområde, från 4–6 procent vid årtusendets början till 12–14 procent år 2015. Andelen är fortfarande måttlig jämfört med medelnivån i EU-länderna (cirka 20 % år 2015). De svaga kunskaperna inom olika innehållsområden hopar sig till samma elever och också till vissa grupper av elever. Till exempel hade var fjärde (25 %) av unga i den lägsta fjärdedelen i fråga om familjebakgrund otillräckliga färdigheter i naturkunskaper, medan motsvarande andel i den högsta socioekonomiska fjärdedelen var 5 procent. Var femte (20 %) av unga i den högsta socioekonomiska fjärdedelen kan konstateras ha toppkunskaper vid grundskolans slut, medan motsvarande andel i den lägsta fjärdedelen är endast 7 procent. (100) (49)

Ett centralt fenomen med tanke på jämlikheten inom utbildningen är att diversifieringen av stadsdelarna fördjupas, vilket påverkar kvaliteten på barns och ungas uppväxtmiljöer och skolornas verksamhet. Den socioekonomiska och etniska segregationen har stärkts i de finländska stadsregionerna sedan 1990-talet. Till exempel i Helsingfors har skillnaderna i utbildningsnivå och inkomstnivå mellan skolornas elevupptagningsområden och stadsdelarna till och med femfaldigats. Idag varierar andelen högutbildade i lågstadiernas elevupptagningsområden från 10 procent till 50 procent, och årsinkomsterna varierar mellan 23 000 euro och över 60 000 euro. Den sociospatiala segregationen börjar nå samma nivå som i de långt diversifierade europeiska stadsregionerna och är större än till exempel skillnaderna mellan olika kommuner i Finland. Stadsregionernas snabba tillväxt och den ökande andelen urban befolkning framhäver fenomenets nationella betydelse. (102)

Även om skillnaderna mellan skolorna i Finland är små i genomsnitt, är utsattheten som hopas i ytterligheterna en utvecklingsriktning som skapar ojämlikhet också i skolornas verksamhetsmiljöer. Samma ojämlikhet hotar också småbarnspedagogiken. Utsattheten ackumuleras i vissa bostadsområden och också i områdenas skolor och daghem. Bland annat låga inkomster, arbetslöshet, behov av barnskydd och etnisk segregation korrelerar kraftigt med varandra. För att trygga barns jämlika möjligheter till lärande borde särskild uppmärksamhet fästas vid dessa områden och vid de institutioner i områdena som är centrala med tanke på barnen. (102)

Den regionala segregationen kan ha betydande effekter på barns och ungas liv som syns ännu i vuxen ålder. En kraftig regional utsatthet kan också ha negativa konsekvenser på individnivå till exempel vad gäller studieresultaten och utbildningskarriärerna, oberoende av den ungas egen familjebakgrund. Utvecklingsförlopp som leder

till segregation mellan bostadsområden äventyrar barns och ungas jämlika möjligheter till exempel mellan bostadsområdena i Helsingfors. Skillnaderna syns också i utbildningsvalen på andra stadiet. Andelen unga som söker in till gymnasiet varierar mellan 86 procent och som lägst 39 procent i bostadsområdena i Helsingfors. (102)

Segregation är också en utmaning med tanke på verksamhetsförutsättningarna för småbarnspedagogiken och skolorna. När utsattheten hopar sig blir familjernas resurser också allt mer ojämlika mellan olika områden. I skolorna syns detta som kraftiga skillnader i studieresultaten och till exempel som en ackumulering av språkutmaningar med anknytning till etnisk segregation och utsatthet bland majoritetsbefolkningen i samma skolor. På motsvarande sätt är skillnaderna mellan olika dagvårdsenheters närområden i Helsingfors till och med större än skillnaderna mellan skolornas elevupptagningsområden. Segregerande utvecklingsförlopp kan också observeras i andra stadsregioner (102).

Vid sidan av att främja kunnande är utbildningens uppgift också att producera individuell information som stöd för bland annat val som gäller fortsatta studier och arbetsuppgifter. I synnerhet slutbedömningen inom olika skolformer kan ha avgörande betydelse ur ett enskilt barns eller en ung persons synvinkel. När det gäller grundskolans avgångsbetyg har det upptäckts variationer mellan olika skolor, vilka inte kan förklaras enbart med skillnader i elevernas kunnande. Skillnaderna förklaras till stor del av elevernas olika familjebakgrund, men också av skillnader i bedömningsförfarandena. Bland annat i den nationella bedömningen av matematiken har det konstaterats att bedömningen inom skolorna verkar vara rättvis, men att bedömningen mellan olika skolor inte nödvändigtvis är det. Vitsordens jämförbarhet är en viktig förutsättning för att eleverna ska ha jämlika möjligheter att ansöka till studier på andra stadiet. (103) (79) (49)

Inom skolorna förekommer betydande skillnader i vitsorden mellan olika undervisningsgrupper. Detta bedöms bero på bland annat antagningen till specialklasserna på basis av kön och elevernas allmänna skolframgång. Specialbegåvning i till exempel musik förutspår en bättre skolframgång än i genomsnitt även inom andra områden. Det finns inte tillräckligt omfattande information om förfarandena för bildande av undervisningsgrupper på skolenivå. (79) (103)

Centrala mål för grundskolan och småbarnspedagogiken är att trygga alla barn och unga jämlika möjligheter till lärande oberoende av bland annat kulturell bakgrund eller språkkunskap. I ljuset av de nuvarande studieresultaten i grundskolan har stödet till unga med invandrarbakgrund blivit en central uppgift i tryggandet av jämlikheten. Detta gäller både barn och unga som flyttat till Finland (första generationens invandrare) och unga med invandrarbakgrund som är födda här (andra generationens invandrare). Beträffande läsfärdigheterna ligger unga i den föregående gruppen efter

andra finländska ungdomar i en omfattning som motsvarar så mycket som tre skolårs studier. Skillnaden mellan andra generationens invandrare och övriga unga är mindre, men motsvarar ändå drygt ett skolår. Skillnaderna är också stora inom matematiken och naturvetenskaperna, dvs. 1,5–2,5 skolår. Problemen i fråga om lärandet verkar till många delar vara sammankopplade med bristfälliga färdigheter i finska/svenska. (100) (49)

Lärarens utbildningsnivå, antalet undervisningstimmar samt studiematerialets kvalitet och knapphändighet påverkar studierna i minoritetsspråk såsom samiska, romani och teckenspråk. Det förekommer stora variationer i kunskapsnivån hos elever som studerar samiska som modersmål. Endast drygt hälften av lärarna som undervisar i samiska som modersmål är behöriga språklärare i samiska. Lärarna i romani har varierande utbildning, från grundskola till högskoleexamen, och nästan 90 procent av lärarna upplever att de behöver mer utbildning. Antalet undervisningstimmar i romani varierar mycket och det finns stora skillnader i elevernas kunskapsnivå. Av dem som studerar teckenspråk som modersmål når cirka en fjärdedel av eleverna åtminstone en god kunskapsnivå. Endast få av lärarna i teckenspråk är behöriga ämneslärare i teckenspråk. (49)

Diskussionen om de allt knappare utbildningsresurserna har varit livlig under de senaste åren. Finansieringen som utbildningsanordnarna allokerar till småbarnspedagogik och allmänbildande utbildning har dock inte minskat närapå lika mycket som nedskärningarna av statsandelarna. Samtidigt som staten har genomfört sparbeslut har de genomsnittliga kostnaderna per elev inom förskoleundervisningen och den grundläggande undervisningen samt gymnasieutbildningen antingen hållits oförändrade eller ökat åren 2006–2015. Hos de största utbildningsanordnarna har kostnaderna minskat, medan de har ökat hos de minsta utbildningsanordnarna. Skillnaderna i resurserna återspeglas också på anordnandet av verksamheten. (49)

SLUTSATSER:

Det pågår ett synnerligen omfattande beredningsarbete för att utforma riktlinjerna, strukturerna och verksamhetsinnehållet för framtidens grundläggande utbildning. Det är extremt viktigt att konkretisera förslagen och omvandla dem till vardagspraxis. En central princip är att stärka elevernas möjligheter att bli hörda och påverka. En annan viktig riktlinje är att säkerställa att hela åldersklassen har tillräckliga kunskaper. Enbart den examen som grundskolan producerar är inte längre tillräcklig om den inte samtidigt garanterar tillräcklig beredskap för arbete och ett rimligt vardagsliv i en värld med ett informationsöverflöd. Ett av målen för reformen av grundskolan bör vara en kunskapsgaranti, som inkluderar ett löfte till unga att deras kunskap kommer att vara tillräcklig som grund för det kommande livet och fortsatta lärandet. (100)

I ett jämlikt samhälle måste alla barns och ungas delaktighet och utveckling till aktiva och engagerade medborgare stödjas i skolundervisningen. Marknadsbaserad utbildning strider mot principerna om likvärdighet och jämlik utbildning. Beslutsfattarna måste aktivt sträva efter att förebygga och rätta till konsekvenserna av en sådan politik. (14)

Likvärdig behandling av elever förutsätter att man ingriper på ett konkret och synligt sätt i diskriminering och marginalisering. Läroanstalternas ledare och lärare samt de som studerar till lärare måste förstå på vilket sätt skolans strukturer och förfaranden kan förorsaka utanförskap och marginalisering. Lärarna behöver mer information och verktyg för att stöda svagare elever. (14)

Återupplivningen av minoritetsspråken måste fortsätta och nya tillvägagångssätt bör hittas. Barn ska ha möjlighet att använda sitt eget språk också utanför skolan. Till exempel borde fler spel, tv-program och radioprogram vara tillgängliga också på minoritetsspråk. Studiematerial på minoritetsspråk behövs inom alla språk och lärokurser, liksom elektroniskt material. (49)

Dialogen mellan skolan och hobbyerna behöver bli tätare. Organisationerna och tredje sektorn borde göras mer delaktiga i arbetet med barn och unga som utförs i skolorna och daghemmen. Detta sänker tröskeln för deltagande i hobbyverksamhet och gör deltagandet mer jämlikt. Många, också mycket unga barn tillbringar mycket tid inom hobbyer, men å andra sidan finns det många som inte deltar i någon målinriktad verksamhet utanför skolan. Hobbyerna borde därför göras tillgängliga för alla på ett jämlikt sätt. Många elever som av olika orsaker inte "briljerar" i skolan, kan via en hobby visa sitt specialkunnande på ett positivt sätt och få positiv respons. Skolan kunde också lära sig att på detta sätt se barnet och barnets färdigheter i ett bredare perspektiv.

För att förbättra barns och ungas välbefinnande på ett faktabaserat sätt behövs det mer diversifierad information om skillnaderna i lärande och lokaliseringen av utsatthet. Inga systematiska utredningar har gjorts när det gäller sambandet mellan skolornas ekonomiska resurser och utsattheten i skolornas elevupptagningsområden. (102)

Systemet för allokering av resurser i proportion till behovet bör stärkas. I vissa kommuner tillämpas s.k. positiv diskriminering, dvs. modeller för behovsbaserad allokering av resurser. Den mest exakta av modellerna är den pd-modell som används av Helsingfors stad. Dessa modeller bör utvecklas på nationell nivå och förenhetligas med stöd av forskningsinformation. (102)

Då utsattheten verkar hopa sig regionalt och familjernas utmaningar samtidigt blir fler, måste man i allt högre grad hitta lösningsmodeller genom samarbete mellan olika sektorer. Det är nödvändigt att stärka samarbetet mellan socialsektorn och bildningssektorn samt aktörer i tredje sektorn. Det är förnuftigt att kanalisera det stöd invandrarfamiljer och familjer som kämpar med andra mångfacetterade problem behöver via skolorna. Tröskeln är lägre att söka stöd i en miljö som är bekant. Samtidigt kan till exempel biblioteken ha en viktig roll i stödet till barn och unga tillsammans med ungdomsarbetet. (102)

I åtskilliga europeiska länder har det multiprofessionella samarbetet utökats i skolorna så att lärarna bättre kan koncentrera sig på sitt pedagogiska arbete. Finländska försök till exempel med skolsocionomer har gett positiva erfarenheter, då det är möjligt att reagera på elevernas problem även i skolklasserna. (102)

I stället för bestående undervisningsgrupper borde de prioriterade områdena för varje läroämne skötas genom klassöverskridande flexibla grupperingar. På så sätt eliminerar man risken att skolans administrativa struktur försätter undervisningsgrupperna i en ojämlik ställning och producerar grupper som är framgångsrika på olika sätt inom skolan. (103)

2.3 Valen under utbildningsstigen anger riktningen för resten av livet

Förflyttningarna i utbildningens övergångsskeden är centrala händelser som definierar skolkarriären och elevidentiteten. Övergångarna är förknippade med många förväntningar och möjligheter, men också rädslor. Lyckade övergångar ger barnet ett övergångskapital, som stöder barnet att klara av senare omvälvningar i livet. Dessa erfarenheter skapar också för sin del en grund för livslångt lärande. För att en övergång ska bli lyckad behövs det dock stöd från en gemenskap bestående av många aktörer. Forskarna rekommenderar en övergångsplan som verktyg, i vilken även stödet under övergångsskedet skrivs in. I planen beaktas också den ungas nära relationer. (38) (82) Bland annat den förnyade gymnasielagen förpliktar till att stöda en ung person som avslutat sina studier i upprättandet av planer för fortsatta studier.

I det finländska utbildningssystemet infaller de centrala valen och övergångarna i samband med den gemensamma ansökan efter grundskolan och ansökan till högskola eller inträdet i arbetslivet. En allt starkare utvecklingstrend verkar i synnerhet i stora städer också vara selektivitet i fråga om grundskolan, särskilt högstadiet. (102)

(103) Detta tolkas som en del av att utbildningen allt mer följer marknadens krav, vilket är en växande trend även i de nordiska länderna. Som en följd av detta har familjebakgrunden och den socioekonomiska ställningen allt större inverkan på valen. Faktorerna som skapar strukturell ojämlikhet i utbildningen syns också som ökande skillnader i utbildningsresultaten. (14)

En förutsättning för att barn och unga ska kunna göra mogna val är att processen framskrider med utgångspunkt i deras egna erfarenheter. Det är viktigt att möjliggöra sådana val som är väsentliga med tanke på de ungas framtidsplaner och formandet av deras identitet. (21) Vid slutet av klass nio erbjuds emellertid många unga högst ett alternativ, om de inte är beredda att flytta hemifrån. Då styrs valet i regel inte av personens eget intresse, utan av utbildningens tillgänglighet. (2)

Föräldrarnas utbildning och socioekonomiska ställning, och till och med far- och morföräldrarnas utbildning, påverkar den ungas val. Valen och den senare utbildningen förutspås också av faktorer med anknytning till välbefinnandet, till exempel upplevd hälsa, hälsofrämjande vanor och socialt stöd under ungdomstiden. De som blir antagna till gymnasierna och yrkesskolorna sticker vid sidan av skolframgången ut synnerligen kraftigt också vad gäller välbefinnande, hälsa och hälsovanor. Gymnasieeleverna mår bättre och har färre hälsobelastande vanor än unga som söker in till yrkesskolorna och unga som börjar i yrkeshögskola redan i klass 7. Gymnasieelevernas hälsomedvetenhet är också bättre än yrkesskolelevernas, vilket kan öka hälsoskillnaderna ännu mer. (79) (32) En riskgrupp är framför allt pojkar som studerar till ett yrke och har svaga skolframgångar inom den grundläggande utbildningen. Forskarna rekommenderar att hälsokunskapens andel borde stärkas i synnerhet inom den yrkesinriktade utbildningen. (79)

Aktiviteten och karriärplaneringsförmågan har ett klart samband med elevens ihärdighet, positiva skolattityder och inlärningsresultat. Elever med en bättre socioekonomisk bakgrund har mer resurser än andra att ta till sig dessa färdigheter. Även hemorten har betydelse. Huvudstadsregionens mångfacetterade arbetsmarknad, professionella nätverk och omfattande utbud på fortsatt utbildning framträder som längre utvecklade karriärplaneringsfärdigheter. Skillnaderna som beror på bakgrund och boendemiljö kan dock jämnas ut med hjälp av arbetsformer inom karriärplanering (t.ex. Introduktion till arbetslivet eller arbetspraktik). Helsingfors stad har till exempel lyckats stärka ungas delaktighet genom att effektivisera övergången till andra stadiet i skolor som är verksamma i utmanande förhållanden. (47)

Unga förutsätts idag kunna agera rationellt och självständigt redan i tidig ålder. Ett aktuellt exempel på överdriven tro på ungas självstyrförmåga är reformen av den yrkesinriktade utbildningen. Samtidigt ser man att en betydande del av de unga ham-

nar utanför arbetslivet och utbildningen. Dessa unga är i allt större utsträckning föremål för olika aktiveringsåtgärder. Ofta blir de dock kvar i stödsystemets kugghjul utan att aktiveringen leder till att de integreras i samhället. (28).

Det finns stora regionala skillnader i intresset för gymnasiet. I huvudstadsregionen väljer 80 procent gymnasiet, medan andelen är endast en fjärdedel i många landsbygdskommuner. Om man väljer gymnasiet och är bosatt på landsbygden innebär det också ofta att man måste flytta hemifrån eller får väldigt långa skolresor. Många unga uppfattar gymnasiet som en möjlighet att få mer betänketid inför framtiden. Stödformerna i gymnasiet och den yrkesinriktade utbildningen ter sig synnerligen separata för unga, vilket inte uppmuntrar till att kombinera dessa utbildningar och jämföra dem utifrån eget intresse. (2)

Utbildningskarriären som den unga väljer förverkligas inte alltid problemfritt. Att avbryta studierna är vanligt i synnerhet inom den yrkesinriktade utbildningen. Nästan en femtedel av alla unga vuxna saknar examen på andra stadiet (18 % av alla, 21 % av männen och 15 % av kvinnorna i åldern 20–24 år). Långtidsforskning visar att avsaknaden av yrkesinriktad utbildning är en av de mest centrala riskfaktorerna när det gäller störningar på livsstigen. Stöd för yrkesförberedande studier och förståelse för utvecklingen i slutskedet av barndomen främjar slutförandet av studierna. Ett examensbetyg är fortfarande ett viktigt formellt dokument när man söker arbete, men det har också stor betydelse för självkänslan. Man ska inte kräva alltför stor mogenhet av en ung person i samband med valet av utbildningsområde, eftersom 16–17-åringar fortfarande försöker hitta sig själva. I dagens gymnasium krävs det att eleverna gör val som har långtgående konsekvenser med tanke på valet av utbildning och livskarriär. Detta är påfrestande för de unga och stjäl krafter från de utvecklingsuppgifter som tillhör åldern, i vilka ingår att hitta sin identitet och sina styrkor. (34)

Unga som fått specialundervisning inom den grundläggande utbildningen löper större risk att hamna utanför utbildningen och bli utan examen på andra stadiet. På motsvarande sätt är övergången till studier på andra stadiet betydligt svårare för unga med invandrarbakgrund än unga som tillhör majoritetsbefolkningen, trots att unga med invandrarbakgrund har hög utbildningsmotivation. (16) (100) (103)

Utbildningsstigarna verkar påverkas av etniciteten i synnerhet vid övergången till utbildning på andra stadiet. Till exempel flickor med somalisk bakgrund styrs till närvarandarutbildningen och unga med rysk bakgrund till turist- och handelssektorn. En del av studerandena med invandrarbakgrund uppfattar sig själva på ett visst sätt på grund av sin etnicitet (inkl. religionen), medan en del utifrån definieras på ett visst sätt på grund av etniciteten – ofta som avvikande från det finländska. (44)

Även familjens och det övriga samfundets förväntningar begränsar utbildningsvalen för unga med invandrarbakgrund. För att öppna upp spektrumet av alternativ för dessa unga behövs det ett omfattande samarbete med hemmet. Hur mycket studiehandledningen går igenom med invandrarfamiljer varierar väldigt mycket mellan olika skolor och områden och är också fortfarande föremål för många fördomar. Engagemang i hobbyverksamhet är en central informell lärandekontext för unga med invandrarbakgrund. Hobbyer tillsammans med andra unga skapar både kunskapsmässiga och sociala resurser för övervägda utbildningsval. Detta påverkar också benägenheten att söka in till högskoleutbildning. (44)

SLUTSATSER:

Övergångsplanering borde inskrivas i både läroplanerna och lagstiftningen som en skyldighet för utbildningsanordnarna. Riktade handledningstjänster bör styras till unga som behöver särskilt stöd i samarbete mellan speciallärarna och studiehandledarna. (16)

Om man eftersträvar att unga ska ha jämlika möjligheter till fortsatta studier, bör utbildningsnätet på andra stadiet inte längre inskränkas jämfört med nuläget. En övergång till att bo och studera utanför hemmet är i denna ålder ännu en alltför krävande utvecklingsuppgift för många unga. Alla har inte heller ekonomiska möjligheter att göra detta. Man kan också bidra genom att inrätta stödbostäder för unga och förenhetliga stödformerna för gymnasieutbildningen och den yrkesinriktade utbildningen. (2)

Olika möjligheter att bekanta sig med arbetsmarknaden som den nya teknologin erbjuder bör utnyttjas i studiehandledningen och handledningen med anknytning till karriärplanering. Det ska säkerställas att handledarna har uppdaterade färdigheter i till exempel användningen av sociala medier för att vidga de ungas vyer i fråga om arbetsmarknaden. (47)

Tyngdpunkten ska flyttas från "korrigeringsåtgärder" inriktade på marginaliserade unga till allmänna handlednings- och stödsystem som jämnar ut och stöder ungas utbildnings- och arbetslivsstigar. Betydelsen av det stöd och den handledning som unga får vid läroanstalterna framhävs i en situation där individualiserade och självständiga studier betonas i allt högre grad. (28)

Alla unga borde ha rätt till stöd som tar hänsyn till deras arbetslivsbehov och förmågor. Det är viktigt att beakta skillnaderna mellan unga, som till exempel kan ha att göra med handlingsförmåga, lokal förankring eller ungas intresseobjekt. Navigatören är

en lovande verksamhetsmodell som samlar tjänster och är lätt för unga att närma sig. (28)

Reformerna som gäller både utbildningen och socialtjänsterna förutsätter en helhetsutvärdering av de stöd- och handledningstjänster som är tillgängliga för unga samt en uppdatering av servicestrukturerna utifrån utredningen. Detta gäller både de allmänna handlednings- och stödtjänsterna (t.ex. stöd och handledning som tillhandahålls vid läroanstalterna) och tjänsterna riktade till s.k. specialgrupper. (28) (47)

2.4 Hinder för lärande kan elimineras

På basis av samlade bedömningar från olika länder har cirka 10–15 procent av barnen snäva neurokognitiva störningar (lärande, uppmärksamhet, perception och motorik). Kännetecknande för dessa störningar är att de inte försvinner eller ens lindras när barnet växer. Då kunskapskraven från omgivningen ökar i takt med att barnet blir äldre, blir de negativa konsekvenserna däremot större. Således ökar störningarna risken för socioemotionella symptom. Risken för inlärningssvårigheter på grund av sådana störningar kan oftast identifieras redan i småbarnsåldern, och till och med tidigare. För att störningen och den relaterade risken ska kunna identifieras förutsätts ett multiprofessionellt samarbete. (91)

På befolkningsnivå utbildar sig personer med snäva neurokognitiva störningar i mindre utsträckning, deras arbetshistoria förblir splittrad och de lider av mer depression och ångest än i genomsnitt. Samhällskostnaderna som dessa störningar medför är också betydande. Till exempel i Storbritannien har de årliga kostnaderna för enbart matematiska inlärningssvårigheter på grund av sådana störningar uppskattats till 2,4 miljarder pund. De totala kostnaderna för samhället är betydligt större än så. (91) (59)

Inom utbildningen i Finland satsar man en avsevärd mängd resurser på att säkerställa de grundläggande färdigheterna. Användningen av resurserna stöder dock inte till alla delar barnets utveckling på bästa möjliga sätt och stödet är ofta ineffektivt. Barn som har snäva neurokognitiva störningar behöver ett betydligt mer individuellt och intensivt stöd än i nuläget, i synnerhet vid skolstogens början. (91). Dessutom leder den dualistiska indelningen i neurologiska och psykiatriska störningar till att stödet splittras och vårdstigarna blir oändamålsenliga. Skolan och de svårigheter eleven möter där bör ses som en central källa till psykiska störningar, vilket understryker vikten av samarbete mellan bildnings-, social- och hälsosektorn i behandlingen av störningarna. (59)

De negativa konsekvenserna av inlärningssvårigheter är tydliga. Därför är det viktigt att ingripa i god tid och stödet bör fortsätta i enlighet med elevens individuella behov.

Stöd för inlärningsssvårigheter är ganska lättillgängligt i klasserna 1–2. Därefter minskar stödet radikalt. Inlärningsssvårigheter är en risk för elevens psykiska välbefinnande och trygga framtid. Inlärningsssvårigheter i fråga om läsning och matematik som konstaterats som barn har ett starkt samband med psykiatriska symptom, utbildning och sysselsättning i vuxen ålder. Till exempel av dem som i skolan fått diagnosen inlärningsssvårigheter i matematik fick 29 procent ersättning för antidepressiva och 14 procent för anxiolyter, då motsvarande andelar i jämförelsegrupperna var 15 procent och 7 procent. När det gäller personer som fått diagnosen inlärningsssvårigheter betalades FPA:s grunddagpenning ut i över 258 dagar till 28 procent någon gång under deras livstid, då motsvarande andel i jämförelsegruppen var 13 procent. (59) (37)

En svag färdighetsnivå i de lägre klasserna på grund av inlärningsssvårigheter indikerar att barnets ångest kommer att öka i de högre årskurserna. Tidiga språkliga svårigheter minskar också självregleringsförmågan längre fram. Självregleringsförmågan har å sin sida ett samband med utvecklingen av sociala färdigheter samt med hur känslorna som uppstår i inlärningsituationer påverkar prestationerna. (59)

När det gäller att lära sig matematik och läsande har namngivningshastigheten och talföljdsfärdigheterna i förskoleåldern ett samband med läsningens och räknandets smidighet senare i livet. Unga som har svagare färdigheter hamnar hela tiden med på efterkälken i takt med att skolåren framskrider. Tidiga problem är en särskilt kraftig indikation på senare brister i matematikfärdigheterna. Beträffande dyslektiska barn i skolåldern förklarade minnet och de språkliga färdigheterna samt segheten i utförandet av uppgifter och könet variationerna i talföljdsfärdigheterna. I en meta-analys har det observerats att namngivningshastigheten för föremål och färger kan användas också som en tidigt indikation på matematiska färdigheter. (91) (59) (60)

När det gäller matematiken hamnar eleven på efterkälken på ett kumulativt sätt. Avståndet till de andra ökar hela tiden om eleven inte får hjälp med sina problem. Utvecklingen av läsfärdigheterna avviker från matematiken: läsare som är svagare i början hinner under de första skolåren ikapp läsare på en högre nivå. Å andra sidan finns det ett nära samband mellan färdigheter i matematik och läsande. Därför bör man när svårigheter inom det ena området upptäcks även fästa uppmärksamhet vid det andra området. (60) (91)

Utvecklingen av basfärdigheter, självförmågan, uppmärksamheten och ett positivt socialt beteende kan stödas effektivt som en del av verksamheten inom småbarnspedagogiken och i skolan också utan specialexpertis eller undantagsarrangemang. Positiva resultat har uppnåtts bland annat genom pedagogik som stärker självförmågan, stärkande av basfärdigheterna i matematik samt stödjande av uppmärksamheten och de exekutiva funktionerna. (59) Många forskningsbaserade metoder för att hjälpa barn

med svårigheter används redan (till exempel Lukimat och Ekapeli (GraphoGame)). (91)

Motsvarande resultat har också uppnåtts inom det förebyggande arbetet, där man gör daghemmets och skolans hela personal mer engagerade i principerna för att lära ut och styra beteende. Satsningar på handledning av föräldrar ända från småbarnspedagogiken har också konstaterats fungera. Det finns verktyg för detta som testats genom undersökningar. (59)

Motoriska inlärningssvårigheter som försvårar lärandet förekommer hos cirka 5–6 procent av eleverna. För att övervinna motoriska inlärningssvårigheter framhävs betydelsen av mångsidigt och multiprofessionellt stöd. Det är också väsentligt att dra nytta av barnets och familjens delaktighet och synpunkter. Verktyg för identifiering av motoriska problem har utvecklats för lärarna, men det behövs ännu forskning inom kulturell standardisering av verktygen. När det gäller stödet är det väsentligt att stärka barnets självkänsla samt stärka de motoriska färdigheterna och skickligheten i en uppmuntrande miljö. Läraren kan främja detta på många sätt med början från modifiering av uppgifter och uppdelning av uppgifter i mindre delar samt utnyttjande av träningsprogram för små grupper i mer krävande situationer. (5)

Motoriska problem och utvecklingsrelaterade språkstörningar hänger ofta ihop, vilket framträder hos barnet till exempel som problem att reglera aktiviteten och uppmärksamheten. Störningar förekommer hos över 5 procent av åldersklassen. Störningar i barndomen har en begränsande inverkan ännu i ungdomsåldern och vuxen ålder. Språkstörningar är också en riskfaktor för svagare sociala relationer. Till exempel har unga som bor på skolhem svagare språkliga förmågor än i genomsnitt. (96)

Hos barn och unga med invandrabakgrund framhävs ofta språkliga problem. I huvudstadsregionen (HUCS) är cirka hälften av barnen som första gången konstateras ha allvarliga språkstörningar barn med invandrabakgrund. Detta berättar om att dessa barn tagit till sig det finska språket på en bristfällig nivå. I huvudstadsregionen talar 21 procent av barnen under 7 år något annat språk än finska, svenska eller samiska som hemspråk (2018). Invandrarnas utbildning förutspås i synnerhet av färdigheterna i finska. En utbildning som avlagts i Finland är en av de viktigaste faktorerna som förutspår sysselsättning. (96)

Tillhandahållandet av särskilt stöd för elever i grundskolan styrs idag av en stödmodell i tre steg för lärandet och skolgången. Modellen har införts i kommunerna på ett heltäckande sätt, även om det finns stora variationer mellan kommunerna. Den nya modellen har huvudsakligen fått ett positivt mottagande. De förändrade kraven för multiprofessionellt samarbete har dock lett till olika tolkningar. Rektorernas uppfattningar om stödmodellens funktion är ganska positiva, men resursfrågan lyfts ständigt fram. I

samband med stärkandet av handledningssystemet uppfattas det som viktigt att också säkerställa att eleverna fortsätter att studera inom utbildning på andra stadiet. (83)

Sättet att tillhandahålla stöd (inklusion vs. segregation) har inte i någon större utsträckning observerats ha betydelse för utvecklingen hos eleverna som behöver stöd. Elevernas uppfattning om sig själva som elever är emellertid mer positiv i separata smågrupper än i andra sammanhang, vilket också kan påverkas av en lägre kravnivå i specialgruppen. Å andra sidan finns det indikationer på att elever som behöver stöd i viss utsträckning kan ha nytta av kunnigare klasskamrater i inklusiva lösningar. Antalet elever som får stöd i en klass eller skola har ett samband med specialelevernas något svagare kunskapsnivå, men först när antalet stödmottagare är mycket stort. (83)

Unga som i klass 9 blir utan det stöd de behöver i matematik avbryter betydligt oftare studierna på andra stadiet. Lässvårigheter påverkar för sin del den allmänna studieframgången, vilket också leder till ökad risk för att avbryta utbildningen på andra stadiet. Nästan en tredjedel av dem som avbryter sina studier har svårigheter i matematik och en fjärdedel har lässvårigheter. Stödet som ges på andra stadiet kan inte alltid bryta den negativa utvecklingen under utbildningsstigen. (37) Tester för att identifiera riskelever i början av studierna används. Utnyttjande av dessa för att planera individuella lärandestigar och stöda motivationen har gett goda resultat. Dålig informationsförmedling mellan den grundläggande utbildningen och andra stadiet försvårar dock ofta identifieringen av stödbehovet. (91)

Vissa barn och unga som har snäva neurokognitiva störningar har ingen nytta av stöd- och specialundervisningen som ges i grundskolan. (91) Dessa unga behöver individuella och intensiva åtgärder som kan kombineras med individualisering av undervisningen. Det finns inga riksomfattande strukturer för detta. För att dessa barn och unga ska kunna identifieras så tidigt som möjligt i skolåldern förutsätts ett samordnat multiprofessionellt samarbete. Mellersta-Finland torde vara det enda området där en verksamhetsmodell för detta har utvecklats (Niilo Mäki Institutet). Skolorna erbjuds inte heller systematiska verktyg för att identifiera problem och följa upp kunskapsutvecklingen mellan olika klasser. (91)

SLUTSATSER:

Under de första skolåren bör man satsa på att öva matematikfärdigheter i synnerhet när det gäller svagare elever. Övningarna bör fortsätta individuellt för varje elev tills basfärdigheterna automatiserats. Att fästa vikt vid i synnerhet talföljdsfärdigheterna redan under förskoleundervisningen kunde vara till nytta. Däremot behövs ingen

undervisning i läsfärdigheter i förskolan. För tidig undervisning kan till och med försämra lärandet i ett senare skede på grund av en negativ inverkan på barnets motivation. (60)

Inom småbarnspedagogiken och i grundskolan behövs det multiprofessionellt stöd för elever som har lindriga hinder för lärande, till exempel på grund av svåra förhållanden i hemmet. Det behövs också stöd som framhäver elevens styrkor för elever som har socioemotionella problem. Inlärningssvårigheter beror på neurobiologiska faktorer (strukturella eller funktionella). Därför behöver dessa elever utvärdering och stöd som gäller ett specifikt problemfält och å andra sidan också olika kompetensmetoder. Stödet bör fortsätta längre än i de lägsta klasserna. För att stöda skolorna behövs multiprofessionella team som tillsammans med föräldrarna utarbetar lösningar för att hjälpa elever med beteendeproblem och socioemotionella problem. Inom utbildningen på andra stadiet ska ett förutseende stödsystem skapas redan i början av studierna och inte först när problem upptäcks. (37)

Flexibla inklusiva lösningar som genomförts enligt noggrant övervägande är i regel ett mer rekommendabelt sätt att ordna det särskilda stöd som eleven behöver, men en liten grupp kan vara den bästa lösningen för vissa elever. (83)

Den sektorsövergripande elevvården ska finnas nära skolan och vara en del av skolans dagliga verksamhet. Skolorna kunde ha en koordinator specialiserad på interventioner, som organiserar genomförandet av interventionerna och utvärderingen av interventionernas effekt samt vid behov styr eleven vidare till stöd utanför skolan. Administrativa gränser och andra hinder för vård mellan skolan, hälsovården och sjukvården ska elimineras så att barn och unga omedelbart får den hjälp de behöver. Tyngdpunkten för tjänsterna bör förflyttas till tidigare och förebyggande tjänster. (10) (59)

Tillvägagångssätt för att stärka det integrerade elevvårdsstödet i småbarnspedagogiken och skolan utvecklas i samarbete mellan experter inom bildnings-, social- och hälsosektorn. (10)

Skolhälsovården utvecklas så att den förutom att främja hälsan också kan svara på vissa sjukvårdsbehov, i synnerhet i fråga om psykiatriska sjukdomar. (10)

Undervisningssektorns utvecklingsfinansiering riktas huvudsakligen till anordnare av småbarnspedagogik och undervisning. Finansieringsmodellerna möjliggör inget sådant forskningsbaserat utvecklingsarbete som krävs för att identifiera och eliminera inlärningssvårigheter. Det finns ett uppenbart behov att utveckla finansieringsmodeller

som är direkt riktade till utveckling av forskningsbaserade metoder för utvärdering och stödjande av beredskap för lärande och skolgång. (91)

2.5 Digitaliseringen möjliggör och förutsätter ny pedagogik

Barn och ungas medieanvändning blir hela tiden mer digital, mobil och självständig. Kulturförändringen är av grundläggande karaktär. Av eleverna som börjar skolan har 60 procent (2016) en mobiltelefon och nästan alla tittar på bildprogram varje dag. Största delen av barnen använder internet regelbundet. Majoriteten av barn över 10 år spelar digitala spel åtminstone varje vecka. (29) Barn till föräldrar med låg utbildningsnivå tillbringade också mer tid framför skärmar. (7)

Barns medieanvändning är mångsidig, vilket är viktigt att lyfta fram vid sidan av den ensidiga oron. Barn önskar också i allmänhet att vuxna skulle använda medier tillsammans med dem. När man föreslår fungerande modeller för medieanvändning i undervisningen är det väsentligt att höra och beakta barnens egna medieerfarenheter och -kunskap. Barns erfarenheter och kunskap varierar enligt till exempel socioekonomisk bakgrund samt bostadsort och -område. (29)

Barns och ungas världsbild, identitet och kamratkrets påverkas starkt av sociala medier. De speglar sig själva och sina val i förhållande till exempelvis kända Youtube-stjärnor och ämnen som är aktuella för unga. Yrkesval, sexualitet och sociala relationer är teman som unga söker svar på via nätet. Enligt observationer är barn och unga samt deras föräldrar ganska väl medvetna om fördelarna och nackdelarna med digitala miljöer. (16) (69)

Barns möjligheter att dra nytta av det digitala utbudet och lösningar som främjar delaktigheter varierar kraftigt. Detta är en central utmaning för utbildning som syftar till att öka jämlikheten. Användningen av digitala enheter är i hög grad beroende av familjebakgrunden. Sociala medier och den digitala miljön förorsakar större illamående och problem med byggandet av identiteten för unga i lägre socialgrupper. På motsvarande sätt får välbeställda unga mer nytta och stöd för sin utveckling via användningen av sociala medier och digitala enheter. De använder också enheterna mer kreativt. (16) (69)

Deltagandet i samhället via sociodigitala verktyg fördelas ojämnt mellan barn i skolåldern. Nästan hälften av barnen använder inte teknologi på ett intensivt sätt och cirka 25 procent fokuserar främst på spelande. Endast 10–15 procent av eleverna skapar

något nytt med teknologins hjälp. Å andra sidan deltar största delen av de unga i digital interaktion på nätet som styrs av vänskap. Däremot är interaktionen som styrs av intresse mindre omfattande. Av användargrupperna var spelarnas nätverk något mer inskränkta än basanvändares och kreativa deltagares nätverk. (8)

Det globala digitaliserade samhället definierar nya gränser och roller för makt, sanning och information, vilka formar ungas vardag och framtid. (58)

I skolan får eleverna endast knapphändig handledning i användningen av digital teknologi i studierna eller kreativt deltagande som förankras i digital teknologi. Digital teknologi används endast i liten utsträckning i utvecklingen av pedagogiska verksamhetsmodeller. Teknologi används huvudsakligen för att genomföra traditionella studieformer. (8) Även i nordiska jämförelser har det upptäckts att smarttelefoner och andra skärmenheter används allmänt i skolklasserna, men för det mesta till sådant som inte har något att göra med skolarbetet. Undervisningsmetoder som stöder sig på teknologi kan till och med begränsa både det väsentliga undervisningsinnehållets tillgänglighet och elevernas aktiva deltagande. Undervisning som förmedlas via teknologi har också en benägenhet att individualisera lärandestigarna på ett sätt som snarare ökar än minskar skillnaderna i elevernas lärande. (14)

Det finns en stor klyfta mellan skolans studieförfaranden som utnyttjar teknologi och de studieförfaranden som unga tillämpar utanför skolan. Trots skolans knapphändiga stöd delar unga sinsemellan på eget initiativ kamratstöd för lärande i datanäten. Många unga som är insatta i den digitala världen rapporterar att de skulle studera flitigare i skolan om de fick använda teknologi mer intensivt. (8)

Läroplanerna betonar utnyttjandet av teknologi för att främja framtidsfärdigheter såsom självstyrningsförmåga, innovativitet och teamwork. De nordiska undervisningsförfarandena varierar dock kraftigt när det gäller i vilken utsträckning man säkerställer å ena sidan en heltäckande genomgång av undervisningsinnehållet och å andra sidan elevernas självständighet, aktivitet och deltagande i undervisningen. Den finländska undervisningen följer i högre grad än andra länders en innehållsfokuserad pedagogisk tradition. Inredningen, undervisningsmetoderna och bedömningsförfarandena i de nordiska klassrummen har konstaterats vara huvudsakligen traditionella och lärarfokuserade, och lämnar inte mycket utrymme för elevernas initiativförmåga. (14) (100)

Lärarnas ganska knapphändiga färdigheter är en orsak till det långsamma utnyttjandet av teknologi i undervisningen. I lärarutbildningen ges inte tillräcklig beredskap för arbete i digitala miljöer. Utexaminerade lärares erfarenheter stöder denna slutsats, liksom analyser av läroplanerna för lärarutbildningen. Utbudet på undervisning i informations- och kommunikationsteknologi är brokigt och varierar mellan olika utbildningsprogram. (19)

SLUTSATS:

Skolans verksamhetskultur behöver förändras. Ungas autonomi och aktivitet samt vit-tomfattande kunskap bör stödas på ett heltäckande sätt. Skolan ska handleda unga i akademisk och kreativ användning av teknologi. Modeller för användning av teknologi i det personliga och gemensamma lärandet bör förmedlas till de unga. Ungas egna gemensamma utvecklingsarbete ska stödas och utnyttjas modigt genom att införa det i skolorna. (8) (14)

2.6 Konst och motion som en del av undervisningen främjar välbefinnandet

Utgångspunkten för undervisningen är ett övergripande stöd för barns och ungas utveckling. För att personlighetsutvecklingen ska vara balanserad krävs det att barnets olika funktioner beaktas samtidigt. (34) Konst- och motionsfostran är en väsentlig del av denna helhet. Konstfostran har en nyckelroll i synnerhet när det gäller att värna om den kulturella delaktigheten och jämlikheten. Att hålla en jämn kvalitet på konstfostran i grundskolan är en utmaning. I högstadiet saknar 35 procent av musiklärarna och 24 procent av bildkonstlärarna formell behörighet. Även många klasslärare känner sig osäkra på undervisningen inom detta område. Inlärningsmålen för grundskolan förblir till betydande del ouppnådda till och med på miniminivån. Många barn och unga känner sig osäkra på sina förmågor och färdigheter. Avsaknad av tillit till sina egna förmågor och en känsla av att kulturverksamheten är främmande är de kraftigaste indikationerna på bristande delaktighet i kultur i senare ålder. (4)

De olika delområdena av lärandet är inte oberoende av varandra. Det finns redan synnerligen starka bevis för musikens och motionens positiva överföringseffekter på det faktabaserade lärandet. Inom småbarnspedagogiken har sånglekar och annat musicerande konstaterats främja ackumuleringen av ordförrådet, räknefärdigheterna, uppmärksamheten, känsloregleringsförmågan och de sociala färdigheterna. I ett finländskt pilotförsök upptäcktes det att tilläggstid som används till musik och motion inte har någon negativ inverkan på de faktabaserade inlärningsresultaten, även om tiden som användes till faktabaserade studier då minskade. Detta förutsatte dock en elevfokuserad verksamhet som gjorde eleverna delaktiga samt omsorgsfull planering av verksamheten. (4)

I Finland har barns fysiska aktivitet och vardagsmotion minskat. Samtidigt betonas emellertid utvecklingen av en aktivitetsfokuserad skolkultur som ett mål i läroplanen.

Den traditionella skolgymnastiken kan inte svara på detta. I synnerhet kroppsligt uttryck och dans är förknippade med många möjligheter som förblir nästan outnyttjade i dagens skola. (4) Lovande resultat har erhållits till exempel när det gäller förebyggandet av mobbning, där dansföreställningar producerade av unga och relaterade verkstäder och samtal med beslutsfattare har haft god effekt. (87)

Skolan och konst- och kulturhobbyer utanför skolan har på ett beklagligt sätt fjärmats från varandra. De bildar inte heller en enhetlig servicehelhet som är jämlik för barn och unga. Till exempel når den grundläggande konstundervisningen endast cirka 12 procent av barn och unga. I synnerhet pojkar, högstadielärover och unga med mångkulturell bakgrund faller mellan stolarna. Även ekonomiska orsaker leder till att en betydande del av barn och unga saknar tillträde till verksamheten. (4)

Lösningar för en bredare integrering av de många olika formerna av musik och motion i skolundervisningen har sökts genom samarbete mellan skolorna och forskare inom området. Resultaten av en konstfostran som bygger på samarbete mellan en utomstående konstfostrare och klassläraren och som integreras i skoldagen är uppmuntrande. Till exempel musikgymnastik och dans har konstaterats stöda elevernas aktivitet samt bygga interaktion, gemenskapskänsla och styrka i grupper där eleverna inte talar något gemensamt språk. Inom förskoleundervisningen och på de första klasserna stärktes elevernas gruppkänsla, självsäkerhet, trygghet och vi-anda under ledning av en danspedagog. Användningen av teknologi motiverade eleverna att delta. När det gäller musikinläringen framträder teknologin som en multimedial möjlighet att producera kultur, inte bara som ett verktyg för lärande. (4)

Elevfokuserade konsthobbyer främjar den meningsfullhet och betydelsefullhet som upplevs i lärandet. På detta sätt stöds elevens välbefinnande. Sociala förhållanden och kamratsamarbete verkar vara betydelsefulla för barn och unga i utövandet av konsthobbyer. Det kulturella ungdomsarbetet erbjuder lokaler för hobbyer, men de unga själva saknar långvarigt stöd och sakkunnig handledning för hobbyerna. Samarbete mellan skolan och andra aktörer möjliggör detta. Klubb- och hobbyverksamhet som ordnas i skolan förbättrar elevernas band till skolan och gör dem mer nöjda med skolan. Hobbyverksamhet som ordnas i anslutning till skoldagen påverkar också mekanismerna för ojämlikhet genom att erbjuda alla barn och unga samma möjligheter. (4) (99)

I en jämförelse av olika hobbyformer har det konstaterats att konsthobbyer (musik, bildkonst, hantverk, drama) främjar såväl beteendet som känsloregleringen och välbefinnandet på ett bredare plan vid sidan av främjandet av konstuttrycket och därigenom kreativiteten. Effekterna syns både i arbetsfärdigheterna (koncentration) och i verksamheten som gruppmedlem (social och etisk utveckling) och därmed också i inriktningen av de faktabaserade studierna. (34)

SLUTSATSER:

Ojämligheten i den kulturella delaktigheten måste korrigeras. Den skapar en indelning i aktiva kulturförnyare och passiva kulturkonsumenter. Det är centralt att främja en pedagogik som tar hänsyn till kulturella utgångspunkter. Gränsöverskridande samarbete mellan undervisnings- och kultursektorn har en nyckelroll. Detta samarbete kräver dock tydliga strukturer, så att skolorna kan arbeta tillsammans med utomstående producenter av konst- och kulturtjänster. En god tillgänglighet och jämlikhet förutsätter att verksamheten sker under daghems- eller skoldagen eller genast därefter. (4)

Verksamheten inom småbarnspedagogiken och i skolan bör förnyas så att den inom sina ramar erbjuder barnen jämlika möjligheter att delta i valfri kultur-, konst- och övrig rekreationsverksamhet, utan att skilja barnen åt på ekonomiska, regionala eller andra grunder. För att hobbyer ska kunna utövas i skolan krävs det lagstadgat stöd och förtydligande av lagstiftningen. (34)

2.7 Anordnande av småbarnspedagogik

Reformen av lagstiftningen och grunderna för planen för småbarnspedagogik har haft en positiv inverkan på utvecklingen av verksamheten. Förändringarna har emellertid också möjliggjort en utveckling av regionala skillnader. Rätten till tjänster varierar beroende på kommunen. Barngrupperna på daghemmen har många olika storlekar och sammansättningar och omsättningen på barn i grupperna har ökat. Det finns inte alltid bestående grupper. Det förekommer omedvetenhet om den nuvarande utvecklingen bland föräldrarna. (72)

De genomförda reformerna beaktar dock inte i tillräcklig utsträckning de olika formerna av småbarnspedagogik, såsom familjedagvård och öppen småbarnspedagogik. Småbarnspedagogikens marknadsinriktning har medfört nya utmaningar för styrsystemet och tjänsternas jämlikhet. De privata serviceproducenternas ansvar i förhållande till kommunens styrningsskyldighet är oklart. Kommunerna har svårigheter att tillhandahålla en jämn styrning av offentliga och privata tjänster. Variationer mellan serviceproducenterna förekommer också i anordnandet av stödåtgärder för barns utveckling och lärande. När det gäller privata tjänster hindras anordnandet av stöd ofta av ekonomiska orsaker. (49)

Planerna för småbarnspedagogiken ger bra riktlinjer för genomförandet av småbarnspedagogiken. Det finns dock betydande skillnader mellan regionerna när det gäller hurdana förutsättningar det finns för genomförandet av den lokala processen med anknytning till planerna för småbarnsfostran. Kompletterande utbildning för personalen

är en kritisk faktor med tanke på processens smidighet och genomförande. Utanför städerna ordnas utbildningarna ofta långt borta och det är svårt att få vikarier, vilket förorsakar problem. (49)

Ramarna för barnets vardag och uppväxtstigar definieras starkt av den lokala familjepolitiken och de tjänster inom småbarnspedagogik som tillhandahålls. Familjens lösningar bestäms också av föräldrarnas arbets- och ekonomiska situation, familje- och livssituationen, boendeorten, det tillgängliga stödet (både kamrat- och närståendestöd och institutionellt stöd), egna och kulturella uppfattningar om barnets bästa och ett gott föräldraskap, tillgänglig information samt faktorer med anknytning till barnets hälsa och personlighet. Det finns således åtskilliga sätt att ordna vård och fostran. Det är endast sällan fråga om genuin valfrihet för familjen. (84)

I Finland kännetecknas diskussionen om småbarnspedagogiken av spänningar: i diskussionen framkommer å ena sidan ett tankesätt som starkt betonar fostran i hemmet och moderns omsorg och å andra sidan ett tankesätt som understryker betydelsen av att delta i tjänsterna inom småbarnspedagogiken. I den politiska och offentliga diskussionen presenteras fostran i hemmet och deltagande i tjänsterna inom småbarnspedagogiken ofta som att de utesluter varandra, även om föräldrarna i verkligheten tillämpar betydligt mer komplicerade lösningar för barnomsorgen och småbarnspedagogiken i vardagen. (70)

I Finland är det vanligt att små barn vårdas i hemmet och största delen av familjerna drar nytta av hemvårdsstödet åtminstone en kort tid. I genomsnitt används stödet i 13 månader. En överlägsen majoritet av dem som får hemvårdsstöd är kvinnor och endast cirka 7 procent är män. Hemvårdsstöd används längre än i genomsnitt i familjer där modern är lågutbildad eller har varit arbetslös innan hon började beviljas hemvårdsstöd. Användning av hemvårdsstöd är också något vanligare i familjer med ensamförsörjare. Resultaten visar att ett högre hemvårdsstöd fördröjer övergången till arbetslivet för både sysselsatta och icke-sysselsatta personer. Övergången till arbetet fördröjs också av boendeortens landsbygdskaraktär och sysselsättningsgrad. (88)

Föräldrarnas bedömning av småbarnspedagogikens kvalitet påverkar deras val av omsorgslösningar. Om småbarnspedagogikens kvalitet inte motsvarar i synnerhet moderns önskemål, är det nästan tre gånger mer sannolikt att modern får hemvårdsstöd ännu när det minsta barnet är två år än för andra mödrar. Denna faktor är den starkaste indikatorn för moderns omsorgslösning, när moderns ålder, inkomstnivå, utbildning, antal barn och arbetshistoria beaktas. När det gäller småbarnspedagogikens kvalitet kritiserar föräldrarna oftast gruppernas storlek. (40)

I kommunerna används olika formuleringar via vilka den lokala politiken åskådliggörs och omsorgen ordnas. Formuleringarna är bundna till den samhälleliga och kulturella

förståelsen för betydelsen av en jämlik och högklassig småbarnspedagogik. Detta definierar också grunderna för att stöda vård av barn i hemmet. En del av kommunerna förutsätter till exempel att familjens alla barn under skolåldern vårdas i hemmet för att kommundispositionen till hemvårdsstödet ska beviljas, i stället för att äldre syskon skulle få delta i småbarnspedagogiken. (84) (70)

I kommunerna används i allt högre grad en resultatnriktad styrning av småbarnspedagogiken. Resultatmätarna omfattar dock inte de mål för småbarnspedagogiken som lärarna och föräldrarna anser är viktigast. Det är till exempel svårt att utarbeta en mätare för främjande av social rättvisa. På motsvarande sätt får lokalernas användningsgrad, som är lättast att mäta, en alltför stor vikt enligt dessa erfarenheter. Personalen upplever att deras professionella autonomi har minskat i takt med att resultatstyrning har blivit vanligare. Det finns också tecken på att skevheten i resultatstyrningen leder till att uppmärksamheten riktas mot barn som är framgångsrika och klarar sig bra, medan barn som behöver mer hjälp och stöd inte beaktas i lika hög grad. (77)

Förändringarna av arbetsmiljöerna och de kulturella förändringarna av arbetet som skett inom småbarnspedagogiken gör erfarna anställda förvirrade. De nya yrkesförväntningarna, de förändrade yrkesförhållandena och kraven på utveckling av arbetet upplevs som centrala förändringar. Förändringarna har också anknytning till förhållandet till barnen och föräldrarna. (75)

Personalen inom småbarnspedagogiken anser att arbetet med mänskliga relationer i vardagen är det viktigaste. De kommunicerar kritiskt om de ökade administrativa uppgifterna, byråkratin samt tiden som går åt till planering, utvärdering, dokumentation och nätverksbildande. Formerna för samarbetet med föräldrarna är föremål för betydande utvecklingsbehov, då man vill öka föräldrarnas möjligheter att delta i och påverka verksamheten. (72)

Arbetet som barnträdgårdslärare och barnskötare innehåller åtskilliga faktorer som förorsakar belastning och stress. Brådska, emotionell press i arbetet och arbetets krävande karaktär är en utmaning för orken och återhämtningen efter arbetet. Arbetet kännetecknas också av ständiga förändringar, att barnen på daghemmet är olika och har olika bakgrund samt oklarhet i fråga om olika yrkesgruppers ansvar och skyldigheter. Många unga anställda upplever att de inte förmår agera på ett kompetent sätt. Samtidigt har arbetet emellertid också många inspirerande och glädjeframkallande drag. Enligt mätningar är daghemspersonalen inte i genomsnitt i ett tillstånd av belastande stress. De upplever att arbetet löper bra. (37) (75)

Undervisnings- och fostringsarbetet är bundet till värderingar. Personalens värderingar är ofta omedvetna och svåra att sätta ord på. Värderingarna som de anställda

upplever som centrala och kraven i arbetet i vardagen förorsakar ofta ett etiskt dilemma: begränsningarna i vardagen hindrar förverkligandet av viktiga värderingar i mötet med barnen. Mentorverksamhet samt narrativa och praktiska metoder har konstaterats vara ett fungerande sätt att skapa möjligheter för etiskt övervägande och reflektion över det dagliga arbetet. Mentorverksamhet stöder också personalens välbefinnande, engagemanget i branschen, yrkeskompetensen och utvecklingsarbetet i olika skeden av karriären. Mentorverksamheten är också ett centralt verktyg i arbetsintroduktionen för ny personal. Introduktionen är ofta bristfällig, vilket är en orsak till att en stor del av de nya anställda upplever arbetet som utmanande och svårt. (72)
(75)

SLUTSATSER:

De regionala skillnaderna i utbudet och användningen av tjänster inom småbarnspedagogiken ska följas upp och jämnas ut. Även jämlikheten i föräldraskapet bör stödas och främjas genom att höra både pappor och mammor i ärenden som gäller barnen. (84)

Tjänsterna inom småbarnsfostran ska göras mångsidigare. Till exempel skulle ett ambulande daghem vara en fungerande metod att höja deltagandegraden i glesbygdsområden. Man borde genom reglering av daghemsgrupporna säkerställa att grupperna är tillräckligt bestående för att stöda barnens kamratrelationer och gemenskapskänsla. (72)

Multiprofessionella team och en etablering av mentorverksamheten ska stödas. Vxelverkan mellan olika typer av expertis skapar styrka och sensitivitet i fostringsgemenskapens utvecklingsarbete. Teamwork är också ett sätt att hantera yrkessituationer i vardagen som upplevs som otillfredsställande och de negativa känslor situationerna ger upphov till. För att garantera att arbetsgemenskapen fungerar är också arbetsintroduktionen för ny personal en nyckelfaktor. Inom mentorverksamheten producerar och upprätthåller arbetstagaren tolkningar av sin professionalism, sitt kunnande och arbetslivet inom dagvården. (75)

*Anordnare och serviceproducenter av småbarnspedagogik bör stödas i genomförandet av det lokala styrsystemet och den utvecklande bedömningen. Även personalen inom småbarnspedagogiken och föräldrarna ska delta i bedömningsarbetet. Bedömningen bör inte vara direkt bunden till personalens löner eller daghemmens finansiering och bedömningarna får inte användas för att jämföra daghem sinsemellan. (77)
(49)*

Både i kommunerna och på nationell nivå bör en barnkonsekvensbedömning tillämpas i det politiska beslutsfattandet och planeringen av anordnandet av tjänster. De kommunala tjänsteinnehavarna som ansvarar för småbarnspedagogiken bör få utbildning i barnkonsekvensbedömning och tryggnad av barns rättigheter. (84) (77)

Målen och kraven som fastställts för olika verksamhetsformer inom småbarnspedagogiken bör förtydligas på nationell nivå för att förbättra jämlikheten. Även kundernas skyldighet att övervaka och styra privata serviceproducenter inom småbarnspedagogiken samt ansvarsfördelningen mellan kommunen och serviceproducenterna bör förtydligas. (49)

Det är viktigt att i större utsträckning än förut lyfta fram småbarnspedagogikens och rådgivningsverksamhetens betydelse som utjämnare av barns förutsättningar för lärande. De ska vägleda föräldrarna att förstå vilken inverkan tidiga samtal, läsande, lek och litteratur har på ordförrådet, tänkandet och de matematiska basfärdigheterna. (49)

3 Trygghet

Största delen av barnen och de unga mår bra. Finländska unga, i synnerhet pojkar, är exceptionellt nöjda med sitt liv i en internationell jämförelse. Det är dock en utmaning att problem som gäller välbefinnandet ackumuleras i många olika former till samma barn, unga och barnfamiljer. Indelningen i framgångsrika och förlorare hotar att infalla tidigare än förut och bli ännu kraftigare. Om problemen blir långvariga är de ett allvarligt hot mot dessa barns och ungas gynnsamma uppväxt och utveckling och i sista hand också mot samhällsfreden. (86) (88)

De största riskfaktorerna som äventyrar barns välbefinnande är ensamhet (se kap. 1), psykiskt och fysiskt våld samt familjens fattigdom. Dessa riskfaktorer drabbar sårbara grupper i högre grad än andra, till exempel barn med funktionsnedsättning, barn som placerats utanför hemmet, barn med utländsk bakgrund, barn som lever i familjer med en vårdnadshavare samt barn till lågutbildade mammor. (86)

3.1 En trygg uppväxtmiljö i hemmet, daghemmet och skolan

Den stora majoriteten av de finländska barnen och ungdomarna lever, växer upp och studerar i uppväxtmiljöer som är psykiskt och fysiskt trygga och balanserade. Möjligheten att få växa upp och studera i fred är dock inte jämnt fördelad. En del av barnen och de unga utsätts regelbundet för diskriminering, mobbning eller annan illabehandling. Dessa erfarenheter har långtgående konsekvenser i deras liv. Om de inte hantears hotar de hälsan, välbefinnandet och lärandet på sätt som i vuxen ålder leder till marginalisering från samhällets normala funktioner. (78) (86)

Redan i spädbarnsåldern utsätts tre procent av barnen för illabehandling såsom att lämnas utan vård eller omsorg eller att bli skakade. Var åttonde av föräldrarna till barn i fyraårsåldern berättar att de gett barnen fingerknäppningar eller en örfil eller luggat sina barn. Illabehandling av barn riktas oftare mot pojkar än flickor. Var åttonde förälder tycker att det är acceptabelt att lugga barn eller knäppa till dem, män oftare än kvinnor. Risken för att barn behandlas illa ökar om föräldrarna dricker alkohol och har en benägenhet för våldsamt beteende. Program har utvecklats för att kontrollera och minska våldet i familjerna och interventioner inom ramarna för dessa program har gett goda resultat. (10) (78)

Föräldrarnas välbefinnande och tillfredsställelse med livet återspeglas på barnet på många sätt. Av föräldrarna som genomgått en förlossning är 23 procent ytterst nöjda med sig själva som föräldrar. Bland andra föräldrar är denna andel 21 procent. Andelarna av föräldrarna som är åtminstone ganska nöjda med sitt föräldraskap är på motsvarande sätt 93 och 90 procent. Tre procent av föräldrarna som genomgått en förlossning och sju procent av de övriga föräldrarna uppvisar ett avvikande resultat i frågeserien som mäter interaktionen eller anknytningen mellan föräldern och barnet (uppfattningen om barnet). (10)

Även föräldrarna till barn i fyraårsåldern är huvudsakligen nöjda med sitt föräldraskap. Var åttonde av dem känner sig emellertid ofta otillräckliga. Kvinnor känner sig otillräckliga oftare än män (14 % vs. 5 %). Kvinnor upplever att de behöver stöd för sin ork (40 % vs. 17 %) och sitt föräldraskap (33 % vs. 15 %) märkbart oftare än män. (10)

Föräldrarnas livssituation återspeglas i kvaliteten på barnets livsmiljö. Av föräldrarna till barn i fyraårsåldern känner sig sju procent ofta ensamma. Kvinnor känner sig ensamma oftare än män (8 % vs. 4 %). Ensamhet är vanligare i familjer med en vårdnadshavare än i andra familjer; var femte (19 %) förälder i sådana familjer är ensam. Föräldrarnas känsla av ensamhet har ett starkt samband med föräldrarnas depressionssymptom och psykiska belastning samt stödbehovet i fråga om både föräldraskapet och den egna orken. (10)

Drygt en tredjedel av föräldrarna till barn i fyraårsåldern berättar att barnet under det senaste året mobbats i hemmet, inom dagvården eller på fritiden. Av dessa föräldrar har nästan var tionde under det senaste året upplevt psykiskt våld i sitt parförhållande och en liten del (1–2 %) även fysiskt, sexuellt eller ekonomiskt våld. (10)

Barn och unga i skolåldern har i regel ett fungerande och öppet förhållande till sina föräldrar. Drygt 90 procent upplever att de kan diskutera med sina föräldrar på ett bra sätt. Beroende på skolstadiet kan 7–9 procent av flickorna och 5–7 procent av pojkarna nästan aldrig diskutera sådant som gäller dem med sina föräldrar. Hos dessa unga förekommer i betydligt högre grad än hos andra unga dagliga symptom, övervikt, drickande i berusningssyfte, ensamhet, trötthet på utmattningsnivå, ångest och skolkning. Diskussionssvårigheter har också ett samband med psykiskt och fysiskt våld från föräldrarna. Dessa svårigheter är betydligt vanligare i familjer där föräldrarna är födda utomlands, barnet eller den unga har betydande kognitiva eller fysiska funktionsnedsättningar eller moderns utbildningsnivå är låg. (10)

Var åttonde elev i klasserna 4 och 5, var fjärde i klasserna 8 och 9, drygt en fjärdedel av gymnasieeleverna och var femte som studerar för ett yrke upplever psykiskt våld från sina föräldrar, såsom att föräldern inte talar med dem eller säger elaka saker eller

hotar med att slå eller smälla till dem åtminstone då och då. (10) Moderns låga utbildningsnivå och familjens alkoholbruk har ett samband med upplevelser av psykiskt våld från föräldrarnas sida. Att en förälder utsätter sitt barn för fysiskt våld är mer sällsynt, men det händer. Andelen sådana elever är 4–6 procent och varierar i olika åldersgrupper. (10)

Upplevelser av psykiskt våld från föräldrarna är betydligt vanligare bland unga som har någon fysisk eller kognitiv funktionsnedsättning. I högstadiet och gymnasiet rapporterar över 40 procent av dessa unga att de upplevt psykiskt våld från föräldrarna under det senaste året, då andelen av alla barn är en fjärdedel. (10)

Unga som upplevt psykiskt våld från sina föräldrar uppvisar i högre grad dagliga symptom, ensamhet, ångestsymptom, drickande i berusningssyfte och trötthet på utmattningsnivå under skolgången. Upplevelser av psykiskt våld har också ett samband med livskontrollen och tillfredsställelsen med livet. (10)

Mobbning i skolan stör lärandet redan i de lägsta klasserna. Sju procent av eleverna i klasserna 4 och 5 och sex procent av eleverna i klasserna 8 och 9 inom den grundläggande utbildningen upplever att de blir mobbade minst en gång i veckan. I en internationell jämförelse är förekomsten av mobbning i de finländska högstadierna på medelnivå. En procent av gymnasieleverna och tre procent av eleverna inom yrkesinriktade studier utsätts för regelbunden och återkommande skolmobbning. Pojkar upplever att de blir mobbade oftare än flickor. Under de senaste tio åren har mobbningen minskat i synnerhet bland pojkarna. Unga med utländsk bakgrund, unga som placerats utanför hemmet eller unga med funktionsnedsättning samt unga med lågutbildade mödrar upplever betydligt mer skolmobbning än andra unga. (10) (15; se kapitel 1.5) (100)

Det är viktigt att ingripa i och tala om mobbning, men det löser inte nödvändigtvis situationen. Cirka en tredjedel av de unga i klasserna 8 och 9 inom den grundläggande utbildningen och i gymnasiet upplever att mobbningen fortsatt eller förvärrats efter att de berättat om den för vuxna i skolan. Mobbning försämrar ungas välbefinnande, tillfredsställelse med livet och känsla av livskontroll. Även problem med skolgången, till exempel skolutmattning och olovlig frånvaro, är betydligt vanligare bland unga som mobbas i skolan. Unga som blivit mobbade i skolan upplever också märkbart oftare än andra unga att deras föräldrar utsatt dem för psykiskt och fysiskt våld. (10) (15; se kapitel 1) (38)

Över en tiondel (12 %) av pojkarna och en tredjedel (30 %) av flickorna i klasserna 8 och 9 hade under det senaste året utsatts för sexuella trakasserier. Unga som placerats utanför hemmet löper till och med fem gånger så stor risk för att uppleva sexuellt

våld jämfört med unga som bor hos sina föräldrar. Att uppleva sexuellt våld är också betydligt vanligare bland regnbågsunga, i synnerhet pojkar, än bland andra unga. (10)

Karaktären hos barnens problem påverkar interaktionen med vuxna. Allvarliga problem hos barnet hotar också den vuxnas välbefinnande och tär på den vuxnas ork. Således är det utöver stödet till barnet också viktigt att stöda barnets närstående, till exempel föräldrarna och lärarna. (20) Stödet är viktigt i synnerhet när den unga på ett eller annat sätt har tappat greppet om livet. Det finns väldigt många sådana unga runt omkring oss. Till exempel lider cirka var femte ung person av olika mentala problem. Största delen av problemen förblir obehandlade. Problem i ungdomen förutspår i hög grad motsvarande diagnos i vuxen ålder. Detta har ofta långtgående konsekvenser för välbefinnandet, hälsan och studie- och arbetsförmågan längre fram. Faktorer som skakar om ungas mentala hälsa och den övriga trygga grunden i livet leder för sin del till att 18 procent av finländarna (21 % av männen och 15 % av kvinnorna) i åldern 20–24 år hamnar utanför arbete och utbildning och saknar yrkesinriktad examen. (21) Avsaknaden av yrkesinriktad utbildning är ett allvarligt hot när det gäller att klara sig i livet. (34)

En trygg uppväxtmiljö skapas genom samarbete mellan barn, unga och vuxna och å andra sidan samarbete mellan vuxna sinsemellan. Inom småbarnspedagogiken och för barn i skolåldern är positiva relationer till föräldrarna och lärarna viktiga skyddande faktorer som bidrar till en trygg uppväxt. De kan skydda mot negativa effekter av utvecklingsrisker och andra problem med anknytning till mänskliga relationer. En positiv relation mellan lärare och barn kan också jämna ut de skillnader mellan barnen som har sin grund i olika familjebakgrunder. Det är viktigt för barn att de har möjlighet att tala med en vuxen om sådant som gäller dem och att de känner sig hörda. (21) (100)

Barns och ungas välbefinnande och uppväxtmiljöns trygghet främjas genom att göra systematisk barnkonsekvensbedömning och ett barnbudgeteringsperspektiv till en del av alla politiska beslut och tjänster. På detta sätt kan man förbättra förutsägbarheten hos tjänsterna för barn och unga, stärka den sektorsövergripande verksamhetskulturen samt identifiera hål i servicesystemet och yrkeskompetensen. Man måste också kunna säkerställa barns och ungas rätt att bli hörda och påverka beredningen och verkställandet av beslut som gäller dem. Diskussionen om en barn- och familjevänlig arbetskultur bör struktureras mer kritiskt och diversifierat än i nuläget. I synnerhet organisationer med verksamhet 24/7 borde utarbeta en strategi för att beakta och ingripa i belastningsfaktorer. (58)

Med hjälp av barnkonsekvensbedömningen bör man också stöda uppväxtmiljön i de familjer vars kontakt med tjänster är knapphändig, men som skulle ha störst nytta av tjänsterna. Det behövs också kritisk utvärdering av verksamhetskulturerna, vardags-

förfarandena och tillvägagångssätten ur ett perspektiv som omfattar barnets erfarenheter. Det är också viktigt att på detta sätt försätta de offentliga och privata serviceproducenterna i en jämlik ställning till exempel i fråga om övervakning och de kvalitetskriterier som krävs. (58) (49)

SLUTSATSER:

Hemservicen och familjearbetet enligt socialvårdslagen utvecklas och sammankopplas starkare med andra tjänster såsom familjecentrum, elevvården och tjänsterna riktade till vuxna. Hemservicen och familjearbetet integreras i familjeförberedelsen och hembesöken. Principen är att familjearbetet i en familj ska struktureras enligt familjens behov. (10)

En Barnskyddsakademi inrättas, som har till uppgift att samla information om barnskydd, statistikföra, analysera och rapportera om informationen samt implementera den i förfarandena. (33)

Parental Box är ett forskningsbaserat, lätthanterligt och medryckande första paket om föräldraskap som ges till alla föräldrar. I och med de erfarenheter som erhållits har det också uppstått idéer om föräldrautbildning och "körkort" i föräldraskap för unga i skolåldern. Det skulle vara fråga om undervisning till alla elever om vad det innebär att ta hand om ett barn. I stället för att överprestera och å andra sidan försumma sitt barn behövs det information om vad som är ett tillräckligt föräldraskap. (37)

3.2 När föräldrarnas resurser inte längre räcker till för att trygga en god uppväxt för barnet

Föräldrarnas skilsmässa kan vara en allvarlig riskfaktor för välbefinnandet och även ett hot mot barnets trygghet. Om våld har förekommit i familjen under samlevnaden är risken för att våldet ska fortsätta eller till och med bli värre avsevärt stor. Barnets vardag skuggas då av en ständig rädsla, otrygghet, fysiskt våld, till och med mordhot som riktas mot modern eller barnet. I sådana situationer tillägnar barn sig olika former av aktörskap, bygger upp en trygghet och försöker klara sig i våldsamma situationer efter skilsmässan. Detta försvårar identifieringen av hjälp- och stödbehovet. I komplexa problemhärvor med anknytning till skilsmässor hamnar ofta tryggheten och

främjandet av barnens välbefinnande i skymundan när föräldrarnas rättigheter ska utredas. (31)

Svåra vårdnadstvister genomsyrar hela servicesystemet för barnfamiljer. I sådana fall bOLLAS ofta familjerna från en enhet till en annan och enskilda interventioner ger inte önskat resultat. Metoderna för att sammanställa utredningar av omständigheterna i samband med konfliktfyllda skilsmässor är brokiga och tidskrävande. Metodernas funktion, huruvida de är baserad på forskning och kvalitetens jämnhet varierar i olika delar av landet. (73)

Identifieringen av barns och ungas situationer, behov och förväntningar samt fastställandet av stödbehovet försvåras av den splittrade informationen. Detta gäller i synnerhet barn och unga med mångfacetterade och långvariga problem, till vilka man inte förmår rikta tillräcklig hjälp via de stödtjänster som skolan erbjuder. Informationen om orsakerna till behovet av barnskydd, klienternas bakgrund, klientstigar och förfarandena är ofta splittrad och otillräcklig när det gäller barn. Den verkliga genomslagskraften hos olika förfaranden är inte känd. (32) Det råder en allvarlig brist på information och samordning av information på barnskyddsfältet. (33)

Placering av barn eller unga utanför familjen är ett extremt sätt att garantera en trygg uppväxtmiljö. Dessa unga behöver stöd under skolgången samt stödpersoner och familjer. Ofta önskar de att man ska ingripa kraftigare i deras föräldrars problem. Att trygga en harmonisk vardag för dessa unga är inte problemfritt. Enligt barns och ungas erfarenheter har socialarbetaren som ansvarar för deras ärenden inte tillräckligt med tid att träffa de unga. Platserna där barnen placeras utanför hemmet övervakas inte i tillräcklig utsträckning. (33)

Kulturen inom barnskyddet är sluten, vilket framträder som försummelse, brister i barns och ungas delaktighet samt relaterade anpassningssvårigheter. Större öppenhet i systemet är önskvärd på alla nivåer, vilket också förväntas skingra de fördomar som är förknippade med barnskyddet. Som våld utfört av systemet nämner barn och unga bland annat situationer där de fått grundlösa löften om till exempel placeringens varaktighet eller där deras framtid inte alls hade planerats. Unga som placerats utanför hemmet önskar att placeringsplatserna ska vara hemtrevliga och flexibla med tanke på de individuella behoven och önskemålen. Det är inte fråga om stora saker – att själv få välja möbler och planscher på väggarna skulle räcka för att skapa en känsla av en egen trygg plats. (33)

Barn och unga som placerats utanför hemmet önskar att de vuxna framför allt ska ha tid, kunskap och motivation att möta dem. En bra stödperson beskrivs som en empatisk, ärlig och engagerad person som tycker om sitt arbete. Förtroendet som uppstår

på detta sätt ersätter de många erfarenheterna av otrygghet, bristfälligt bemötande och opålitlighet som förekommit tidigare i livet. (33)

Inom barnskyddet betraktas det som nödvändigt att öka öppenheten och delaktigheten för att tjänsterna bättre ska motsvara barnens verklighet. Behandlingen och utvärderingen av information som gäller barnet bestäms på ett ensidigt sätt av de sakkunnigas tolkningsramar, vilka kan hindra att de verkligen lyssnar och förstår informationen ur barnets synvinkel. Informationen som barnet producerar har karaktären av tips, vilket är en egen utmaning. Barn talar ofta om sådant som sker inom familjen för att skydda sin familj eller för att de tvivlar på att den vuxna som ställer frågorna är pålitlig. (33) (88)

I svåra situationer är det möjligt att nå barnets värld om arbetet baserar sig på samförstånd. I situationer där föräldrarna motsätter sig barnskyddets arbete riskerar barnet att bli utan det stöd som behövs. Barnskyddet ska satsa på arbetsformer som värnar om barnets bästa i synnerhet i sådana situationer. (33)

Familjefokuserade vård- och rehabiliteringsformer har visat sig kunna uppnå stark social validitet. Med hjälp av familjerehabilitering lyckas man minska barns känslor, gleringssvårigheter och beteendeproblem samt den föräldraskapsrelaterade stress som vårdnadshavarna upplever. Resultaten visar emellertid också att det i fortsättningen är viktigt att hitta sätt med hjälp av vilka den sociala funktionsförmågan kan stärkas hos barn med neuropsykiatriska symptom på ett vittomfattande sätt och samtidigt i olika uppväxtmiljöer, inklusive skolan. (88)

SOS-Barnbyars SOS-partnerskap kan nämnas som exempel på utveckling av nya verksamhetsmodeller som grundar sig på forskning. I SOS-partnerskapet är barnet och familjen i centrum för anordnandet av tjänster. I praktiken innebär detta personer som fungerar som länkar mellan familjerna och servicessystemet. I modellen med en namngiven anställd har varje barnfamilj en egen anställd som de kan vända sig till i alla frågor. En annan modell som har ett starkt stöd av forskningen är modellen med en familjepartner. Inom ramarna för modellen får familjen en stödperson som löser stödbehovet och reder upp problemsituationer. Familjepartnerens centrala uppgift är att stöda stärkandet av familjemedlemmarnas aktörskap och på detta sätt i sista hand göra sig själv överflödig. (81)

SLUTSATSER:

Särskild uppmärksamhet bör fästas vid barn i sårbara situationer, när föräldrarnas rättigheter och skyldigheter står i konflikt med barnets bästa och rättigheter. I sådana fall är det viktigt att identifiera barnets aktörskap och subjektivitet och barnet ska ges ett

aktivt utrymme i den juridiska processen, de professionella förfarandena och klientprocessen. Det behövs också andra verksamhetsformer än sådana som är baserade på samtal. Detta framhävs i en situation där den språkliga och kulturella bakgrunden är olika. Till exempel konstmetoder kan fungera som stöd vid mötena inom socialarbetet. (31)

Anvisningarna om utredning av omständigheter i samband med konfliktfyllda vårdnadstvister bör förnyas. (73)

Förebyggandet av och ingripandet i våld och familjevåld som barn och unga utsätts för måste göras till en del av alla tjänster. (10)

3.3 Tryggande av barns och ungas hälsa

I det här kapitlet granskas tryggandet av hälsan för framför allt små barn. Granskingen av forskningsdata som gäller hälsovården för barn i skolåldern ingår i kapitel 2.

Rådgivningen är central för barnet när det gäller tryggandet av en störningsfri livsstig. Finländska familjer är nöjda med rådgivningstjänsterna. De uppfattas som lättillgängliga och stämplar inte familjerna. Den förtroliga interaktionen får beröm. De omfattande hälsogranskningarna upplevs som nyttiga. De stöder delaktigheten och stärker föräldrarnas resurser. (9)

Rådgivningstjänsterna når nästan alla gravida (99,3 %) och fostrare av barn i skolåldern (99,5 %). Nästan alla hälsovårdscentraler ordnar omfattande hälsogranskningar inom rådgivningstjänsterna på det sätt som författningarna förutsätter. Granskningarna lyfter fram problem i familjerna som annars skulle förbli dolda. Andra hälsogranskningar är något mer bristfälliga. (9)

Vid 90 procent av hälsocentralerna är det alltid möjligt att ordna behövliga tilläggsbesök vid rådgivningen. Stödbehovet i familjer som inte använder tjänsterna utreds nästan alltid. Hälften av rådgivningarna har en gemensam verksamhetsmodell för mobbning och problem med den neurologiska utvecklingen. Över hälften av rådgivningarna har en gemensam verksamhetsmodell för problem i parförhållandet, disciplinärt våld och en förälders mentala problem. Familjeförberedelse för familjer som väntar sitt första barn ordnas vid 88 procent av hälsocentralerna och föräldragrupper efter förlösningen finns vid 57 procent av hälsocentralerna. Pappagrupper ordnas vid var tionde hälsocentral. Hembesök hos familjer som fått sitt första barn ordnas i enlighet med författningarna vid 90 procent av hälsocentralerna. (9)

Nästan alla föräldrar (95 %) anser att graviditeten följdes upp på ett sakkunnigt och kompetent sätt vid rådgivningen. På motsvarande sätt anser föräldrarna (96 %) att barnets hälsa, tillväxt och utveckling följs upp på ett sakkunnigt och kompetent sätt vid barnrådgivningen. Nio av tio upplever att man under rådgivningsbesöken talar om sådant som är viktigt för föräldrarna och lyssnar tillräckligt noggrant på vad föräldrarna har att säga. På motsvarande sätt anser nästan alla (98 %) föräldrar till barn i 4-årsåldern att barnets hälsa, tillväxt och utveckling följs upp på ett sakkunnigt och kompetent sätt vid barnrådgivningen. (10)

Rekommendationerna om personalmängden genomförs inte till alla delar. Rekommendationen om personalmängden i förhållande till antalet gravida fullgörs i fråga om hälsovårdarna vid 52 procent av hälsocentralerna och i fråga om läkarna vid 48 procent av hälsocentralerna. Vid barnrådgivningarna är situationen nästan likadan. Personalen nämner personalresursernas otillräcklighet i förhållande till behoven som ett centralt orosmoment. I synnerhet bristen på läkare och den stora omsättningen på läkare upplevs som problematiska. Barnens och familjernas problem är mer komplicerade och vittomfattande än förut och därför svårare att behandla. I synnerhet de specialfrågor som gäller invandrare är en utmaning med tanke på rådgivningarnas sakkunskap. (9)

Det finns dock regionala skillnader i rådgivningarnas funktion. En del av hälsocentralerna har gjort egna lösningar genom att rikta hälsogranskningarna endast till en del av åldersklassen. Familjerna och barnen är således inte jämlika när det gäller de förebyggande tjänsterna. (9)

Betydelsen av ett fungerande rådgivningsnätverk framhävs av att sådant som händer barnet har ett samband med hälsan och tillfredsställelsen med livet i ett senare skede av livet. Problem med anknytning till rusmedel och mental hälsa är ofta generationsöverskridande. Hos vuxna är det typiskt att sådana problem har anknytning till allvarliga traumatiska upplevelser och otrygghet i deras egen barndom. Detta försämrar förmågan att reglera känslor och förstå sitt eget och barnets beteende. Man har dock lyckats utveckla fungerande stödformer för dessa problem. Behandlingar som stöder anknytningen, mentaliseringen och känsloregleringen hjälper föräldrarna att svara på barnets behov. Videobaserat arbete har konstaterats vara särskilt effektivt liksom interventioner i gruppform. Kamratstöd minskar isoleringen, skammen och skuldkänslorna som är typiska för missbruksproblem och mentala problem. Även interventioner som stöder hela familjen har gett goda resultat. Internetbaserade interventioner är ett nytt utvecklingsobjekt för tidigt ingripande i missbruksproblem och mentala problem. Dessa interventioner har också konstaterats minska förekomsten av förlossningsdepressioner. Utvecklingen är ännu i inledningsskedet, men de nya modellerna erbjuder kostnadseffektiva behandlingar för personer med lindrigare symptom. (7) (9) (52)

Personer som upplevt belastande händelser i barndomen är i vuxen ålder oftare än andra lågutbildade, skilda eller missnöjda med livet. De har också mer emotionella och ekonomiska problem än andra. Om en person i barndomen har upplevt att föräldrarna skilt sig, mentala problem eller att leva på utkomststöd har detta ett samband med beviljande av invalidpension på grund av mental hälsa före 25 års ålder. I synnerhet om modern pensioneras på grund av en mental diagnos och båda föräldrarna använder mentalvårdstjänster ökar risken för förtidspensionering. För flickor är risken 1,4 gånger så stor som för pojkarna. (88)

När problemen hopas i en familj framträder det i typiska fall som utmattning hos föräldrarna. En förälders utmattning tar sig uttryck som en ökning av de negativa uppföstringsmetoderna. Barnet reagerar för sin del på motsvarande sätt, dvs. med icke önskvärt beteende. En förälders utmattning kan förekomma på samma gång som positiva känslor: föräldern kan älska sitt barn djupt och vara tacksam för barnet, men samtidigt känna sig otillräcklig och kraftlös i sin föräldraroll. I motsats till arbetsutmattning kan en förälder inte säga upp sig från sin föräldraroll. Följden kan vara att föräldern blir emotionellt fjärrad från barnet och familjelivet. Utmattning i föräldraskapet har ett samband inte bara med interaktionen mellan barnet och föräldern, utan också i tillspetsade fall med allvarlig försummelse av omsorgen om barnet och misshandel av barnet. (60)

Föräldrarnas ensamhet korrelerar med depressionssymptom och psykisk belastning. Det är vanligare att mammor känner sig ensamma, i synnerhet i familjer med en förälder. Barn till föräldrar som har depressionssymptom är psykiskt belastade uppvisar i högre grad asocialt beteende, vilket för sin del exponerar barnet för ensamhet, mobbing samt psykiskt och fysiskt våld. Fenomenet blir allt oftare generationsöverskridande. (86)

Även om tjänsterna som tryggar barns och ungas hälsa huvudsakligen fungerar på vederbörligt sätt, är detta inte verklighet för alla barn och unga. Man strävar fortfarande efter att modifiera interkönade barns kroppar för att anpassa dem till det könsnormativa systemet och å andra sidan får de flesta trans- och intergenderunga inte den vård och det stöd de behöver. Att förändra sitt juridiska kön är bundet till en medicinsk process som försvårar barns och ungas möjligheter att leva enligt det kön de upplever sig tillhöra i de pedagogiska institutionerna. (25)

Omskärelse av flickor gäller endast en del av flickorna i Finland, men för dessa flickor är det fråga om ett allvarligt hot mot välbefinnandet. Denna tradition förorsakar hälsoskador, psykiskt trauma och sociala nackdelar för flickorna. Cirka 70–80 procent av kvinnorna med somalisk bakgrund och cirka 30 procent av kvinnorna med kurdisk bakgrund är omskurna. De effektivaste metoderna för att förebygga omskärelse av

flickor har konstaterats vara utbildning av olika yrkesgrupper samt informering om ingreppets nackdelar och olaglighet i Finland i grupper som utövar traditionen. (10)

En betydande del av barnen och de unga avlägger åtminstone en del av sin läroplikt inom ramarna för undantagsarrangemang någon annanstans än i sin närskola. Cirka 3 000 barn och unga deltar varje år i sjukhusundervisning. Eleverna kommer huvudsakligen från barn- eller ungdomspsykiatri. Över hälften av eleverna går i sjukhuskola inom ramarna för öppna arrangemang, dvs. hemma eller där de är placerade. 43 procent av eleverna går i sjukhusundervisning på avdelningen. En trend inom sjukhusundervisningen under de senaste åren är att andelen barn och unga i avdelningsvård minskar och att avdelningsperiodernas å andra sidan blir kortare. Samtidigt ökar antalet remisser till barn- och ungdomspsykiatri och allt yngre barn har många olika symptom. Barn och unga med psykiska symptom går alltså oftare än förut i sin närskola, vilket på många sätt belastar såväl undervisningen och elevvården som arrangemangen för särskilt stöd. (48)

SLUTSATSER:

Barnens, de ungas och familjernas delaktighet i planeringen och genomförandet av vården har stärkts, men påverkningsmöjligheterna måste ännu utvecklas. Målen och åtgärderna för att främja delaktigheten och påverkningsmöjligheterna bör inskrivas i planerna för barns och ungas välbefinnande samt i de övriga handlingarna som gäller barn, unga och familjer. (10)

Den konsultativa sjukhusundervisningsverksamheten och sjukhusundervisningsverksamheten baserad på kompetenscentrum bör ytterligare stärkas och upprätthållas: inom sjukhusundervisningen finns det enorma mängder kunskap om bemötande av skolelever med psykiska symptom. Det vore förnuftigt att utnyttja detta ännu mer i kommunerna i sjukvårdsdistrikten. Sjukhusundervisningen erbjuder även i fortsättningen ett utmärkt forskningslaboratorium för den nationella utvecklingen av det krävande särskilda stödet. (48)

3.4 Ekonomisk trygghet

Extrema omständigheter såsom barnfattigdom har en skadlig inverkan på barnet både indirekt via föräldrarnas ork och direkt till exempel i form av avsaknad av hobbymöjligheter. Fattigdom ger också upphov till diskriminering i kamratkretsen. Utkomstproblem belastar föräldrarnas förhållande och försämrar föräldraskapets kvalitet. I fattiga familjer lider föräldrarna oftare av upprepade depressioner, ångest eller utmattning och tappar oftare än andra tålamodet med barnen. Familjens ekonomi återspeglas

också i barnens hälsovanor, skolgång, ensamhet och mobbning samt ångest. Fattigdom i familjen leder till att barnen löper högre risk att marginaliseras från senare utbildning och arbetsmarknaden samt uppleva utkomstproblem, mentala störningar och tonårsgraviditeter. Därför är det också ekonomiskt motiverat att bekämpa problemen i ett tidigt skede. (34) (86)

Barnfattigdomsgraden sjönk i Finland från och med 1960-talet ända fram till år 1994, då den var endast 4,5 procent. Efter år 1994 började den stiga och hade tredubblats år 2007. Andelen var 12,7 procent år 2016 och då levde 135 000 barn i fattiga familjer. I ensamförsörjarfamiljerna steg fattigdomsgraden brant från och med 1990-talet ända fram till år 2007, då nästan var tredje ensamförsörjarkushåll var fattigt. År 2016 var andelen 32 procent. I barnfamiljer med två vårdnadshavare var fattigdomsgraden åtta procent år 2016. Fattigdomsgraden i familjer med två vårdnadshavare är högst i situationer där det yngsta barnet ännu inte har nått skolåldern. Under de senaste åren har också ökningen av fattigdomsgraden varit kraftigast i dessa familjer. Den ökade fattigdomen har alltså under 2010-talet riktats i synnerhet till familjer med små barn. Familjens fattigdom i småbarnsåldern leder till att barnet löper högre risk att marginaliseras i vuxen ålder. (39) (19) (17)

I familjer med en förälder, där föräldern var arbetslös, hade fattigdomsgraden fram till år 2011 ökat till 50 procent och i familjer med en förälder, där föräldern inte tillhörde arbetskraften, var fattigdomsgraden cirka 70 procent. (17)

Barnfattigdom har visserligen ett samband med föräldrarnas sysselsättningssituation och låga grundtrygghetsförmåner, om föräldrarna saknar en arbetshistoria som berättigar till inkomstbundna förmåner. Men internationella jämförelser visar också att fattigdomsriskerna är större i länder där modellen med en försörjare är dominerande än i länder där modellen med två försörjare dominerar. Förändringarna i familjestrukturerna är dessutom en utmaning för familjepolitiken och de för också med sig överraskande effekter. (105) (88)

Det reella värdet på barnfamiljernas inkomstöverföringar har minskat från och med 1990-talet. Andelen utgifter riktade till barn och familjer av de sociala utgifterna minskade med två procentenheter till cirka 11 procent åren 1995–2006, och minskade därefter ytterligare fram till år 2016, då den var 9,6 procent. Barnfamiljernas utkomst har också påverkats genom åtskilliga höjningar av skatter och avgifter. (39)

Familjernas egna bedömningar av sin ekonomi motsvarar långt bilden som förmedlas av de kalla statistiksiffrorna. Två av fem föräldrar till barn i fyraårsåldern upplever att familjens ekonomiska situation högst är måttlig och var tionde har under det senaste året varit rädd för att maten ska ta slut. I ensamförsörjarfamiljer upplever tre av fem

föräldrar att den ekonomiska situationen högst är måttlig och fler än var femte har varit rädd för att det ska bli brist på mat. Av föräldrarna med en utbildning på låg- eller mellanstadiet upplever hälften att den ekonomiska situation högst är måttlig och var sjunde har varit rädd för att maten ska ta slut. Familjens dåliga ekonomiska situation har en negativ inverkan på barnets hälsovanor, symptom och uppfattning om sitt hälsotillstånd. Bland annat skolutmattning, ensamhet, mobbning och ångest är i dessa fall vanligare än i genomsnitt. (10)

Bakomliggande orsaker till barnfamiljers fattigdom är i typiska fall vårdnadshavarens knapphändiga utbildning, förändringar i arbetslivet och relaterad arbetslöshet. Även invandrarbakgrund ökar risken för ekonomiska problem. Sysselsättningen är dock inte den enda förklarande faktorn: i över två av fem (42 %) fattiga barnfamiljer hade vårdnadshavaren ett arbete år 2016. Även de ökade inkomstskillnaderna är en bakomliggande faktor. Inkomsterna i barnfamiljer som tillhör den lägsta inkomstfemtedelen har ökat i väldigt liten utsträckning sedan 1990-talet. Ökningen av inkomsterna i familjer som tillhör den lägsta inkomstfemtedelen var liten också under 2010-talet, vilket förklaras av att fattigdomen i barnfamiljerna började öka igen, även om barnfamiljernas genomsnittliga reella inkomster hölls på ungefär samma nivå 2012–2016. (39) (86)

De fattiga ensamförsörjarna är ofta unga, de har kanske inte ännu några band till arbetslivet och deras barn är små och därför i behov av kontinuerlig omsorg. Par med låga inkomster skiljer sig oftare än andra. De ekonomiska problemen som leder till fattigdom har således kunnat börja redan under äktenskapet. (88)

Skilsmässor och att vara ensamförsörjare eller närståendevårdare är en betydande risk för familjens ekonomi. Nästan hälften av ensamförsörjarmammorna fick år 2010 underhållsstöd från FPA och nästan 60 procent av dessa mammor fick stöd på grund av att en underhållsskyldig låtit bli att betala underhållsbidrag. Två tredjedelar av föräldrarna som tar hand om sitt barn med hjälp av stöd för närståendevård är tvungna att pruta på sin konsumtion och nästan var tionde klarar sig inte på sina egna inkomster. (88)

Vårdnadshavarens låga utbildning är en av de mest centrala mekanismerna som upprätthåller fattigdomen i barnfamiljerna i Finland. Att hamna utanför yrkesinriktad utbildning på mellan- eller högskolestadiet ökar sannolikheten att bli vårdnadshavare i en fattig barnfamilj, och att växa upp i en fattig barnfamilj ökar sannolikheten att förbli lågutbildad. Utkomstproblem belastar således både barnen och föräldrarna och ökar samtidigt risken att barnen och de unga drabbas av problem i framtiden. (39) (34)

Utarmningen av bastjänsterna för barn och det faktum att de blivit allt mer ojämlika sedan 1990-talet är centrala orsaker till marginaliseringen och ojämlikheten bland

barn och unga. Detta syns som en ökning av antalet klienter hos uppfostrings- och familjerådgivningen, barnskyddet och den psykiatriska vården. Besparingarna inom bastjänsterna har ökat behovet av korrigerande tjänster. Även ojämlikheten i fråga om tjänsternas tillgänglighet och kvalitet har ökat. (39)

SLUTSATSER:

När det gäller att bryta ärftlig fattigdom är det viktigt att alla unga får åtminstone en yrkesinriktad utbildning på andra stadiet. Detta främjas av deltagande i småbarnspedagogik, och därför ska småbarnspedagogik garanteras för alla (34)

Jämlikhet i fråga om tillgången till hjälp och stöd ska säkerställas och tröskeln för att söka hjälp och stöd måste bli ännu lägre. Särskild vikt bör fästas vid de barn och unga som samtidigt är föremål för många olika utmaningar med anknytning till välbefinnande. (10)

Läroavtalsutbildning, uppsökande ungdomsarbete och annat stöd som är nära till hands samt rådgivning för unga från samma serviceställe bör stärkas som permanenta verksamhetsformer. (39)

3.5 Samarbete skapar trygghet i barnets liv

Den sociala tryggheten som familjen skapar och harmonin i barnets liv varierar väldigt mycket beroende på föräldrarnas livssituation. Bland annat föräldrarnas utbildning, som också är sammankopplad med arbetet och utkomsten, har ett starkt samband med kvaliteten på barns och ungas sociala uppväxtmiljö.

Ensamförsörjandet har under de senaste åren ökat bland kvinnor med låg utbildning. Ingen motsvarande utveckling har skett bland högutbildade kvinnor. Det är dubbelt så sannolikt att barn till lågutbildade kvinnor föds i ett äktenskap och fyra gånger så sannolikt att barn till lågutbildade kvinnor föds av kvinnor som inte är i ett samboförhållande eller äktenskap, jämfört med barn till högutbildade kvinnor. Av alla barn är 41 procent med om att föräldrarnas förhållande tar slut innan barnet fyllt 15 år. Vart tredje barn som fötts i ett äktenskap upplever en skilsmässa och över hälften av barnen som fötts i ett samboförhållande upplever att föräldrarnas förhållande tar slut. Barn till lågutbildade mödrar upplever mer sannolikt än andra att föräldrarna går skilda vägar och det sker också tidigare i livet än för andra barn. Av dessa barn upplever 43 procent att föräldrarnas förhållande slut redan före skolåldern och två tredjedelar att förhållandet tagit slut före de fyllt 15 år. För barn till högutbildade mödrar är motsvarande andelar 12 procent före skolåldern och klart mindre än en tredjedel före de fyllt 15 år. Barn till

lågutbildade mödrar bor i genomsnitt endast halva sin barndom (före 16 år) hos båda sina föräldrar. Fyra femtedelar av barnen till högutbildade mödrar bor hela barndomen med båda sina föräldrar. (17)

Utvecklingen på arbetsmarknaden påverkar uppväxtmiljön för barn som bor i olika familjer på väldigt olika sätt. Sysselsättningsgraden för mödrar utan partner har försämrats kraftigt. Under recessionen i början av 1990-talet sjönk sysselsättningsgraden för mödrar utan partner betydligt lägre än sysselsättningsgraden för mödrar med partner, och den har inte återgått till den tidigare nivån. (17)

Skolan är en viktig miljö för barnet när det gäller att bygga varaktiga relationer till andra barn och vuxna. Stärkandet av den sociala beredskapen är också en av skolans mest centrala uppgifter. Skolan är dock inte en socialt harmonisk utvecklingsmiljö för alla elever. Många barn och unga upplever att de står utanför gemenskapen i skolan. Av barnen i klasserna 4 och 5 inom den grundläggande utbildningen upplever 65 procent att de är en viktig del av klassgemenskapen. Andelen är ungefär lika stor i högstadiet. I en internationell granskning ligger högstadieelevernas band till skolgemenskapen på medelnivå bland alla länder. En stark samhörighet förutsår en betydligt högre tillfredsställelse med livet än i genomsnitt. Svag samhörighet har å sin sida ett samband med omfattande mobbning och upplevelser av ensamhet. Det är oroväckande att andelen som känner sig utanför i skolan nästan har fördubblats bland högstadieeleverna under 2000-talet. (Se även kapitel 2.5) I synnerhet bland flickorna minskar andelen som känner samhörighet med klassgemenskapen kraftigt i de högre klasserna. (10) (100)

Vid yrkesläroanstalterna är samhörigheten med den egna studiegruppen starkare (69 %) än i gymnasierna (57 %). Skillnaderna mellan pojkars och flickors samhörighet med klassgemenskapen förblir stora också på andra stadiet: pojkarna upplever betydligt oftare än flickorna att de är en del av klassgemenskapen. Av de unga som känner sig som en viktig del av skolans klassgemenskap är åtta av tio nöjda med sitt liv. (10)

Invandrarbakgrund hos barn och unga är en krävande utmaning när det gäller att bilda hållbara nätverk i samhället. Rasism och rasifiering har inte samma betydelse för barn som för unga och vuxna. Barnens ställning är sämre än vuxna i detta hänseende, bland annat för att rasism i den offentliga diskussionen ofta definieras enbart som sådant som kan klassificeras som rasistiska brott. Detta utesluter rasism mellan barn från granskningen. Även diskriminering i arbetslivet hamnar lätt i skymundan när dessa barns liv diskuteras. Diskriminering i arbetslivet påverkar barnen endast indirekt, men effekterna på barnens livskvalitet kan vara omfattande. Rasism, och rasifierade sociala relationer över huvud taget, har således stor betydelse för allt fler finländska barns identitet och välbefinnande (35)

Barn som kommer till Finland som papperslösa utgör en liten men särskilt sårbar grupp unga, vars välbefinnande på många sätt är hotat. År 2015 anlände sammanlagt 95 000 minderåriga ensamkommande asylsökande till Europa, av vilka drygt 3 000 hamnade i Finland. Före slutet av september 2018 hade 68 minderåriga ensamkommande asylsökande anlänt till Finland. Familjeåterförening är idag nästan omöjligt i Finland för ensamkommande unga. När en familj saknas tvingas dessa barn och unga leva inom den institutionaliserade omsorgen i Finland tills de blir myndiga. De lider ofta av ensamhet och oroar sig över familjens öde i deras tidigare hemland. Boendet för dessa unga i Finland har i regel ordnats enligt grupp- och familjegruppmodellen. Långvarigt boende åtskilt från det övriga samhället försvårar bildandet av sociala nätverk till andra barn och unga. När det gäller barn som kommit ensamma till Finland tillgodoses inte barnets grundläggande rättigheter. (18) (76) (78)

Med tanke på bildandet av barns och ungas normala sociala nätverk utgör barn som placerats utanför hemmet en riskgrupp. Många faktorer som försvårar socialiseringen i samhället ackumuleras under deras livsstigar. Skolhemmet är en uppväxtmiljö i sista hand för barn som omfattas av barnskyddet. De vanligaste orsakerna till skolhemsplacering är allvarliga svårigheter i skolan, rusmedelsbruk och kriminalitet. Så mycket som 90 procent av unga som placerats på skolhem bedöms ha betydande psykiatriska symptom såsom beteendestörningar (76 %), inlärningssvårigheter (57 %), affektiva störningar (50 %), missbruk (40 %) eller självdestruktivt beteende (25 %). Personalen på skolhemmet identifierar inte nödvändigtvis alla symptomtyper: i synnerhet avvikande tankeinnehåll av psykotyp och depression hos pojkar förblir ofta dolda. (27)

Problem i vuxen ålder hos dem som placerats på skolhem är bland annat låg utbildningsnivå och relaterade sysselsättningssvårigheter, problem med anknytning till förlossnings- och sexualhälsa, hög risk för kriminalitet och våld, hög risk att insjukna i psykiatriska sjukdomar och förhöjd risk för psykos. Risken att dö i förtid är sju gånger så stor jämfört med den övriga befolkningen; de vanligaste dödsorsakerna är missbruk, självmord och dödsfall i trafiken. För dessa unga hopas problemen i tidig vuxen ålder, då stödåtgärderna inom eftervården upphör vid 21 års ålder. (27)

Även om barn och unga som placerats på skolhem har svåra utgångslägen och prognosen för en problemfri framtid är dålig, erbjuder denna extrema lösning emellertid också en möjlighet att ändra riktning mot en framgångsrik livsstig. Den kontrollerade miljön möjliggör en intensiv vårdprocess. Vården är dock föremål för många utmaningar. Den unga har ofta en stark oppositionsattityd mot vården och personalen. Dessutom försvagas den samtalsbaserade psykoterapiens effektivitet av bristfälliga verbala färdigheter och svårigheter att hantera känslor. För att hjälpa dessa unga behövs de nya metoder som med stöd av forskning bevisats vara effektiva. (27)

Med hjälp av undersökningar riktade till specialgrupper kan man förtydliga och strukturera förståelsen för de processer genom vilka utbildningen och det övriga servicesystemet själva producerar marginalisering. Till exempel i unga fångars erfarenheter betonas skolans betydelse för byggandet av harmoniska sociala relationer. Stödbehovet är mångfacetterat och vid sidan av att betona lärande behövs det ett starkt pedagogiskt grepp. Skolan är en viktig institution också för att den dagligen når alla barn och unga. I fångarnas berättelser upprepas dock negativa erfarenheter av skolan, vilka har stärkts av känslan av att på något sätt vara sämre än andra. Detta föder marginaliseringen och till sist finns det inte ens någon vilja kvar att anpassa sig till skolan. I berättelserna lyfte fångarna bland annat fram att lärarens verksamhet hade sårat dem, vilket ledde till att eleven aktivt började provocera sin omgivning och utmana lärarens auktoritet. Enligt deras erfarenheter kan redan en trygg relation till en vuxen förebygga marginalisering i vuxen ålder. (48)

SLUTSATSER:

Ensamförsörjares yrkesinriktade utbildning och sociala nätverk ska stödas med särskilda åtgärder. Det antas att barn som föds av ensamförsörjare oftast har mycket svag eller obefintlig kontakt till den andra föräldern. Det har inte fästs tillräckligt stor vikt vid den stora förekomsten av "totalt ensamförsörjarskap" och den relaterade ackumuleringen av utsatthet. Verksamheten med stödfamiljer kunde hjälpa dessa föräldrar och på så sätt skapa en mer harmonisk livsmiljö för barnen. (17)

Finland borde utarbeta en barnvänligare integrationspolitik som skulle göra det möjligt att lyssna på ensamkommande barn och unga och skapa hopp i deras liv. Även dessa unga bör ses som aktiva aktörer och experter i sina egna liv. Detta förutsätter att man lyssnar på de unga, att de olika tjänsterna förtydligas och att tjänsterna samordnas bättre. Fler alternativ för boende måste skapas. (76) (78)

Unga som placerats på skolhem och andra unga med allvarliga beteendeproblem utgör en särskild grupp som löper hög risk att marginaliseras. Genom att utveckla deras vård ökar man jämlikheten i samhället samt minskar utsattheten och det mänskliga lidandet. Förebyggande vård är också mycket lönsam i ekonomiskt hänseende. Vid sidan av de nuvarande vårdmetoderna behövs det bland annat konstfokuserade metoder, för vars effektivitet det redan börjar finnas stöd i forskningen. En längre eftervårdsperiod för skolhemsunga skulle hjälpa dem att integreras i samhället genom att tillhandahålla stöd under den utmanande självständighetsfasen. (27)

3.6 Rätt till kulturellt välbefinnande

De samiska barnens identitet har stärkts, men de upplever fortfarande att deras ställning som etnisk grupp är hotad. Samhällets stöd för överföring av samiska språket och kulturen till barnen upplevs som bristfälligt. Småbarnspedagogiska tjänster på samiska finns främst i de samiska områdena och nästan inga resurser har riktats till utveckling av innehållet och metoderna. Att avlägga grundskolan på samiska och studera samiska på annat håll i Finland lyckas endast sporadiskt. I kommunerna är myndigheterna inom bildningssektorn inte tillräckligt medvetna om samernas rättigheter. Föräldrarna måste kämpa för dessa rättigheter för sina barns räkning. Tillgången på social- och välfärdstjänster på samiska är dålig och Finland har fått åtskilliga anmärkningar av internationella organ om detta. Det finns också brister i mödrarådgivnings- och rådgivningstjänsterna. En tredjedel av samerna upplever etnisk diskriminering. Denna diskriminering riktas i särskilt hög grad mot de personer och familjer som har starkast anknytning till det samiska språket och den samiska kulturen. Till och med 60 procent av dessa har någon gång upplevt diskriminering. Detta har negativa effekter på barnens och de ungas välbefinnande och hälsa i dessa familjer. (11)

Enligt regnbågsungas egna erfarenheter uppfattas inte det faktum att de tillhör en minoritet som någon betydande faktor i anordnandet av missbruks- och mentalvårdstjänster. Detta står ofta i konflikt med de ungas egen upplevelse av vikten av eller personalens förmåga att ta hänsyn till deras särskilda behov. Enligt de unga själv försvarar detta deras möjligheter att bli hörda och förstådda i samband med tjänsterna. (15)

SLUTSATSER:

Samernas möjligheter att upprätthålla sitt språk och sin kultur och överföra dem till sina barn på olika håll i Finland ska tryggas. (11)

Ett kulturellt samiskt kundarbete ska utvecklas, där man bygger upp en servicehelhet utifrån individens, familjens och samfundets behov. För att särskilt svåra ämnen ska kunna diskuteras förutsätts det att personalen har kunskap om den samiska kulturen. Unga ska erbjudas stöd för livskontrollen på deras eget språk i tillräckligt god tid och på nära håll. (11)

För att främja jämlikheten bland regnbågsunga förutsätts det att i synnerhet servicestrukturerna utvecklas. För att personalens yrkeskompetens ska kunna upprätthållas och uppdateras krävs det strukturer och arbetsförhållanden som stöder utveckling. Vid sidan av utbildning ska man också ombesörja personalens ork. (15)

3.7 Ett tryggt liv för barnet som motiv för föräldraskapet

Nativiteten har minskat kraftigt i Finland redan för åttonde året i rad. Minskningen har dock inte börjat först under detta årtusende. Redan år 1969 underskred den totala fertiliteten gränsen för befolkningsförnyelse, dvs. 2,1 barn. I länder med låg nativitet har ökningar och minskningar av nativiteten av tradition haft ett samband med hur förutsägbar och trygg unga uppfattar sin framtid. Nativiteten minskar vanligtvis under ekonomiska recessioner, men på 2010-talet har minskningen varit mycket brantare än de ekonomiska siffrorna ger anledning att förvänta sig. Högkonjunkturen har inte heller lett till att nativiteten börjat öka. En djupare förändring har skett i kulturen med anknytning till barnafödande. Barnfamiljsfasen är inte så lockande för alla unga vuxna och de allra flesta är inte så intresserade av att bilda familj åtminstone i åldersgruppen 20–30 år. (90) (62) (92)

Finländarna har av tradition varit familjefokuserade. Barn och familj är för många ett centralt mål i livet och en eftersträvnsvärd livsstil. I den stress som arbetet, ekonomin och studierna innebär skjuter man dock upp att skaffa barn allt längre in i framtiden, föderskornas medelålder stiger och antalet barn som föds sjunker. Arbetet har indirekta negativa effekter på nativiteten. Dessa effekter syns i de ungas mål med anknytning till ekonomi och boende, som uppfylls genom lönearbete och eftersträvande av lönearbete, vilket leder till att unga skaffar barn senare och föder färre barn. Nativiteten minskar i synnerhet bland lägre utbildade, vars ekonomi är allra osäkrast. Man låter bli att skaffa särskilt det andra och tredje barnet på grund av svårigheter att sammanjämka arbetet och familjen samt utmattning. (88) (92) (101)

Även om finländarnas värderingar och vilja är viktiga faktorer som påverkar beslutet att skaffa barn är deras förklaringsgrad i denna fråga betydligt lägre än de strukturella faktorerna. Det förekommer betydande skillnader mellan typen av kommuner i det eftersträlvade antalet barn, familjevärderingarna och de strukturer som reglerar skaffandet av barn. Det lägsta idealiska barnantalet finns i huvudstadsregionen. Trycket från ekonomin och arbetet är störst och ett barn upplevs som ett hinder oftare i huvudstadsregionen och stadsliknande kommuner. Invånarna på landsbygden är mer familjecentrerade än stadsbor. Föräldraskapet har i och med individualiseringen av levnadsvanorna och den förlängda ungdomen allt mer blivit ett individuellt beslut i stället för att vara en sträng kulturell norm. I stället för de traditionella värderingarna är det andra strukturer i samhället som påverkar de ungas val och bidrar till att föräldraskapet flyttas till ett senare skede i livet. (92) (62) (101)

Föderskornas allt högre ålder har vid sidan av konsekvenser för hälsan även många andra följder för barnets liv och rådande kulturella värden. Personer som får barn i

högre ålder är ofta mycket motiverade föräldrar som satsar mycket på sina barn. Barn föds allt oftare önskade och planerade och föräldrarna lägger ned mera tid på att sköta barnen. Man vill dessutom få barn tätare än tidigare, vilket kan öka stressen i barnfamiljerna under de hektiska småbarnsåren. Finländarna vill också ha färre barn än tidigare. Ända fram till år 2015 ansåg finländarna att det idealiska antalet barn var 2,3–2,5 barn i medeltal. Det fanns väldigt få som inte alls ville ha barn. Under de senaste åren har 12–15 procent av 20–59-åringarna inte velat ha barn och det genomsnittliga barnantalsidealet har stannat på cirka två barn. Hos de allra yngsta, 20–24 åringarna, är det idealiska antalet barn betydligt lägre än så. Cirka var sjätte (17 %) finländare i åldern 18–40 år anser att föräldraskapets krav är för höga för dem. (88) (90) (92)

Nuförtiden upplever unga att föräldraskapet är mycket krävande och ansvarsfullt. Barn betraktas både inom politiken och bland individer som en psykisk och ekonomisk investering. Detta bidrar till osäkerhet och prestationsångest gällande föräldraskapet bland unga. Villrådigheten ökar också på grund av den flackande och inflexibla familjepolitiken, vilken skapar osäkerhet över framtiden bland de unga. (101)

Socialpolitiken stöder indirekt nativiteten, men det räcker inte längre för att kompensera för de ekonomiska faktorerna och faktorerna som har en negativ inverkan på arbetet och livsstilen. Det upplevs som allt mer krävande att sammanjämka arbetet, föräldraskapet och det övriga livet. Drygt hälften (54 %) av föräldrarna upplever att utmattning som förälder har påverkat deras vilja att ha fler barn i familjen. Föräldrarna lyfter även fram ensamhet och bristen på sociala nätverk som centrala faktorer som ligger bakom utmattningen. Utmattning i samband med föräldraskap diagnostiseras på basis av undersökningar som ett eget syndrom. Sådan utmattning kan förekomma på samma gång som positiva känslor: föräldern kan älska sitt barn djupt och vara tacksam för barnet, men samtidigt uppleva otillräcklighet och bristande resurser i sin föräldraroll. I motsats till en som är utmattad av sitt arbete kan en förälder inte säga upp sig från sin föräldraroll. Följden kan vara att föräldern blir emotionellt fjärrad från barnen och familjelivet. Utmattning i föräldraskapet har ett samband inte bara med interaktionen mellan barnet och föräldern, utan också i tillspetsade fall med allvarlig försummelse och misshandel av barnet. (60) (92)

En grupp med central betydelse för utvecklingen av nativiteten är studerande unga personer. Ur ett hälsoperspektiv är de i den mest optimala åldern för att skaffa barn. Att sammanjämka studierna och en barnfamiljs vardag samt å andra sidan säkerställa ekonomisk och social trygghet lyckas dock inte utan problem. En utredning av sammanjämkning av studier och familj på högskolenivå gjordes år 2016. Var tionde studerande med familj hade blivit utan stöd från närstående i sammanjämkningen av studierna och familjen. En fjärdedel upplevde att de egna och familjens sociala relationer var otillräckliga. Till och med hälften ansåg att det ekonomiska stödet från samhället

var otillräckligt. Deltidsstudier, flexibla tentamensförfaranden och möjlighet att följa föreläsningar på nätet kunde underlätta en studerande barnfamiljs vardag. Endast en tredjedel av studerandena kunde studera på deltid, cirka 40 procent hade flexibla tentamensförfaranden och en fjärdedel hade möjlighet att följa föreläsningar på nätet. (90) (88) (92)

SLUTSATSER:

Strukturella faktorer hindrar genomförandet av personliga mål i fråga om bl.a. antalet barn och tidpunkten för förlossningen. Med hjälp av politiska åtgärder måste man kunna åstadkomma att det återigen blir ett personligt beslut att skaffa barn. (92)

Man bör utreda hur det verkliga värdet av arbetet som utförs i hemmet, inklusive omsorgen om barnen, kunde definieras i den nationalekonomiska bokföringen. (92)

Unga bör få information och handledning som främjar fertilitetsmedvetenheten. Felaktiga uppfattningar om faktorer med anknytning till att skaffa barn är vanliga bland unga. I synnerhet männen bör beaktas i anordnandet av stöd. (92)

Bättre sammanjämkning av studier och familjeliv ska stödas genom en mer familjevänlig organisering av studierna och med hjälp av den allmänna socialpolitiken. (92) (101)

Prestationskraven som gäller föräldraskapet borde lindras genom att acceptera många olika vägar till föräldraskap och behandla olika familjeformer jämlikt i lagstiftningen, familjeförmånerna och familjetjänsterna. (101)

Flexiblare föräldraledigheter och jämlik fördelning av kostnaderna mellan faderns och moderns arbetsgivare ger föräldrarna jämlikare möjligheter att delta i omsorgen om sina barn. (101)

3.8 Utveckling av nya verksamhetsformer

Nya verksamhetsmodeller har utvecklats för att svara på oron över de splittrade tjänsterna. Med hjälp av multiprofessionella barnskyddsteam vill man minska splittringen och lägga större fokus på barnen. Samma team sköter hela processen från utvärdering till eftervård. En systematisk verksamhetsmodell har pilottestats sedan år 2017 genom att tillämpa ett kvasiexperimentellt försöksförfarande. Modellen har visat sig vara utmanande, men man vill fortsätta att använda den. Den gemensamma teambe-

handlingen av klientfall har upplevts som särskilt användbar. Även om tiden för klientarbete ansikte mot ansikte inte har ökat på önskat sätt, har antalet möten ansikte mot ansikte med barnen ökat och delvis blivit intensivare. Det största hindret för den eftersträvade utvecklingen upplevs vara de stora klientmängderna. Målet var att antalet barn per socialarbetare skulle vara högst 20, men under pilotförsöket ökade antalet från 32 till 37. Slutsatsen är att det ännu behövs mer träning och utbildning i teamarbete samt förtydligande och konkretisering av kärnelementen i den gemensamma verksamhetsmodellen. (1)

SLUTSATSER:

Det behövs en nationell referensram som styr helhetsuppföljningen av barns och ungas välbefinnande. (10)

Ett heltäckande nätverk av familjecentrum som når alla barnfamiljer uppstår i hela landet. Familjecentrum utvecklas i enlighet med de nationella riktlinjerna. Det förväntade resultatet är att tyngdpunkten för tjänsterna ska förflyttas till förebyggande tjänster. Det behövs en tillräcklig faktagrund för uppföljningen och utvärderingen av familjecentrumens verkställande. (10) (78)

En nationell modell för sektorsövergripande bedömning och hjälp utvecklas och tas i bruk för att främja en enhetlig och familjeorienterad service- och ärendehelhet för barn, unga och barnfamiljer, en modell med ett barn och en lägesbild. (10)

Samarbetet mellan aktörerna som producerar och anordnar tjänster för barn och unga bör säkerställas i den föränderliga verksamhetsmiljön. Ledningssystemet bör komma överens om samt förankra och säkerställa fungerande samarbetsstrukturer och överenskomna förfaranden. (10)

4 Hälsa

Barnets hela ekologiska miljö deltar i barnets utveckling. Tidigare ansågs miljöns inverkan förmedlas via barnets föräldrar och hemmet, och till exempel dagvårdens uppgift var i första hand att stöda föräldraskapet. Nu vet man bättre. Barn har flera parallella utvecklingsmiljöer som endast delvis överlappar varandra. Alla olika utvecklingsmiljöer har sin egen betydelse både för barnets gynnsamma utveckling och för problemutvecklingen. Barns och ungas utvecklingsprocesser och störningar i dem uppstår i samverkan mellan många olika faktorer. För att förebygga störningar räcker det inte med en intervention som påverkar ett psykiskt symptom, beteendet eller miljö, utan det behövs ett systematiskt samarbete mellan alla utvecklingsmiljöer, tjänster och familjen. Barns och ungas förmåga att klara sig både uppstår och faller i växelverkan mellan individen och miljön. (56)

4.1 Barns, ungas och deras föräldrars psykiska och fysiska problem är sammankopplade med varandra

Processerna för barns och ungas hälsorelaterade störningar och marginalisering är ofta nedärvda från en generation till nästa, vilket framhäver betydelsen av stöd till hela familjen. De som behöver stöd lyfter fram det splittrade servicesystemet som den mest centrala faktorn som hindrar familjernas tillgång till stöd. Föräldrarnas bristfälliga livskontroll och familjens svåra helhetssituation möjliggör inte hjälpsökningsprocesser i många etapper. Som en följd av detta marginaliseras de som behöver stödet mest från stödkretsen. (48) (56)

Den mentala hälsan och den fysiska hälsan hänger ihop på många sätt. Särskilt känsliga faser med tanke på utvecklingen av den mentala hälsan är graviditeten, de första levnadsåren och ungdomstiden. En stor del av störningarna hos vuxna har börjat redan i barndomen och ungdomen. Cirka hälften av alla mentala störningar framträder första gången före 14 års ålder och tre fjärdedelar före 25 års ålder. (50)

Mentala problem och missbruksproblem hos föräldrarna under graviditeten och spädbarnstiden utgör en allvarlig risk för föräldraskapet och barnets utveckling. Störningar som förekommer hos föräldrarna kan skada utvecklingen av fostrets hjärna och stressregleringssystem. Efter födseln har detta en negativ inverkan på utvecklingen

av spädbarnets anknytning och trygghetskänsla. Kognitiva och socioemotionella svårigheter och avvikelser i stresshormonsystemet konstateras mer än i genomsnitt i senare utvecklingsfaser hos barn till föräldrar som lidit av störningar. (7)

I en pilotundersökning bland familjer med spädbarn, i vilken kommuner från sex land-
skap deltog, hade 13 procent av föräldrarna som fött barn haft depressionssymptom.
Depressionssymptomen var vanligare ju lägre utbildning den födande föräldern hade.
(10)

Var femte förälder till barn i fyraårsåldern (19 %) uppger att de haft depressionssymp-
tom som varat åtminstone två veckor och sex procent upplever att de är psykiskt be-
lastade. Både depressionssymptom (29 % vs. 20 %) och psykisk belastning (11 % vs.
6 %) är vanligare hos ensamförsörjarföräldrar än hos föräldrar i familjer med två för-
sörjare. (10)

Läkemedelsbehandling av föräldrarnas mentala problem och missbruksproblem kan
ha skadliga effekter på fostret. Däremot har behandlingar där man samtidigt stöder
såväl missbruksproblemen och de mentala problemen som föräldraskapet visat sig
vara effektivare än andra behandlingar. Barnets deltagande i processen förbättrar
också engagemanget i behandlingen och behandlingens effektivitet. (7)

Fysiska sjukdomar hos föräldrarna är likaså riskfaktorer för barnens mentala hälsa.
Personer som lider av psykiatriska problem har oftare än den övriga befolkningen
upplevt fysiska sjukdomar hos en förälder i barndomen. Många barn lever i en situat-
ion där en förälders fysiska sjukdom påverkar dem och ökar störningarna i känslolivet
och beteendet. Cirka 7 procent av unga vuxna har någon gång i livet upplevt en can-
cersjukdom hos en förälder. Dessa barn och unga använder tjänster inom den psykia-
triska specialiserade sjukvården i större utsträckning än andra i sin ålder. Använd-
ningen av tjänster ökar om föräldern som lider av fysiska symptom samtidigt har ett
behov av psykiatrisk vård. Åtskilliga barn och unga som skickats till den speciali-
serade sjukvården får en krisdiagnos, men inte en diagnos som omfattar en psykia-
trisk störning. Det behövs anpassningsfrämjande och förebyggande arbetsförfaranden
som en del av den familjeorienterade vården av en förälders sjukdom. (30)

I Finland använder cirka 24 procent av barn med en förälder som har en traumatisk
hjärnskada tjänster inom den psykiatriska specialiserade sjukvården. Dessa barn har i
högre grad psykiska symptom och får oftare en psykiatrisk diagnos än andra barn i
deras ålder. (30)

Cirka 5 procent av barnen har beteendestörningar i 8-årsåldern. Detta innebär i ge-
nomsnitt 1–2 barn per skolklass eller barngrupp inom småbarnspedagogiken. Det

finns betydligt fler barn med beteendeproblem, 33 procent uppskattat enligt internationella kriterier. En obehandlad 28-åring, som haft en beteendestörning i barndomen, har som en följd av den rikliga användningen av olika tjänster kostat samhället 10 gånger mer än en person som inte haft motsvarande störning och 3,5 gånger mer än personer som endast haft beteendeproblem. Idag är det möjligt att förebygga mentala störningar hos barn och unga synnerligen effektivt redan i tidig ålder. Att förebygga innebär att rikta åtgärder inte bara till barnet, utan också till barnets föräldrar, övriga familj och sociala miljö. (50) (53)

Mellan åren 2011 och 2015 ökade styrningen av barn i åldern 5–12 år till barnpsykiatri inom den specialiserade sjukvården med 22 procent. De vanligaste diagnoserna hos dessa barn år 2015 var ADHD/ADD (3325 barn), beteendestörningar (2 298 barn), ångeststörningar (805) autismsstörningar (795), störningar i den sociala interaktionen (743) och depression (579). (50) Den specialiserade sjukvården klarar inte av att svara på det ökade vårdbehovet. Samtidigt saknas mentalvårdstjänster för barn och unga inom primärvården, eller så är tjänsterna mycket tunna. (10) (22) (79)

Av unga i skolåldern lider 11–13 procent av måttlig eller svår ångest. Flickor lider betydligt oftare än pojkar av ångest, liksom unga vars familjer har utkomstsvårigheter. Även unga med invandrarbakgrund lider oftare än i genomsnitt av ångest. Långvarig ångest gör det svårare för den unga att klara av studierna och andra utmaningar som hör till åldern. (10)

Också antalet skolutmattade unga är stort. I synnerhet skolutmattningen bland flickor har ökat och till exempel är redan nästan en femtedel (17 %) av flickorna i klasserna 8 och 9 i grundskolan och i gymnasiet skolutmattade. Skolutmattning har ett nära samband med ångest och kan om den blir långvarig leda till depression och öka benägenheten för andra faktorer som hotar välbefinnandet, till exempel att utbildningen avbryts. (10) (38) (se kapitel 2.5)

Åtskilliga faktorer med anknytning till barnets livsmiljö och egenskaper bidrar till uppkomsten av beteendestörningar. Barn till mödrar som varit deprimerade efter förlossningen löper 5,5 gånger så stor risk att drabbas av en beteendestörning före 12 års ålder jämfört med barn till mödrar som inte varit deprimerade. På befolkningsnivå är förekomsten av förlossningsdepression hos mödrar 12–20 procent. (50) (43)

Depression eller ångestsymptom hos föräldrarna screenas inte systematiskt vid alla rådgivningar. Möjliga problem med känslolivet och beteendet hos små barn utvärderas inte heller med enhetliga metoder före fyra års ålder. Uppgifter lagras inte heller i elektronisk form, vilket innebär att den information som erhålls inte förmedlas för styrning till vård och tjänster i ett senare skede. Inom hälsotjänsterna på grundläggande

nivå saknas det fortfarande småbarnspsykiatriskt kunnande och lättillgängliga vårdformer för att hjälpa familjer med små barn. (54)

De nya konstbaserade arbetsformerna har enligt preliminära resultat visat sig vara lovande stödformer för unga som lider av psykiska problem och beteendeproblem. Ett exempel på detta är en teaterverkstad riktad till unga som placerats på skolhem. Verkstaden fokuserar på ungas välbefinnande och i synnerhet bearbetning av känslor och betonar i hög grad barns och ungas delaktighet. I verkstaden försöker man genom konstmetoder hitta outnyttjad potential, gränsöverskridningar och modiga lösningar. Enligt deltagarnas erfarenheter befriade teaterverkstaden dem från ångest, hjälpte dem att överträffa sig själva och möta sina gränser och rädslor, uppmuntrade dem att kasta sig in i olika aktiviteter men å andra sidan också att koncentrera sig. Arbetet lockade fram nya egenskaper och förmågor både hos deltagarna själva och de andra gruppmedlemmarna. Verksamheten gav nya erfarenheter och modet växte i takt med arbetet – upplevelserna av att lyckas var belönande. Hos många unga väcktes på detta sätt teaterintresset för första gången. Gruppen upplevdes som trygg och ingen mobbning förekom. Konstens metaforiska skydd gjorde deltagarna fria att uttrycka sig (rollkostymer, övningar i olika miljöer). Dramaövningarna erbjöd de unga ett alternativt sätt att kommunicera och bearbeta sina känslor (23)

Olika projekt har gett goda erfarenheter av att sjukskötare inom mentalvården och missbruksarbetet är verksamma i skolorna. Det finns goda grunder för att integrera dessa sjukskötare som en del av elev- och studentvården, men frågor med anknytning till exempel till dataskydd har blivit problematiska. (10)

Det är stor omsättning på personalen som arbetar med att stöda ungas mentala hälsa och lärande. Detta gäller till exempel psykologerna. Situationen är inte ägnad att öka de goda yrkesförfarandena. (2)

SLUTSATSER:

I vården med anknytning till ungas mentala hälsa och beteende bör man i stället för ett problemfokuserat tänkande betona ett positivt perspektiv. Dessa barn och unga saknar inte kreativitet, iver och kunnande, utan det är vård- och servicesystemet som saknar metoder att lyfta fram goda egenskaper. (23)

Många unga med problem har svårigheter att kommunicera verbalt och identifiera sina känslor. För många är vårdmotivationen låg. Det är viktigt att det finns alternativa kommunikationsformer som beaktar barnets individuella behov och önskemål. Genom

tväradministrativt samarbete som söker nya former är det möjligt att bryta den negativa stämpeln med anknytning till barnskyddet, till exempel genom att införa teaterkonst och teaterövningar med låg tröskel vid skolhemmen. (23)

Ett utvecklings- och utbildningsprojekt för det psykosociala arbetet inom småbarnspedagogiken och i skolan ska inrättas. Målet är att förnya den grundläggande utbildningen för de olika yrkesgrupperna inom sektorn så att den motsvarar kraven för de nya tjänsterna med låg tröskel. (3)

Inom den yrkesinriktade grundläggande och kompletterande utbildningen borde det skapas utbildningsformer och -innehåll som överskrider yrkesgränserna och förbereder för samarbete. De nuvarande utbildningsformerna ger inte tillräcklig beredskap för arbete i skolmiljöer, även om skolan är en mycket sannolik arbetsplats för dem som deltar i utbildningen. Detta skulle också bidra till personalens vilja att stanna kvar på arbetsplatsen och till utvecklingen av fungerande yrkesförfaranden. (2)

I högriskfamiljer borde vården inledas redan tidigt under graviditeten. Det lönar sig att också hantera problem med anknytning till föräldraskapet samtidigt som man vårdar missbruksproblem och mentala störningar. Det behövs också fler forskningsbaserade korta interventioner som grundar sig på anknytning och mental hälsa samt videoarbete. Kroppsliga behandlingar borde kombineras med behandlingar som stöder föräldraskapet i synnerhet under graviditeten, vilket minskar den skadliga stress som fostret utsätts för. Stödet för pappornas välbefinnande, parförhållandet och det gemensamma föräldraskapet borde utökas. (7)

Det finns uppenbara grunder för att ta hänsyn till barnens stödbehov när en förälder insjuknar i en fysisk sjukdom. Det är väsentligt att stöda barnens psykosociala välbefinnande och vidta preventiva åtgärder i synnerhet vid sjukdomar hos föräldrarna som är intensiva och/eller livshotande, till exempel cancer, hjärnskada, kroniska sjukdomar och MS. (30)

En nationell konsensusgrupp bestående av forskare och kliniker ska inrättas. Gruppen ska definiera de sjukdomar i samband med vilka barnets behov av vård och stöd borde utredas. Rekommendationerna bör innehålla en skyldighet att fråga alla patienter om de har barn och om de vill diskutera om sina barn samt erbjuda ett arbetssätt som främjar anpassning till den nya livssituationen. Administrativt stöd, uppföljning och behövlig utbildning för personalen ska säkerställas för det barnfokuserade arbetet inom hälsovården för vuxna. (30)

Ett riksomfattande nätverk av aktörer inom sjukhusundervisning ska samlas för att upprätthålla och utveckla specialkunskapen inom området. Nätverket fungerar som

konsultativt stöd för andra läroanstalter i frågor som förutsätter krävande specialkunskap. (48)

4.2 Att ombesörja välbefinnandet och hälsan

Barn, unga och deras föräldrar är huvudsakligen nöjda med de hälsojänster de får vid hälsocentralerna och skolorna. Alla som behöver stöd är dock inte nöjda. Det finns mycket att utveckla till exempel beträffande stödet till familjer med barn som lider av ADHD-symptom eller språkliga störningar.

Enligt vittomfattande nationella utredningar har majoriteten (96 %) av hälsocentralerna ett gemensamt förfarande för tilläggsbesök vid mödra- och barnrådgivningarna för att identifiera ett tidigt stödbehov hos familjerna och lösa problem. Ett gemensamt förfarande för anordnande av rådgivningens hemservice finns vid 82 procent av hälsocentralerna och ett gemensamt förfarande för anordnande av familjearbetet vid 91 procent av hälsocentralerna. När det gäller tjänster på basnivå för barnfamiljer har 73 procent av hälsocentralerna avtalat om konsultationer med den specialiserade sjukvården. Hälso- och socialtjänsterna för barnfamiljer har integrerats i varandra vid drygt hälften (53 %) av hälsocentralerna. Andelen hälsocentraler som avtalat om regelbundet samarbete med barnfamiljsorganisationer är 59 procent och varannan hälsocentral (50 %) har avtalat om samarbetsförfaranden med kommunala idrotts- och kulturtjänster. (10)

Cirka en tredjedel (34 %) av hälsocentralerna anordnar rådgivningstjänster i form av en kombinerad mödra- och barnrådgivning, cirka en fjärdedel (27 %) håller dessa åtskilda och 38 procent av hälsocentralerna tillämpar modeller som kombinerar dessa två former. En av fördelarna med en kombinerad rådgivning ur barnets och familjens synvinkel är att vården och de personliga relationerna fortsätter från graviditeten till skolåldern. Föräldrarna värdesätter kontinuiteten, vilket främjar förtroendet mellan familjen och personalen. I jämförelseundersökningar producerade en kombinerad modell bättre kundtillfredsställelse och hembesökens tillgänglighet förbättrades. Denna modell ansågs också möjliggöra ett bättre stöd till föräldrarna, i synnerhet i fråga om föräldrar som behöver särskilt stöd. (94)

De amningsvanor som tillägnats är viktiga hälsopåverkande faktorer när det gäller spädbarn. Att låta bli att amma eller en amning med suboptimal varaktighet ökar risken att barnet ska insjukna i vanliga infektioner som drabbar barn, bli överviktigt och drabbas av fetma samt få diabetes. Att barnet inte ammas har också ett samband med svagare kognitiva prestationer i skolåldern och en lägre inkomstnivå som vuxen. Amningen är sammankopplad med lägre spädbarnsdöd också i utvecklade länder.

Amning minskar risken att modern ska insjukna i bröstcancer, äggstockscancer och diabetes typ 2. (10) Man kan påverka amningen med hjälp av effektiv och systematisk amningshandledning vid mödra- och barnrådgivningarna. Amningspolikliniken kan hjälpa till vid mer utmanande amningsproblem. (10)

De regelbundna hälsogranskningarna är centrala för att värna om skolelevernas hälsa. Största delen av eleverna i klasserna 4 och 5 inom den grundläggande utbildningen upplever att hälsogranskningen genomförts på ett högklassigt sätt. Cirka 70 procent av barnen konstaterade att familjen och annat som är viktigt för barnet diskuterades under granskningen. Cirka 80 procent av barnen upplevde att hälsovårdaren lyssnade på deras åsikter och vågade berätta ärligt om det som diskuterades. Av vårdnadshavarna i samma barngrupp bedömde 68 procent att hela familjens välbefinnande utreddes under barnets hälsogranskning. Drygt 80 procent ansåg att sådant som är viktigt för föräldrarna diskuterades under granskningen, att hälsovårdaren lyssnade på föräldrarnas åsikt och att föräldern vågade berätta ärligt under granskningen. Nästan en tredjedel (62 %) bedömde att de fått tillräckligt stöd för sitt föräldraskap. (10) (9)

Cirka 63 procent av högstadiel eleverna, 67 procent av gymnasieeleverna och 70 procent av eleverna inom den yrkesinriktade utbildningen ansåg att deras hälsogranskning genomfördes på ett högklassigt sätt. Skillnaden mellan flickor och pojkar är betydande. Över 70 procent av pojkarna var nöjda med granskningarna, medan endast 57–65 procent av flickorna, beroende på skolstadiet, var nöjda. Pojkarna bedömde i högre grad än flickorna att sådant som är viktigt för dem diskuteras under hälsogranskningarna, att man lyssnar till deras åsikt, att den ungas hemförhållanden diskuteras och att de vågar berätta ärligt under granskningen. (10)

Stödet för barns och ungas välbefinnande, till exempel den sociala rehabiliteringen, styrs samtidigt av flera olika professionella tanke- och verksamhetssätt. En viktig förutsättning för att barnets bästa ska tillgodoses är att experterna har beredskap för sektorsövergripande samarbete. Det är viktigt att barn och unga stöds som en del av deras lokala gemenskap och bekanta sociala nätverk. Social rehabilitering är ett exempel på en tjänst som stöder barns och ungas välbefinnande, men fortfarande är ganska ostrukturerad för både personalen och klienterna. Detta gäller också många andra sektorsövergripande serviceformer. I synnerhet aktörerna på lokal nivå behöver ett forskningsbaserat förtydligande av innehållen, begreppen och förfarandena samt utbildning som stöder sig på detta. (2) (31) (91)

I kommunerna har arbetsgruppen för främjande av välfärd och hälsa ansvaret för samordningen av det tväradministrativa arbetet. Nästan alla kommuner i Fastlandsfinland (96 %) har en sådan arbetsgrupp. Till arbetsgruppen kan också andra lokala ak-

törer bjudas in, till exempel representanter för organisationer, utbildningsorganisationer eller företag. Syftet med detta är att systematisera och förtäta samarbetet. År 2017 var undervisningssektorn representerad i 94 procent, social- och ungdomssektorn i 84 procent, kultur- och fritidssektorn i 82 procent och hälsosektorn i 80 procent av kommunernas arbetsgrupper för främjande av välfärd och hälsa. (10) (31)

I kommunernas utvecklingsplanen synliggörs lokala mål och verksamhetsstrukturer som stöder barns och ungas välbefinnande och delaktighet. För att verksamheten ska utvecklas på ett sätt som framgångsrikt tjänar barn och unga måste man se till att de olika aktörerna känner varandra och kan arbeta tillsammans inom bildnings-, social- och hälsosektorns gränssnitt. När landskapens och kommunernas uppgifter förändras behöver särskild uppmärksamhet fästas vid detta gränssnitt. Stärkandet av samarbetet mellan sektorerna styrs också av regionernas särdrag (bl.a. befolkningsstrukturen och de geografiska avståndet). På grund av de regionala skillnaderna behöver fördomsfria interprofessionella och forskningsbaserade samarbetsrelationer skapas. (31)

Stödet till barn som lider av ADHD och deras familjer lyfts i undersökningarna fram som ett centralt exempel på utvecklingsbehovet inom det sektorsövergripande samarbetet. ADHD är en störning som begränsar barnets handlingsförmåga. För att behandlingen ska vara framgångsrik är det viktigt att identifiera ADHD i ett tidigt skede. ADHD förorsakar nedsatt handlingsförmåga, vilket leder till att barnet har svårt att utföra till exempel de uppgifter som förutsätts i skolan. Ofta klarar barnet inte av att slutföra skolan utan riktade multiprofessionella stödåtgärder. Om tidigt stöd inte är tillgängligt, mångfaldigas och anhopas problemen under skoltiden. Som en följd av detta behövs det ett mer mångfacetterat, starkare och dyrare multiprofessionellt stöd i ett senare skede av livet. I en undersökning hade en tredjedel av personerna med ADHD-symptom redan marginaliserats i vuxen ålder eller höll på att marginaliseras. Deras erfarenheter förmedlade en bild av försämrade självkänsla och därigenom en känsla av att vara mindre värd och inte duga i samhället. De upplever att det är omöjligt att med egna krafter komma ur den onda marginaliseringscirkeln. (42)

ADHD är ofta generationsöverskridande. Därför är det viktigt att utreda hela familjens stödbehov. Idag förverkligas inte detta när det gäller föräldrar till barn med ADHD-symptom. Ofta har de väntat på stöd till och med i årtionden. På samma sätt har en del av barnen till dessa föräldrar väntat på stöd och vård redan i flera år. I synnerhet i skolorna är stödet i alltför hög grad beroende av klasslärarens sakkunskap. Föräldrarna oroar sig över den ojämlika tillgången på stödåtgärder och till och med för att stödet ska avvecklas i skolan till exempel med återopande av resursfrågor. Familjerna önskar också att sakkunniga skulle tillämpa ett tankesätt som är baserat på styrkor. Att stämpla barn med ADHD-symptom leder till att barnen underpresterar och får

sämre självkänsla. Beaktande av styrkorna och utveckling av styrkorna på ett positivt sätt skyddar barnets psykiska utveckling och är av största vikt i barnets liv. (42)

Tillgången på stöd är ojämlik också inom social- och hälsovårdstjänsterna. Tjänsterna är överbelastade och personalomsättningen är stor. Barnets situation börjar utredas på nytt alltid när personalen byts ut, vilket leder till att tillgången till stöd och vård fördröjs och till och med hindras. Enligt observationer upplever både barnen och deras föräldrar att personalen vid familjerådgivningen inte i tillräcklig utsträckning lyssnar på dem eller förstår barnets hjälpbehov. Pedagogiska diskussioner betonas, även om barnet skulle behöva medicinskt stöd. (42)

ADHD är i viss grad ett könsbetingat syndrom. ADHD-läkemedel används oftare av pojkar än av flickor. En central iakttagelse är också att födelsemånaden förutspår användningen av ADHD-läkemedel. Barn med ADHD som är födda i slutet av året utgör en 33 procent större andel av befolkningen än barn med ADHD som är födda i början av året. Resultaten berättar om att samma uppväxtmiljö (till exempel skolan) kan påverka barn i olika utvecklingsfaser på olika sätt. I internationella undersökningar har det upptäckts att sannolikheten för att behöva använda ADHD-läkemedel minskar om daghems- och skolstarten skjuts upp. (88)

Vid en utvecklingsrelaterad språkstörning utvecklas inte barnets språkliga färdigheter på förväntat sätt. En språkstörning är ofta förknippad med parallella störningar till exempel i den motoriska utvecklingen samt regleringen av aktiviteten och uppmärksamheten. En obehandlad språkstörning ökar också risken för sämre sociala relationer och svårigheter med anknytning till känslolivet som vuxen. Språkstörningar har också ett samband med ökad arbetslöshet och låg socioekonomisk status. Till exempel bor 19 procent av dem som fått en språkstörningsdiagnos som barn fortfarande hos sina föräldrar som 30-åringar och 26 procent är pensionerade. Ett stöd som sätts in i ett tidigare skede och är mer omfattande än idag är motiverat, eftersom yngre barn har större nytta av stödåtgärderna än andra. På detta sätt uppnår man också ekonomiska besparingar. En språkstörning är en central riskfaktor för marginalisering och livscykelkostnaderna som förorsakas av marginalisering uppskattas till över två miljoner euro. (96)

Psykosociala interventioner som gäller barn har bedömts i plattformen Tidig insats (www.kasvuntuki.fi) som stöd för personalen och dem som leder personalens arbete. Inom ramarna för arbetet har en portal inrättats, via vilken det är möjligt att hitta arbetsmetoder som genomgått en vetenskaplig utvärdering för att stöda barns uppväxt i deras utvecklingsgemenskaper. Målet med utvecklingsarbetet är att skapa förutsättningar för förankring och spridning av effektiva verksamhetsmodeller. För att interventioner som testats i experimentella sammanhang ska kunna implementeras på en

nivå som omfattar hela befolkningen behövs det multivetenskaplig forskning, uppföljning och utvecklingsarbete. Till exempel Kunskaps- och stödcentrumen i anslutning till universitetssjukhusen kunde i fortsättningen fungera som bas för dessa behandlande och korrigerande metoder. (50) (56)

En intervention som stärker föräldrarnas mentaliseringsförmåga har med stöd av preliminära resultat visat sig vara ett lovande sätt att möta föräldrar i olika risksituationer, till exempel mödrar som använt rusmedel under graviditeten och deras barn, inom vården. För deltagarna i grupper som stärker mentaliseringsförmågan har det viktigaste varit kamratstödet från andra föräldrar, en djupare förståelse för växelverkan mellan föräldern och barnet samt att hela familjen deltog i gruppen. Föräldrarna berättade också att deras intresse för både barnets och partners tankar hade ökat. Många föräldrar berättar att diskussionerna fortsatt hemma och att parförhållandet har blivit starkare. (52)

Det har också utvecklats stödprogram för depression hos mödrar. Hos mödrar som under graviditetens sista trimester hade rikligt med depressionssymptom blev dessa symptom starkare efter att barnet fötts. När en sådan moder sökte sig till öppen gruppverksamhet (till exempel familjecaféverksamhet eller ett öppet daghem) skedde en statistiskt betydande minskning av depressionssymptomen och skillnaden jämfört med dem som inte sökte sig till någon grupp var märkbar och bestående. Motsvarande nytta kunde inte observeras i jämförelsegruppen. En försiktig slutsats är att deltagande i öppen gruppverksamhet med låg tröskel stöder den mentala hälsan för mödrar i riskzonen. (52)

Målet med PAKKA-verksamhetsmodellen är att minska ungas skadliga alkoholbruk genom att påverka det lokala samarbetet. Det är viktigt att aktivera de vuxna. Då ökar också medvetenheten om missbruksproblem och betydelsen av att gemensamt föregå med gott exempel. Pilottestningen av verksamhetsmodellen visade att man med hjälp av modellen lyckades främja en ansvarsfull alkoholförsäljning samt aktivera företagare inom handeln och utskänkingen och deras intresseorganisationer att organisera egenkontrollen på ett effektivt sätt. Minderårigas tillgång till alkohol minskade och nykterheten bland minderåriga ökade. Också de vuxnas åsikter och attityder beträffande ungas drickande och föräldrarnas ansvar i fråga om sitt eget drickande blev mer kritiska. (51)

Grupphanteringsmetoden Ihmeelliset vuodet® är avsedd för personal inom småbarnspedagogiken, lärare i förskolor och lågstudier, speciallärare och andra professionella som arbetar med barn. Den är avsedd främst för förebyggande och behandling av beteendestörningar hos barn i åldern 3–12 år. Interventionen har utvecklats i USA och undersökts redan i 30 år. Tanken med programmet är att man genom att förändra den

vuxnas verksamhet kan påverka barnets beteende. Åtskilliga högklassiga randomiserade kontrollerade studier (RCT) har utförts om interventionen inom ramarna för grupphanteringsmetoden Ihmeelliset vuodet® och resultaten i alla dessa studier har varit likartade. Lärarnas arbetssätt i gruppen med barn med beteendeproblem har blivit positivare, elevernas sociala färdigheter har förbättrats och beteendeproblemen minskat. (53)

De första resultaten av servicemodellen Föra barnen på tal är uppmuntrande. I den region där modellen pilottestade minskade antalet barnskyddsanmälningar under försöksperioden, medan anmälningarna ökade i hela landet. Också användningen av psykiatriska tjänster minskade i försökskommunen, då antalet besök ökade i de övriga kommunerna. En av kärnpunkterna i servicemodellen Föra barnen på tal är det sektorsövergripande systematiska samarbetet. Det grundar sig på ett mål som är gemensamt för alla aktörer (barnets bästa och en fungerande vardag) samt på en gemensamt uppbyggd infrastruktur. Alla parter deltar i beslutsfattandet och verksamheten, inklusive de lokala organisationerna. Organisationernas insats är viktig, eftersom de offentliga tjänsterna har begränsade möjligheter att stöda barnens och familjens vardag. (56)

Syftet med föräldraskapsgrupperna är för sin del att främja positiva uppfostringsmetoder som konstaterats vara effektiva och hjälpa föräldrarna att hantera barnens beteendeproblem och -störningar. I innehållet i föräldraskapsprogrammet framhävs betydelsen av barnledd lek och gemensam aktivitet, respekt för barnet och beaktande av barnets utvecklingsnivå, positiva uppfostringsstrategier, skapande av regler, förutsägbara rutiner, stöd för lärande samt verifierat effektiva metoder för att ingripa i dåligt beteende hos barn. Åtskilliga högklassiga randomiserade kontrollerade studier (RCT) har utförts om programmet och resultaten i alla dessa studier har varit positiva. (57)

Voimaperheet är en verksamhetsmodell för tidig identifiering av beteendeproblem hos barn i rådgivningsåldern och förebyggande av problemen med låg tröskel. Verksamhetsmodellen har med stöd av forskningsresultat konstaterats vara effektiv. Familjer som tillhör riskgruppen identifieras med en rådgivningsenkät i samband med 4-årsgranskningen. Familjer som behöver stöd erbjuds möjlighet att delta i ett handledningsprogram som genomförs via internet och per telefon. Den digitala behandlingsmiljön är tillgänglig för familjerna oberoende av tid och plats. Familjerna får vård med kort fördröjning, eftersom processen inte är förknippad med ett tidskrävande remissförfarande. Beteendeproblemen hos de barn som deltog i programmet minskade och föräldrarnas färdigheter förbättrades i förhållande till jämförelsegruppen. Programmet minskade dessutom barnens ångest, affektiva symptom och sömnproblem samt förbättrade barnens empatiförmåga. Familjerna i interventionsgruppen använde nästan hälften mindre hälsotjänster än jämförelsegruppen. Skillnaderna kvarstod två år efter behandlingen. De preliminära resultaten från implementeringsundersökningen av

verksamhetsmodellen Voimaperheet visar att programmets genomslagskraft bibehålls också på befolkningsnivå. (43)

SLUTSATSER:

Vittomfattande problem såsom marginalisering av barn och unga uppstår under mångårig samverkan mellan många faktorer. För att förebygga problemen räcker det inte med en intervention som påverkar ett visst psykiskt symptom eller beteende, utan det behövs ett systematiskt och forskningsbaserat samarbete mellan barnets alla utvecklingsmiljöer. (50)

I Finland behövs det i fortsättningen bredare axlar och en tydlig regional arbetsfördelning när det gäller upprätthållandet av metoder och stöd för kunskande. Det behövs en riksomfattande enhet, vars uppgift är att fungera som ett sektorsövergripande promotivt och preventivt stöd för uppväxten. Kunskaps- och stödcentrumen som är verk samma i anslutning till universitetssjukhusen kunde på motsvarande sätt fungera som bas för de behandlingsmetoder och korrigerande metoder som svarar på till exempel beteendeproblem eller ångest hos barn och unga. Centrumens arbete skulle tjäna hela regionen och stöda kommunernas egna tjänster. (50)

Långvarig utbildning för småbarnspedagoger och lärare, som syftar till att deltagarna ska reflektera över sin verksamhet och förändra sina tillvägagångssätt, kan förändra barns problematiska beteende samt öka den positiva interaktionen och barnens sociala färdigheter. (53)

Bäst lyckas sådana åtgärder inriktade på att förändra beteendet i en hel åldersklass, vilka överensstämmer med gemenskapens allmänna normer och förbinder så många som möjligt att agera i enlighet med dem. Verksamhetsformer där olika yrkesgrupper förenar sina krafter på lokal nivå är mest framgångsrika. Ofta är kulturella tabun som vuxna tillägnat sig ett hinder för att förbättra barnens levnadsförhållanden. Genom gemensam verksamhet och inhämtande av kunskap kan man eliminera skadliga tanke-mönster och "lägga korten på bordet". (51)

All preventiv verksamhet är inte effektiv och sparar inte heller automatiskt kostnader. Interventionerna bör jämföras sinsemellan så att man kan hitta den metod som ger bäst resultat i förhållande till resurserna. Kostnaderna för gruppverksamhet är lägre än för verksamhet som ordnas för en enskild familj. Digitala interventioner är potentiellt mer kostnadseffektiva. Digitala interventioner där professionella deltar är dock inte nödvändigtvis förmånligare för betalaren än traditionella interventioner. Kostnaderna

för samhället är emellertid lägre om deltagarkostnaderna, till exempel resekostnaderna, minskar. Digitala interventioner kan ha fler marginaliserade än traditionella interventioner. (55)

I stödjandet av barns välbefinnande framhävs betydelsen av tväradministrativa åtgärder, interprofessionell sakkunskap samt tillgången på sektorsövergripande specialtjänster och deras överensstämmelse med behoven. För att kunna förebygga problem krävs det att social- och hälsosektorn har multiprofessionell kunskap samt samarbetar på ett bredare plan med olika yrkesgrupper, till exempel personalen i skolan och inom småbarnspedagogiken. Ett förebyggande arbete som stöder välbefinnandet förutsätter att stärkande av barnens, de ungas och föräldrarnas erfarenhetsbaserade kunskap och delaktighet görs till ett centralt utvecklingsobjekt också på chefs- och direktörsnivå. (31)

För att främja amning behövs det ett åtgärdsprogram och en infrastruktur som stöder genomförandet av programmet: en permanent, heltidsanställd nationell amningskoordinator och amningskoordinatorer på landskapsnivå. En nationell amningsutredning behöver genomföras som grund för utvecklingen. (10)

4.3 Föderskorna blir äldre och ofrivillig barnlöshet blir vanligare

Tiden före graviditeten, själva graviditeten och fosterutvecklingen samt förlossningen och de första levnadsåren utgör hörnstenarna för barnets liv och välbefinnande. Under de senaste åren har förstföderskornas medelålder stigit i jämn takt och andelen barnlösa har ökat. År 2017 var förstföderskornas medelålder 29,2 år. Samma år var 13 procent av förstföderskorna och 22 procent av alla föderskor över 35 år. Kvinnor som är högutbildade och bor i städerna blir mammor senare än kvinnor som har lägre utbildning och bor på landsbygden. Den minskade nativiteten syns särskilt tydligt i minskningen av antalet första förlossningar och utvecklingen är särskilt framträdande bland högutbildade kvinnor. (90) (105)

Om man skaffar barn i senare ålder ökar förekomsten av ofrivillig barnlöshet och en senare graviditet har också hälsoeffekter för modern och barnet. Barnlöshet är också ett psykosocialt problem. Det kan medföra djup sorg, hopplöshet och utmaningar i de mänskliga relationerna. Cirka 15 procent av finländska kvinnor och män som försöker skaffa barn har upplevt svårigheter att bli gravida. Av 30–69-åringarna har 16 procent av kvinnorna och 10 procent av männen upplevt ofrivillig barnlöshet. Cirka 60 procent

av dem som upplevt barnlöshet har fått behandling för barnlösheten. I början av årtusendet genomfördes 7 000–8 000 fertilitetsbehandlingar per år och år 2015 var antalet över 14 000. Tre procent av 25–29-åringarna blir gravida som ett resultat av en fertilitetsbehandling, men bland 40–44-åringarna är denna andel så mycket som 20 procent. Sannolikheten för att behandlingen ska lyckas försämras i takt med att kvinnan blir äldre. Fertilitetsbehandlingar är förknippade med hälsorisker för både den behandlade kvinnan och barnet. (64) (90)

Ofrivillig barnlöshet kan förorsaka djup och kronisk sorg. Också när en graviditet lyckas som ett resultat av fertilitetsbehandlingar kan identiteten som barnlös och de tunga erfarenheterna följa personen ända in i föräldraskapet och således påverka hela familjens välbefinnande. Det är också anmärkningsvärt att inte alla som genomgått barnlöshet upplever att de kan dra nytta av graviditeten för att förbereda sig på föräldraskapet, utan graviditeten går i regel åt till att vara rädd. Kvinnor och män som upplevt barnlöshet behöver stöd för att hantera de mångfacetterade och tunga känslorna, de krävande fertilitetsbehandlingarna, svårigheter i parförhållandet samt byggandet av moderns identitet, att formas till en förälder. Stöd behövs i alla faser av utvecklingen till förälder. Stödet kan göra många familjers stig mot föräldraskapet och familjens funktion smidigare. (64) (90)

Med åldern ökar många risker som försämrar fertiliteten. Äggcellernas och spermernas kvalitet försämras. Åldern har ett samband med bland annat komplikationer hos modern, antalet avvikande förlossningar, barnets födelsevikt och barnets hälsa. Låg födelsevikt har anknytning till många andra hälsorisker hos barnet. Vid sidan av åldern försvagas fertiliteten av till exempel över- eller undervikt, tobaksrökning, psykologisk stress och orörlighet. Dessa faktorer utgör således en hälsorisk för barnet som ska födas. (90)

Även högre ålder hos mannen har en negativ inverkan på barnets hälsa, även om denna inverkan är synnerligen liten på befolkningsnivå. Från år 1987 till år 2009 steg medelåldern för att bli pappa från 28,7 år till 30,4 år. Ju högre utbildning mannen har, desto säkrare är det att han blir pappa först efter att ha fyllt 30 år. Det faktum att spermimutationerna ökar med åldern kan öka risken för missfall eller det födda barnets risk att insjukna i cancer. Faderns ålder har betydelse för förekomsten av fosterdöd, preeklampsi och kejsarsnitt. Faderskap i högre ålder har också kopplats ihop med ökad risk för schizofreni, autism, bipolär sjukdom och medfödda deformiteter hos barnet. (90)

Unga vuxna har bristfällig kunskap om ålderns inverkan på fertiliteten. Männens kunskap är i regel mer felaktig än kvinnornas. Dessutom har unga vuxna ofta svårt att tänka sig att försämringen av fertiliteten som sker med åldern också gäller dem, även om de är medvetna om fenomenet på en allmän nivå. I en enkätundersökning som

genomfördes 2015 trodde cirka var femte av kvinnorna i åldern 20–35 och 45 procent av männen i samma ålder att kvinnans fertilitet minskar kraftigt först i 45-årsåldern. I en enkät om skolhälsa kände cirka en femtedel av gymnasieeleverna, över en tredjedel av yrkesskoleleverna och 40 procent av grundskoleleverna inte till att kvinnor har svårare att bli gravida efter att ha fyllt 35. På befolkningsnivå hade lågutbildade män och kvinnor svagare kunskap om detta än andra. (90)

SLUTSATSER:

Fertilitetsrådgivningen borde bli en naturlig del av hälsorådgivningen så att unga som planerar att utöka sin familj är medvetna om fertilitetsfaktorer. Information om fertilitet, graviditetsplanering och familjeplanering som skräddarsyts för olika individer och familjesituationer borde erbjudas såväl inom ungdomsarbetet och de allmänna hälso-tjänsterna för vuxna som vid rådgivningarna. (90)

I takt med att nativiteten minskar måste man förbereda sig på ökad efterfrågan på fertilitetsbehandlingar och fundera över relaterade ekonomiska och etiska riktlinjer. (90)

Att föda barn vid en biologiskt gynnsam ålder ska stödas genom att minska faktorerna som begränsar nativiteten, till exempel hinder med anknytning till arbete, ekonomi, boende och studier. (92)

Psykosocialt stöd bör vara lagstadgat för patienter som genomgår fertilitetsbehandling och psykologtjänsterna borde integreras i behandlingsprocessen på samma sätt som i många andra europeiska länder. Det är viktigt att personalen förmår identifiera svåra situationer samt stöda föräldrarna under och efter graviditeten så att den viktiga växelverkan och utvecklingen till förälder kan börja innan barnet föds. Att "normalisera" de mångfacetterade känslorna och tala öppet om dem samt olika typer av hjälpmedel som främjar växelverkan – spel, att skriva dagbok och fantasiövningar – kunde bidra till att sätta igång den tidiga växelverkan och utvecklingen mot att bli mamma. (64)

4.4 Hälsosamma levnadsvanor främjar välbefinnandet på lång sikt

Barn och unga anser att deras hälsa, fysiska kondition och hälsosamma levnadsvanor är viktiga. Att sköta sin hälsa och sitt välbefinnande förbättrar livskvaliteten och förutspår en positivare framtid. Dessa åsikter återspeglas emellertid inte alltid i valen och besluten i barnets vardag. (22)

Låg fysisk aktivitet medför växande hälsoutmaningar för barn och unga. Ökad motion främjar välbefinnandet, men mängden fysisk aktivitet har också konstaterats ha ett samband med barnets allmänna beredskap för lärande. Ökad motion har visat sig påverka bland annat utvecklingen av matematiska färdigheter. Barn rör på sig relativt aktivt i tidig ålder, men ivern falnar i tonåren. Att den fysiska aktiviteten minskar med åldern är ett finländskt särdrag. Drygt hälften av barnen under skolåldern rör på sig tillräckligt i förhållande till rekommendationerna. Cirka 40 procent av lågstadieeleverna (9- och 11-åringarna) rörde på sig i enlighet med rekommendationerna. Av 13-åringarna var denna andel en fjärdedel och av 15-åringarna färre än var femte. Pojkarna rörde i genomsnitt på sig livligare och hårdare än flickorna, men flickor utövade lätt motion i något större utsträckning än pojkarna. Föräldrarnas och vännernas stöd påverkar barns och ungas aktivitet. Också den övriga fysiska, sociala och emotionella miljön har stor inverkan på den fysiska aktivitetens omfattning. Låg fysisk aktivitet har ett tydligt samband med bland annat skärmtid – barn och ungas skärmtid ökar mer ju mindre de rör på sig. (22) (66) (106)

Man har lyckats öka barns motionsaktivitet genom att integrera olika motionsformer i skolornas vardagliga verksamhet. "Skolan i rörelse" har utvecklats från ett pilotprojekt till ett program för främjande av motion. I nuläget deltar redan 289 kommuner (93 % av alla kommuner) i programmet och över 2 000 grundskolor i dessa kommuner. Programmet genomförs i enlighet med varje skolas och kommuns egna utgångslägen. Skolorna och kommunerna väljer de verksamhetsformer som är mest lämpliga för att nå programmets mål. Utomstående aktörer utanför skolan stöder verksamheten. Syftet har varit att förändra skolornas verksamhetskultur så att fokus läggs på att öka den fysiska aktiviteten och minska sittandet, göra eleverna och personalen delaktiga samt stöda lärandet. Enligt uppföljningsundersökningen har programmet lyckats förändra skolornas verksamhetskultur så att den bättre än förut uppmuntrar till fysisk aktivitet. (106)

Föreningsverksamheten är vid sidan av skolan en central institution som styr barn och unga till fysisk aktivitet. Andelen barn och unga som deltar i idrottsrelaterad föreningsverksamhet är 62 procent. Andelen har ökat under de senaste åren. Även föreningsverksamheten minskar med åldern. Av barnen i 9-årsåldern deltar två tredjedelar i föreningsverksamhet, medan endast hälften av unga i 15-årsåldern deltar. Det är vanligare att pojkar är verksamma i föreningar än flickor. De mest typiska orsakerna att sluta att delta i föreningsverksamhet är att man blir trött på grenen, inte trivs i laget eller gruppen samt inte längre tycker att det är intressant och roligt. Unga som deltar i föreningsverksamhet uppfyller oftare än andra rekommendationerna om motion, skärmtid och sömn. Flickor som deltar i föreningsverksamhet testas rusmedel i betydligt mindre utsträckning än andra. Pojkar som deltar i föreningsverksamhet röker mer sällan tobak, men användningen av snus är vanligare än bland andra pojkar. (22)

Stadsplaneringen påverkar i synnerhet barns och ungas vardagsmotion. Ett internationellt fenomen är att barns och ungas fria rörlighet begränsas allt mer. Fri fysisk aktivitet på fritiden samt att förflytta sig med cykel eller till fots har blivit ovanligare och förflyttningen sker allt oftare med bil. En avgörande faktor är avståndet. Således framstår den byggda miljöns täthet som en central faktor som reglerar sättet att förflytta sig och självständigheten. En skälig täthet i fråga om byggandet stöder barns och ungas självständighet och aktivitet, medan kollektivtrafik och bilar används i större utsträckning i väldigt täta stadsmiljöer. (104)

Aktiv vardagsmotion är en central metod för viktkontroll. Vardagsmotion har också många andra positiva effekter på barns och ungas välbefinnande. Vid sidan av möjligheter att röra på sig har också grönområden i den byggda miljön ett samband med en bättre upplevd hälsa. Observationerna stöder att både en byggd levnadsmiljö som är lagom tät och rikliga grönområden har effekter på välbefinnandet. Således borde stadsplaneringen och främjandet av motion inte begränsas enbart till miljöer riktade specifikt till barn och unga, utan hela staden borde utvecklas till en miljö som uppmuntrar till fysisk aktivitet. I detta avseende är det också viktigt att förena nya områden med den befintliga stadsstrukturen. (104)

Vid sidan av de positiva effekter som konstaterats är motions- och idrotts hobbyer också förknippade med risker. Motionsaktiviteter är efter skolan och internet den tredje vanligaste platsen där barn och unga utsätts för mobbning och diskriminering. Risken för skador är också stor. År 2016 uppgav 56 procent av pojkarna och 50 procent av flickorna att de hade skadat sig minst en gång i samband med motion under det föregående året. Risken att skada sig ökade ju fler dagar i veckan den unga utövade motion. (22)

Barns och ungas fysiska aktivitet och hälsovanor styr deras fysiska utseende och kroppsuppfattning. Det faktum att övervikt blir allt vanligare indikerar för sin del att den fysiska aktiviteten minskar, men också att matvanorna förändrats. Övervikt är en av de viktigaste riskfaktorerna för barns och ungas välbefinnande i hela Europa. Hos äldre elever verkar ökningen avstanna eller bli långsammare i Finland, men motsvarande har inte kunnat observeras hos elever i 11- och 13-årsåldern. Övervikt fördelas inte jämnt, utan bland annat familjens låga socioekonomiska status ökar sannolikheten. (32) (106)

Att bilda sig en positiv kroppsuppfattning är en central utvecklingsuppgift för unga personer. Hos en del av de unga är missnöjdhet med kroppen en börda för den mentala hälsan. Pojkar upplever oftare än flickor att de är av lämplig storlek och det är betydligt vanligare att flickor känner sig för tjocka än pojkar. Hos flickor har missnöjdhet med kroppen ett samband med ökade psykosomatiska symptom. Missnöjdhet med

kroppen kan också framträda som sämre subjektivt välbefinnande och beteende som äventyrar hälsan (32).

I början av årtusendet skedde positiva förändringar i ungas alkoholbruk. Allt färre finländska unga i 15-årsåldern dricker alkohol varje vecka eller dricker sig över huvud taget berusade. Det är mer sällsynt än förut att pröva alkohol i tidig ålder. Berusningserfarenheter är något vanligare hos finländska unga än i Europa i genomsnitt: år 2014 uppgav en fjärdedel av flickorna och en tredjedel av pojkarna att de varit berusade åtminstone två gånger i sitt liv. Även tidiga berusningserfarenheter är vanligare i Finland än i Europa i genomsnitt, men minskningen av dessa erfarenheter var störst av alla länder under perioden 2002-2014. Det är oroväckande att den positiva utvecklingen inte omfattar unga med depression och unga med lågutbildade föräldrar av vilka åtminstone den ena var arbetslös. (32) (79).

Även rökningen bland unga har minskat. De nya nikotinprodukterna (t.ex. elcigaretter) är emellertid starkt beroendeframkallande och unga håller på att ta till sig dem. Nikotin har mycket starkare hälsonackdelar än man tidigare trott, vilket innebär att en minskning av det traditionella rökandet inte nödvändigtvis producerar de eftersträlvade hälsoeffekterna om de nya produkterna blir vanligare i samma takt. (79)

Riklig användning av energidrycker förorsakar sömnlöshet och psykosomatiska symptom. Även olägenheter med anknytning till hasardspel är vanliga bland unga, vilket talar för fastställande av åldersgränser och effektivisering av övervakningen. (79)

Barns och ungas intag av vegetabilier (=frukter och grönsaker) har inte förändrats nämnvärt från år 2002 till år 2010. Fortfarande äter endast en liten del av skoleleverna vegetabilier i enlighet med näringsrekommendationerna. Det finns skillnader i matvanorna mellan könen och olika socioekonomiska grupper. Pojkar äter fortfarande vegetabilier betydligt mer sällan än flickor. Barn och unga från de lägsta sociala klasserna äter mer sällan vegetabilier. Finländska skolelever dricker sockrade läskedrycker och äter godis mer sällan än skolelever i andra länder. Att äta frukost varje dag har konstaterats ha ett samband med andra hälsosamma vanor. (32) Matvanorna har visat sig ha ett samband också med barnets koherens känsla och utvecklingen av självkänslan. (98)

Barns och ungas hälsoläskunnighet, dvs. förmågan att fatta beslut med anknytning till sin egen och andras hälsa och välbefinnande, är en väsentlig faktor när man ska förklara skillnader i hälsan och hälsovanorna. Hälsoläskunnighet inhämtas till betydande del i informella miljöer (t.ex. idrottsföreningar, kompisgrupper). När det gäller hälsoläskunnigheten tillhör i synnerhet unga som klarar sig dåligt i skolan och tar en annan studiestig än den akademiska riskgruppen. (22) (32) (106)

Den hälsorelaterade fördelningen mellan olika skolstigar i vuxen ålder börjar alltså redan tidigt och i tonåren, och skolan har en viktig roll i detta. Inom många delområden av välbefinnandet är skillnaderna fortfarande stora inte bara i fråga om könet, utan också mellan gymnasieelever och elever inom den yrkesinriktade utbildningen. (10) (79) (106)

Många faktorer som äventyrar välbefinnandet, delaktigheten, de hälsosamma levnadsvanorna, skolgången och uppväxtmiljöns säkerhet är vanligare hos unga med funktionsnedsättning, unga med invandrarbakgrund och unga som placerats utanför hemmet. Skillnaderna mellan unga väcker frågan om hur ojämlikheten i fråga om hälsa och välbefinnande kunde minskas ännu effektivare och hur unga i ett ännu tidigare skede kunde få stöd och hjälp i sin livssituation. Man borde aktivt ingripa i faktorer som äventyrar välbefinnandet och dessa faktorer borde följas upp systematiskt redan från tidig ålder. (10)

Motionsmöjligheterna för barn och unga kan främjas på många sätt med hjälp av fysiska strukturer i uppväxtmiljön. Inom småbarnspedagogiken bör man ge barnen utrymme att röra på sig och vara aktiva, i synnerhet när barnet inte orkar koncentrera sig. Barn är mycket individuella när det gäller koncentrationen. Ett utrymme där barnen kan röra på sig ger barnen möjlighet att träna på att reglera sin egen aktivitet och småningom anpassa sig till omgivningen. Detta utrymme ska alltså finnas tillgängligt omedelbart när ett behov av fartfylld aktivitet uppstår. Barnet har möjlighet att göra av med energi på ett meningsfullt sätt också med tanke på hela gruppens verksamhet. Efter en aktiv period är barnet mer redo att återgå till sådant som kräver koncentration. (66)

SLUTSATSER:

Man ska skapa tid för familjerna att röra på sig och vara aktiva tillsammans. En förutsättning för detta är att hobbyverksamheten organiseras på ett vettigt sätt så att det finns skickliga ledare som drar hobbyverksamhet vid närliggande motionsställen för barn och föräldrarna inte behöver tillbringa kvällarna som chaufförer. Den optimala fysiska utvecklingsmiljön för barn under skolåldern är en lekpark eller ett parkområde i närheten av hemmet. (66)

Utveckling av hälsoläskunnigheten är en central metod att minska den hälsorelaterade ojämlikheten. Hälsokunskapens roll bör stärkas i skolorna och i synnerhet inom den yrkesinriktade utbildningen, där hälsokunskapens ställning har försämrats avsevärt under de senaste åren. Det är också viktigt att identifiera unga som har knappa resurser när det gäller hälsan. (32)

Att stöda ungas självkänsla och positiva kroppsuppfattning är viktigt i synnerhet när det är fråga om högstadieelever. Barn och unga kan uppmuntras att lägga märke till positiva egenskaper hos sin kropp och röra på sig av andra än utseendefokuserade orsaker.

Det behövs strategiskt samarbete mellan många aktörer för att samordna olika motionsformer i vardagen (skolresorna, skoldagarna, eftermiddagsverksamhet, hobbyer, förflyttningar på fritiden, hemmet och närmiljön). Särskild vikt bör fästas vid högstadieelever. Man bör få med barn och unga och motivera dem att delta i planeringen av nya aktiviteter. (22)

Barns och ungas närmaste livsmiljö borde vara så självförsörjande som möjligt när det gäller motionsplatser, så att användningen av motionsplatserna inte försvåras till exempel på grund av bokning eller avgifter. Skolgårdarna används i jämförelsevis liten utsträckning. I takt med att barnen blir äldre används skolgårdarna allt mindre. Användningen av skolgårdarna kan effektiviseras bland annat genom planläggning och annan stadsplanering. (22) (104)

Barn och unga bör i högre grad göras delaktiga på många sätt i planeringen och genomförandet av verksamheten i idrottsföreningarna. Då blir hobbyn mer inspirerande och roligare och deltagarna trivs bättre och längre inom verksamheten. (22)

Alla barn bör ges goda möjligheter till en aktiv livsstil. Hobbymotion måste vara möjligt också i familjer med låga inkomster. Det är ännu viktigare att stöda vardagsmotionen. Också här har samhällsplaneringen en stor roll. Centraliseringen av tjänster leder till längre avstånd, vilket innebär att förflyttningen inte längre kan ske självständigt och aktivt. (104)

5 Delaktighet

5.1 Barnets synvinkel och tolkning ska värdesättas och respekteras

Det är viktigt för barnet att känna att barnets delaktighet har betydelse. Detta förutsätter ömsesidig respekt mellan barnet och den vuxna. (12) Vid de pedagogiska institutionerna kan barn lätt identifiera och särskilja mellan de mål som uttrycks offentligt och de faktiska värdena och förfarandena som styr verksamheten. Således byggs förtroendet mellan generationerna genom handlingar. För att en vuxen ska vara trovärdig förutsätts det att den vuxna bemöter barnen och de unga på ett respektfullt sätt. Detta stärker barnens och de ungas känsla av att vara delaktiga och bli hörda och accepterade. (28)

Möjligheten att tillhöra en gemenskap och påverka sitt eget liv är en central förutsättning för välbefinnande. Barn och unga vill idag påverka till exempel en hållbar framtid. Deras sätt att delta är dock föremål för en omvälvning. Man har försökt främja ungas aktiva medborgarskap och deltagande i det gemensamma beslutsfattandet inom ramar för åtskilliga projekt. Det är dock endast sällan som resultaten av projekten förankras som bestående verksamhetsformer. I praktiken känner många unga inte till hur de kan påverka, eller så upplever de att ingen är intresserad av deras åsikter. Också unga som deltar aktivt har ofta svårt att åskådliggöra på vilket sätt deltagandet sist och slutligen påverkar besluten. (28)

Engagemanget i skolgemenskapen stöds av att eleven upplever sig vara delaktig i byggandet av vardagen i skolan. Skolans förfaranden inspirerar emellertid i väldigt liten utsträckning eleverna att agera för att utveckla sin gemenskap. Av eleverna i klasserna 8 och 9 inom den grundläggande utbildningen upplever endast 10 procent att de har goda möjligheter att påverka organiseringen av lektionerna, planeringen av skolarbetet och rasterna, utarbetandet av gemensamma regler, planeringen av lokalerna, skolmåltiderna eller ordnandet av skolans gemensamma evenemang. Påverkningsmöjligheterna bedöms vara något bättre på andra stadiet. Av dem som studerar till ett yrke upplever 23 procent att de har goda möjligheter att påverka studievardagen, medan denna andel är endast 11 procent i gymnasiet. Pojkar upplever oftare än flickor att de har goda påverkningsmöjligheter på alla skolstadier. (10)

Internationella jämförelseundersökningar förmedlar samma budskap. I dem framkommer den starka paradoxen mellan å ena sidan finländska ungas förståelse för samhällets funktion, strukturer och institutioner och å andra sidan erfarenheterna av personlig delaktighet. När det gäller förståelsen är högstadieläverna bäst i världen, men detta leder endast sällan till en vilja att vara en aktiv samhällsmedlem som påverkar utvecklingen. Mer sällan än i något annat undersökt land. Förvaltningsstrukturerna, verksamhetskulturen och de vuxnas attityder i den finländska skolan lockar endast ett fåtal elever att delta i det vardagliga beslutsfattandet. Samma gäller politisk aktivitet och annan samhällsaktivitet. (100)

Klimatförändringen är ett exempel på ett fenomen som aktiverar unga och kan ge unga meningsfulla erfarenheter av delaktighet också i skolan. Ungas oro har i betydande grad påverkat bland annat FN:s program för hållbar utveckling. Hållbar utveckling är också ett exempel på en process där unga måste sammanjämka sina olika åsikter i fråga om förhållandet till naturen. För unga på landsbygden ger skogarna och sjöarna både välbefinnande och framtida arbetsplats, medan de för unga stadsbor är miljöer för fritidsaktiviteter och rekreation. (28) (81)

Barns och ungas utveckling framskrider samtidigt i många parallella dimensioner. Om någon av dessa dimensioner betonas på ett ensidigt sätt, kan viktiga delar av att vara människa hamna i skymundan. Viktiga dimensioner är barnets delaktighet och betydelsefulla relationer där barnet blir sett och hört samt de möjligheter till självstyrning som uppväxtmiljön erbjuder. Diskussionen som gäller barn framhäver ofta på ett ensidigt sätt vuxnas uppfattningar om faktorer som påverkar barnen, utan att barnen hörs om hur de upplever saken och vad de önskar sig av livet. (34) I det politiska beslutsfattandet granskas barnens liv som en verklighet med regionalt växande kretsar, som börjar från familjen och småningom utvidgas till globala miljöer. Barnen själva upplever dock sin värld via en gränsöverskridande vardag som äger rum på många platser. Barnens upplevelse utmanar ofta auktoriteternas uppfattning, och därför borde den rådande tolkningen av tillgodoseendet av barnens rättigheter utvärderas kritiskt. (74)

Idag är barnens representativa deltagande (till exempel i barnparlament och elevråd) i hög grad baserat på att barnen tillägnar sig tillvägagångssätt som liknar de vuxnas. Sådant deltagande intresserar i första hand barn och unga som har omfattande sociala och kulturella resurser. I dessa organ utökas och förtätas relationerna mellan barn och vuxna, men relationerna mellan barnen som valts ut till den struktur de vuxna skapat och barnen de representerar blir ofta svagare och mer avlägsna. (63)

Vuxna som arbetar med barn har en väsentlig roll när det gäller att skapa erfarenheter som visar huruvida den egna åsikten räknas eller inte. Om till exempel skolans lärare, vaktmästare, rektor, kökspersonal, hälsovårdare eller städare bemöter barn och unga med respekt och uppskattning, uppstår en erfarenhet av att tillhöra gemenskapen.

Genom att erkänna barnens delaktighet i vardagen som en del av samhällspåverkan beaktar och värdesätter vi deras synvinkel på samma sätt som vuxnas. Dessa erfarenheter är viktigare för barnet än organiserade verksamhetsmodeller, hur väl de än fungerar. (81) (102)

SLUTSATSER:

Den dagliga verksamheten vid daghemmen bör stöda barnen som politiska aktörer i sina egna liv, vilket förutsätter identifiering av den politiska mångfald som råder i ett demokratiskt samhälle och godkännande av denna mångfald som en premiss som även gäller barnen. (74)

Det behövs nya arenor och tillvägagångssätt, via vilka barn och unga själva kan definiera bland annat byggstenarna i en hållbar framtid och fatta beslut om alternativa sätt att genomföra en hållbar livsstil i sin egen vardag. Därför bör till exempel skogarna i närheten av skolorna bevaras som viktiga inlärningsmiljöer. (28)

Målen med anknytning till hållbar utveckling och klimatförändringens tematik ska definieras som en bestående del av uppgiftsfältet för Barnens Parlament samt kommunernas och landskapens ungdomsfullmäktige. Parlamenten och fullmäktige beslutar själva om projekt för hållbar utveckling som genomförs varje år. (28)

Genom spelifiering (gamification) inom vårdtjänsterna möjliggörs metoder att själv påverka vården som är bekanta och lättillgängliga för barn och unga. När barn och unga får bearbeta svåra saker via en bekant miljö möjliggörs tillgodoseendet av deras patienträttigheter inom hälsovården. För barn och unga kan det vara mest naturligt att lära sig sådana medborgarfärdigheter och -rättigheter i den virtuella världen med hjälp av appar, som är mindre "officiella" än de traditionella påverkningskanalerna. (36)

Man måste kritiskt fråga sig vem som definierar strukturerna för delaktighet. Barnens delaktighet får inte vara beroende av vem som har förmåga att agera inom ramarna för färdigt utformade strukturer. Detta är en särskilt viktig fråga när landskapsförvaltningen bildas. När beslutsfattandet förflyttas allt längre bort från barnens närmiljö, ökar risken för att endast ett fåtal barn kan göra sina röster hörda på landskapsnivå. (63)

5.2 Delaktighet som upplevs som meningsfull uppstår i barns och ungas vardag

I ett allt mångfaldigare samhälle är barnens och familjernas känsla av att tillhöra olika grupper och samfund en central delfaktor i välbefinnandet. Samhörigheten möjliggörs, begränsas eller hindras i vardagliga möten, pedagogiska förfaranden samt politiska beslut på lokal och nationell nivå. Det är väsentligt att identifiera de samfund som har betydelse för barnen och stöda barnen som en del av dessa samfund. Samtidigt bör barnen bemötas fördomsfritt utan förutfattade meningar om att en individ som till exempel har en viss kultur, familjebakgrund eller funktionsnedsättning är på ett visst sätt. (81) (101)

I den tidiga ungdomen och tonåren skapas erfarenheter av att vara delaktig och aktiv i samhället mest naturligt som en del av de ungas vardagsliv. I de ungas erfarenheter framhävs samtidigt vardagliga påverkningssituationer och omfattande samhällsfrågor. Betydelsefulla erfarenheter av att påverka är till exempel möjligheten att fatta beslut om sina egna hobbyer, husdjur eller människor som man vill tillbringa tid med. Organiserade strukturer för delaktighet, såsom elevkårsstyrelser eller barnparlament, har en ganska liten roll när unga funderar över möjligheter att påverka eller fatta beslut. Att bestämma om vardagliga saker är ofta en mycket större upplevelse än möjligheten att bestämma om "stora" saker utan personlig betydelse. I barnens vardagsliv och gemenskaper finns det många resurser, erfarenheter och färdigheter som man kunde stärka för att göra det möjligt för många olika barn att känna att de är en del av samhället. (81) (101) (19)

Det är viktigt att stöda barns och ungas delaktighet i vardagen, så att deras behov och det stöd som uppväxtmiljön erbjuder möts. Direktörer och chefer i olika institutioner har en viktig roll när det gäller att skapa och upprätthålla strategier och strukturer som stöder barns och ungas delaktighet och samarbete. Barn och unga är inte alltid medvetna om sina egna möjligheter att påverka och delta. Majoriteten av dem står utanför det aktiva deltagandet. För att delaktigheten ska förverkligas förutsätts det att en informationsdialog byggs upp tillsammans med professionella och föräldrarna samt att många olika kanaler för delaktighet erbjuds unga med olika bakgrund, beredskap och intressen. Barn och unga kan uppmuntras till delaktighet genom att erkänna att deras sakkunskap är lika värdefull som vuxnas. För att nya verksamhetsmodeller som stöder delaktighet ska förankras, förutsätts det att institutionernas ledning stöder dessa modeller på alla sätt. (31)

Barnen själva betonar gemenskapen i delaktigheten, medan de vuxna fostrarna i regel betonar individuella element. Barn motiveras av ett lekfullt, naturligt, frigörande,

glatt och aktivitetsbaserat sätt att genomföra delaktigheten, där man arbetar tillsammans. Virtuella miljöer har idag en viktig roll som barnens egna verksamhetsmiljöer i vardagen. På detta sätt möjliggörs många av de sätt att agera som är kännetecknande för barn och bedöms som pedagogiskt viktiga, till exempel lek, lärande, verksamhet i sociala sammanhang, delaktighet och påverkan samt självuttryck. (19)

För att gemenskapskänslan ska stärkas krävs det att kunskapen hos både barnen och de vuxna som arbetar tillsammans med barnen främjas på olika nivåer. Till exempel i en undersökning om hälsoläskunnighet observerades det att de teoretiska referensramarna och modellerna inom området inte tar hänsyn till barnens behov, sociala relationer eller livsmiljö. I stället är de fokuserade på individens kognitiva färdigheter och utveckling. När objektet var hälsoläskunnighet och mentalvårdstjänster observerades det att barn har endast mycket små möjligheter att delta i verksamhet och beslutsfattande som främjar deras hälsa. Med stöd av dessa observationer har olika forskningsbaserade förfaranden, metoder och arbetsredskap utvecklats för att främja barns delaktighet, till exempel delaktighetsfrämjande planering som utgår från barnet, digitalt historieberättande och en uppväxtmapp. Man har också sett ett behov att utarbeta rekommendationer och anvisningar för planering och utvärdering av digitala utrymmen lämpade för barn och unga. (19)

Även den byggda miljön påverkar barns och ungas möjligheter att vara en aktiv del av sina gemenskaper. På detta inverkar å ena sidan möjligheten att förflytta sig självständigt och å andra sidan de aktivitetsmöjligheter som miljön erbjuder. Utan tillräcklig rörelsefrihet kan barnet inte hitta de möjligheter som miljön erbjuder. I en internationell granskning är barnens självständiga möjligheter att förflytta sig allvarligt hotade i dagens värld och begränsas hela tiden ännu mer. Finland är ett sällsynt undantag: i en jämförelse mellan 16 länder hade de finländska barnen störst rörelsefrihet. Men också i Finland har rörelsefriheten inskränkts under de senaste 20 åren. (104)

Ett aktuellt exempel på den byggda miljöns betydelse för barns och ungas påverkningsmöjligheter och förändringen av dessa möjligheter är färdigställandet av ringbanan i huvudstadsregionen. Den har ökat ungas möjligheter att förflytta sig och samlas. Detta påverkar de lokala och geografiska villkoren som definierar ungdomskulturen. En byggd förbindelse skapar fler möjligheter att använda stadsutrymmet på ett nytt sätt. Geografin definierar således kulturella, sociala- och geografiska villkor för ungas växelverkan. Även trafikmedlen utgör i sig utrymmen för unga. (87) I tågen och på platser längs spåren finns viktiga mötesplatser för unga. De ökade förflyttningsmöjligheterna förnyar ungdomskulturen i området (87)

Det är fullständigt möjligt och genomförbart att göra barn och unga delaktiga i planeringen av livsmiljön, om de använda arbetssätten och metoderna lämpar sig för re-

spektive åldersgrupp. Bland annat PehmoGIS-metoden som baserar sig på geografiska data har utvecklats ända sedan 1990-talet. Idag är metoden internetbaserad och används redan i över 80 länder (<https://maptionnaire.com/>). (104)

SLUTSATSER:

Barnens vardag och vardagliga gemenskaper erkänns som viktiga med tanke på beslutsfattandet i barndomen. Vardagliga möten är viktigare än omsorgsfullt organiserade "officiella" verksamhetsmodeller. Om viljan finns, är det möjligt att skapa processer för samhälleligt beslutsfattande där vem som helst kan delta enligt eget val, oberoende av ålder. (81) (101)

Nya kanaler och sätt för delaktighet bör skapas för barn och unga med beaktande av deras vardag. Här kan man till exempel dra nytta av de former för delaktighet som sociala medier erbjuder. (31)

Barnens synvinklar hörs inte och barnens delaktighet förverkligas inte i tillräcklig utsträckning även om miljöerna är digitala. Organisationernas kultur måste förnyas så att barns delaktighet är omsorgsfullt integrerad i deras verksamhet. Förverkligandet av barns delaktighet ska också följas upp och utvärderas systematiskt. Detta förutsätter sektorsövergripande utbildningsprogram som är gemensamma för de sakkunniga som arbetar med barn. Det behövs spridning av goda exempel och kampanjer som förbättrar medvetenheten om vikten av att göra barn delaktiga. (19)

Tjänsterna för barn och unga borde riktas i synnerhet till de ställen där barn och unga söker information och bygger upp information tillsammans med andra (t.ex. YouTube). Det är bra att få med de mest populära YouTube-profilerna i detta byggnadsarbete. (19)

Barns möjligheter att agera självständigt i sin livsmiljö bör värdesättas och stärkas. Det självständiga aktörskapet konkretiseras till exempel i barnens rörelsefrihet. Utvecklingen mot att inskränka möjligheterna till självständig förflyttning bör stoppas. (104)

5.3 Utveckling av nya möjligheter att delta

Utmaningarna med anknytning till barns delaktighet har att göra med organisationsstrukturer och definitionen av delaktighet. Barns delaktighet är inte en genuin och påverkande del av de nuvarande organisationskulturerna och inte heller av organisation-

ens strukturer för ledning och beslutsfattande. Påvisandet, utvärderingen och uppföljningen av delaktighetens resultat är bristfälliga. Barnens idéer, synpunkter och åsikter förblir ofta osynliga när beslut om lösningar fattas. (19)

Målet att styra unga att bli aktiva medborgare och samhällspåverkare har inte i praktiken uppfyllts på eftersträvat sätt. Man har inte förmått identifiera de sätt att påverka och vara aktiva i gemenskaperna som är naturliga för unga. I de flesta projekten uppfattas ungas delaktighet som traditionell politisk aktivitet. Med bakgrund i denna tradition ses ungas brist på delaktighet enbart som ett samhällsproblem. Ungas självständiga verksamhet och dagliga beslut, till exempel konsumtionsval, kommunikation på sociala medier eller kanske deltagande i kampanjer med anknytning till frågor om ett etiskt och rättvist liv, bör erkännas som en samhällsrelaterad viktig form att delta och påverka som är populär bland unga. (19) (28)

Ofta krymper delaktigheten ihop till en skyldighet att redogöra för sin åsikt. I sådana fall har barns och ungas formella delaktighet ingen verklig betydelse för dem själva. Genuin delaktighet är en dynamisk process som formas i social samvaro mellan människor. Därför är det i samband med utvärderingen och främjandet av delaktighet viktigt att oavbrutet vara närvarande i servicefältets förfaranden. (24)

Barn och unga är underrepresenterade i hörandeprocessen i samband med lagberedningen. En orsak till detta är de nuvarande kanalerna för delaktighet. Till exempel har ungas användarerfarenheter av webbplatsen lausuntopalvelu.fi avslöjat många hinder för delaktighet. Språket som används är utmanande och endast finska och svenska kan användas för att lämna uttalanden på nätet. För att logga in krävs det bankkoder, vilka barn och unga sällan har. Det är utmanande att få en överblick över webbplatsen för någon som inte är insatt i lagstiftningsarbetet. Det finns också mer principiella hinder för ungas påverkan. Till exempel när det gäller bestämmelserna om mobbning i gymnasielagen upptäcktes det att åsikterna som framförts av de unga som deltagit inte lyftes fram i sammanfattningen av hörandena. Deras tankar återspeglades inte heller på något sätt i de slutgiltiga bestämmelserna. (13) (28)

Att beakta och höra en åsikt innebär inte automatiskt att agera enligt denna åsikt, utan snarare att erkänna olika synvinklar som en del av diskussionen. Det står klart att det inte är möjligt att skapa en modell eller ett system med stöd av vilket alla barn kunde vara med, men det är möjligt att skapa processer för samhällsrelaterat beslutsfattande där vem som helst, oberoende av ålder, kan delta i olika sammanhang enligt eget övervägande. (81)

Barn ser på saker annorlunda och tänker annorlunda än vuxna. När tjänster utvärderas och förnyas är det viktigt att barnens tankevärld och tankesätt tas i beaktande och utnyttjas i beslutsfattandet. Naturliga sätt för barn att agera är till exempel att rita,

spela in videor, skriva eller blogga. Barnen själva är bäst på att med hjälp av olika metoder berätta om sådant som gäller dem. Barn kan själva inrätta egna klubbar eller "fullmäktige". Det väsentliga är att barnen bemöts på ett språk de förstår, i en trygg kontext och med tillvägagångssätt som är naturliga för dem. (99)

Konst- och kulturpedagogik har observerats vara en fungerande kanal för vissa barn och unga att göra sin röst hörd när den övriga beredskapen inte möjliggör detta. Att uttrycka sig genom konst ökar barns och ungas kulturella och sociala kapital och således deras beredskap att vara aktiva i samhället. (4)

SLUTSATSER:

En fysisk och virtuell inlärningsmiljö i stil med temadagen Vaikuta!, som genomfördes av organisationen Nuorten Keski-Suomi i Jyväskyläregionen, genomförs i alla skolor i Finland. Via inlärningsmiljön får unga möjlighet att själva hitta på, pröva och uppleva olika former av samhällspåverkan. (28)

Barnen kan själva fundera över och bestämma hur man kan göra allas åsikter hörda. Då måste man också se till att inte heller tysta barn eller barn som tillhör minoriteter hamnar i skymundan eller överröstas. Det är också viktigt att beslutsfattare, tjänstemän och forskare besöker daghemmen och skolorna för att träffa och lyssna på barnen. (99)

Kunskaper och färdigheter med anknytning till lagberedningen ska införas i läroplanerna. Sådana är till exempel analysering av lagtexter samt regeringspropositioner och utlåtanden. Unga bör få information om möjligheterna att delta i lagberedningen och övning i att bland annat skriva utlåtanden. Digitala plattformar för delaktighet bör utvecklas för att säkerställa att alla unga har jämlika möjligheter. Man kan också inrätta ett virtuellt råd, där unga i skolorna och ungdomslokalerna kan delta i diskussionen i samband med lagberedningen. (13) (28)

När dagens digitala plattformar för deltagande utvecklas, beaktar man användbarhetens jämlikhet för bl.a. olika åldersgrupper och människor med olika bakgrund. Särskild uppmärksamhet bör fästas vid plattformarnas användbarhet för unga användare. (28)

Yrkeskunskap med anknytning till delaktighet, jämlikhet och bemötande bör på ett mer medvetet och starkare sätt göras till en del av olika expertgruppers utbildningsinnehåll och yrkesidentiteter. Målen för delaktigheten ska vara gemensamma för servicefältet och får inte vara beroende enbart av enskilda anställdas vilja. (24)

5.4 Möjligheterna och resurserna för delaktighet varierar

Grunden för att tillhöra grupper och gemenskaper skapas med strukturella lösningar där barnen inkluderas eller exkluderas från tjänsterna. Olika livsmiljöer erbjuder varierande möjligheter för olika barn och unga. Livssituationerna och de tjänster som är tillgängliga varierar avsevärt på olika håll i Finland. I glesbygden har många skolor stängts under de senaste åren och många barn och unga har fått betydligt längre skolresor. Samtidigt har också många andra tjänster centraliserats i kommunerna och dessa tjänsters tillgänglighet varierar allt mer. Det finns också stora variationer inom kommunerna. Detta påverkar i hög grad hurdana alternativ barn och unga har när det gäller hobbyer, att skapa och vårda vänskapsrelationer eller påverka livsmiljön tillsammans med andra. (2) (49) (103)

Att skapa och upprätthålla vänskapsrelationer till andra unga är en utmaning på orter där avstånden är långa och kollektivtrafiken begränsad. Unga är i sådana fall starkt beroende av att närstående skjutsar dem, ger dem pengar och uppmuntrar dem, vilket försätter dem i en ojämlik ställning. När skolskjutsen är den enda trafiktjänsten, är hemmet för vissa unga det enda alternativet där de kan tillbringa sin fritid. Särskilt oroad bör man vara för de barn i glesbygden som saknar stöd av familjen på grund av ekonomiska, sociala eller andra orsaker. Å andra sidan kan det också i städerna finnas stora variationer mellan unga när det gäller kunskap och färdigheter med anknytning till utnyttjande av de möjligheter som det egna bostadsområdet erbjuder. Alla unga har inte heller råd att använda kollektivtrafiken, vilket utesluter dem från tjänster som annars hade varit tillgängliga. Barns möjligheter att utnyttja sin potential är också bunden till familjens utbildnings- och inkomstnivå. Ojämligheten börjar redan före skolåldern. (2) (4) (89) (103)

Ojämlika möjligheter för barn att delta och må bra äventyrar utvecklingen, lärandet och välbefinnandet för i synnerhet barn i sårbar ställning samt tillgodoseendet av dessa barns bästa och rättigheter. Barn som lever i familjer där det finns olika typer av utanförskap, sociala och hälsorelaterade problem, till exempel föräldrar som missbrukar eller är våldsamma, eller vars vardag belastas av problem efter föräldrarnas skilsmässa, behöver särskild uppmärksamhet. (31)

Det finns en stor brist på kunskap när det gäller att identifiera barns och ungas allt mer olika utgångspunkter för välbefinnande, marginalisering och sårbara ställning. (31) Utanförskap, missbruk och kriminalitet skapar en kumulativ marginaliseringscirkel, för vilken det krävs interventioner som riktas på rätt sätt och genomförs i rätt tid. För att stöda delaktigheten förutsätts det i sådana fall att de ungas erfarenhetsbaserade kunskap utnyttjas samt att man har kännedom om den lokala kulturen. Genom

att stärka delaktigheten skapar man för dessa unga en resultatrik process för egen social rehabilitering. I intervjuer med unga framträder fyra olika aktörsroller (positioner): en som satsar på sin egen rehabilitering, en som bär ansvar i samhället och utvecklar verksamheten, en sökare samt en som driver omkring. De olika aktörsrollerna påverkar vilken betydelse den sociala rehabiliteringen och dess olika former har. (31)

För att övervinna ojämlikheten i barns delaktighetsmöjligheter som har anknytning till boendeorten finns det skäl att omvärdera begreppen "skoldag" och "skolskjuts". När skoldagen dimensioneras och skolskjutsen ordnas på ett sådant sätt att det också finns utrymme för olika organiserade fritidsintressen och friare samvaro än under skoltid, leder bristfälliga trafikförbindelser inte nödvändigtvis till att delaktighetsmöjligheterna blir ännu ojämlikare. (89)

SLUTSATSER:

Inom barnpolitiken bör man beakta barns olika erfarenheter, också sådana som vi kanske inte ens vill att ska existera, för att barnets bästa och rättigheter ska kunna tryggas på ett jämlikt sätt. Familjen och de nära relationerna är inte alltid en trygghet och ett skydd för alla barn. (31)

Regionala skillnader och olika omständigheter i familjerna, till exempel långa avstånd, utmanar till att utveckla mer mångsidiga småbarnspedagogiska tjänster än i nuläget. Kunde till exempel ambulerande daghem införas på nytt? Med hjälp av sådana arrangemang kan man också öka andelen barn som deltar i småbarnspedagogiken i glesbygdsområdena. (72)

De långa avstånden skapar orättvisa under barndomen, även om barnen och de unga i randområdena inte själva identifierar sin sekundära ställning. I vissa kommuner har man svarat på önskemål med anknytning till barns fritidsaktiviteter och hobbyer till exempel genom att tillhandahålla "klubbtaxi". (89)

Ungdomsarbete och hobbymöjligheter ska skapas i skolorna och göras till en del av skoldagen. Detta gynnar i synnerhet unga som bor i glesbygdsområden, mindre bemedlade unga och unga med invandrarbakgrund. I främjandet av en jämlik delaktighet är det viktigt att se till att kollektivtrafiken fungerar och att kostnaderna minskar. (2)

Regionala skillnader och särdrag ska beaktas även i samband med stödet för samiska barns delaktighet och välbefinnande. (31)

I takt med att kommunernas uppgifter förändras bör man i synnerhet satsa på gränssnitten mellan bildnings-, social- och hälsosektorn. Det är viktigt att i synnerhet rektorerna är medvetna om skolans mångsidiga betydelse som möjliggörare och stöd för barns och ungas balanserade utveckling. Lokala verksamhetsstrukturer som stöder barns och ungas delaktighet ska synliggöras i kommunernas välfärdsplaner och man ska se till att de olika förvaltningskommunerna har kapacitet att samarbeta i gränssnittet för bildnings-, social- och hälsosektorn. (82)

En egen digital utvecklingsmapp ska skapas för varje barn och följa barnet längs skolgången och ut i arbetslivet. Inom småbarnspedagogiken och i grundskolan ska alla barn och unga garanteras jämlika möjligheter att lära sig att använda digitala enheter och miljöer för att främja delaktigheten. (19)

5.5 Specialgruppers delaktighet

Barns och ungas delaktighet och jämlikhet samt bemötandet av barn och unga betonas i de politiska dokumenten, men det är alarmerande vanligt att barn och unga upplever utanförskap, att de blir överröstade och att deras åsikt åsidosätts, i synnerhet när barnet eller den unga tillhör en marginell grupp. Ställningen i samhället, den etniska tillhörigheten, könet och funktionsnedsättningar samt att vara bosatt på landsbygden eller i glesbygden formar fortfarande serviceupplevelserna. Barn och unga önskar själva personliga servicemöten samt långvariga och förtroendebaserade kundrelationer. (24)

Barnen har bristfälliga möjligheter att göra sin röst hörd när föräldrarna har missbruksproblem eller mentala problem. Barnens röst drunknar i hanteringen av föräldrarnas problem. Vårdpersonalens sakkunskap behöver uppdateras så att de förmår och kommer ihåg att höra även barnet. Digitaliseringen är en del av lösningen. Många verktyg har utvecklats för att lyfta fram barnens röst. Pilotförsök med dessa verktyg har gett lovande resultat. Till exempel ett verktyg som förutspår problem hos barn och unga stöder ett förfarande där man ingriper tidigare i problemen, redan före de uppstår. När verktyget används sammanförs information från lärare, småbarnspedagoger samt experter inom social- och hälsovården. (99)

Invandringen och flyttningsrörelser över huvud taget formar finländarnas barndom på många olika sätt. Vid sidan av att undersöka vissa barngruppers (t.ex. flyktingar och asylsökande) ställning, vore det bra att i ett bredare perspektiv granska även "diasporabarndom" samt betydelsen av olika transnationella band och nätverk för olika barngrupper. Ett intersektionalitetsperspektiv i granskningen av olika fenomen kunde på ett bra sätt öppna upp vissa förändringar som inträffat och kommer att inträffa i den

finländska barndomen. (35) Dessa faktorer har betydelse också för barnens och deras familjers delaktighet.

En viktig fråga är hur vi garanterar invandrarbarns och deras familjers delaktighet. Kulturell mångfald i daghemmen och skolorna är inte längre något märkligt för barnen, då man använder tid till att undersöka och tala om olika kulturer. Klyftan är bredare mellan föräldrarna. Familjerna behöver också information och material om andra kulturer och religioner som stöd för uppfostran i hemmet. Också olika typer av evenemang, diskussioner och fritidsträffar har visat sig fungera. Barnens gemensamma hobbyer är ett effektivt sätt att minska fördomarna. (99)

De barn och unga som kommer till Finland är inte en enhetlig grupp. Barns aktörskap i situationer som omfattar flyktingskap bör förstås och stödas via de familjerelationer de har erfarenhet av, vilka ofta inte överensstämmer med den snäva, hierarkiska västerländska tolkningen av kärnfamiljen, som betonar relationen mellan barn och föräldrar. (74) Det är svårt för ensamkommande minderåriga asylsökande att skapa kontakter till finländska unga, bland annat på grund av de åtskilda utbildnings- och boendelösningarna. Unga behöver fler pålitliga vuxna i sin vardag och önskar att vuxna skulle ha tillräckligt med tid att lyssna på dem och tillbringa tid med dem. (76)

I samband med integrationen av unga har konstbaserade metoder utnyttjats på ett framgångsrikt sätt. Integration som genomförs med hjälp av konst är i bästa fall en erfarenhet som ger de unga kraft och stärker deras aktörskap. Den ger verktyg att lyfta fram och uttrycka utmaningar med anknytning till integrationen och stärker den mångkulturella växelverkan. Konstnärliga uttryck kan också fungera som ett verktyg för samhällspåverkan. Användningen av konstmetoder ökar möjligheterna att höra och se barns och ungas behov med utgångspunkt i olika marginella ställningar, vilket stärker verksamhetens etiska sensitivitet och sociala rättvisa. Även undersökningar som gjorts i samband med förföljelse och våld efter en skilsmässa har visat att det är möjligt att klarlägga och höra barns sensitiva och motstridiga erfarenheter. (31)

Sexuella minoriteter får vanligen liten uppmärksamhet i diskussionen om jämlik behandling av barn och unga och deras rättigheter som samhällsmedlemmar. Icke heterosexuella unga och transunga upplever otrygghet, våld och diskriminerande förfaranden både i skolgemenskapen och i anslutning till andra tjänster. Den heteronormativa pressen förorsakar problem med självkänslan, avbruten skolgång, svårigheter med karriärval och problem med att klara av utbildningen. Transungas ställning är sämre än icke heterosexuella ungas. Könet är ett betydelsefullt exempel på att icke heterosexuella män och transfeminina unga utsätts för mer våld i skolan än icke heterosexuella kvinnor och transmaskulina unga. Det är vanligare att unga döljer sin sexualitet och könsidentitet på landsbygden än i huvudstadsregionen. Ny teknologi kan också vara till hjälp när det gäller att informera och hjälpa transunga även på

landsbygden. Många läroanstalter låter bli att följa lagstiftningen och upprättar inte heller jämlikhets- och likabehandlingsplanerna tillsammans med barnen och de unga. (25)

Unga som bor på anstalt hamnar lättare utanför många funktioner som bygger samhörighet. "Möten, delaktighet och samhörighet i utflykts- och hobbyverksamhet för barn och unga" är ett projekt som stöder den individuella utvecklingen för barn och unga som bor på barnhem samt främjar uppbyggandet av en vårdande gemenskap. Verksamhetsmodellen har visat sig ha en positiv inverkan på välbefinnandet hos både barnen som bor på barnhemmen och personalen som ansvarar för deras omsorg. Uppmärksamheten har riktats mot i synnerhet barnens egna erfarenheter av verksamhetens betydelse, men även personalens erfarenheter har undersökts. (87)

Skolhemmet är en placeringsplats i sista hand för barn som omfattas av barnskyddet. Även om utgångspunkterna ofta är svåra, erbjuder placeringen på skolhem också en möjlighet att ändra riktning mot en framgångsrik livsstig. Det är väsentligt att stärka upplevelsen av delaktighet för unga som placerats på skolhem. Delaktigheten bottnar i en känsla av att man kan påverka sin situation genom sin egen verksamhet. Unga behöver i dessa fall ett tillräckligt privatliv, dock på ett sådant sätt att både den ungas egen och den övriga personalens säkerhet samtidigt beaktas. I samband med stärkandet av känslan av delaktighet är det bättre att använda belöningar i stället för bestraffningar. (27)

SLUTSATSER:

Inom de pedagogiska institutionerna borde man stärka barns och ungas möjlighet att studera och växa upp i en trygg miljö, oberoende av deras sätt att uppleva eller uttrycka sitt kön eller sin sexualitet. Detta förutsätter bättre jämlikhets- och likabehandlingsplanering av de pedagogiska institutionerna. En god planering skulle också kunna fungera bra i förebyggandet av sexuella och könsbaserade trakasserier. (25)

Finland borde utarbeta en barnvänligare integrationspolitik som skulle göra det möjligt att lyssna på barn och unga som kommit ensamma till Finland och skapa hopp i deras liv. Flerspråkighet borde betraktas som en resurs i de ungas vardag. Flerspråkighet bidrar till uppkomsten av vänskapsrelationer över kulturgränserna och främjar således delaktigheten i samhället, den långsiktiga integrationen och känslan av samhörighet. Användning och kombinerande av flera språk borde uppmuntras i det språkliga uttrycket. Unga önskar också själva att de skulle få vänner i sitt nya hemland. För att vänskapsrelationer och gemenskapsformer över kulturgränserna ska kunna byggas krävs det fler vanliga möten i vardagen. För att åstadkomma detta behövs det vuxna som lyssnar på de unga och föregår med gott exempel genom att inkludera alla i verksamheten. (76)

Den grundläggande och kompletterande utbildningen för professionella (lärare, handledare, ungdoms- och socialarbetare) bör också omfatta innehåll som behandlar strukturella och kulturella hinder som påverkar utbildnings- och sysselsättningsmöjligheterna för olika unga (t.ex. unga med invandrarbakgrund, regnbågsunga, unga med funktionsnedsättning) samt stöder ett sensitivt bemötande av alla unga i samband med tjänsterna. (28)

Bilaga. Forskarnas utlåtanden

* Sifferkoden i tabellen nedan fungerar som länk till forskarutlåtandet i fråga om författaren har gett sitt tillstånd för publicering av utlåtandet.

Kod	Författare		Organisation	Forskningssammandragets rubrik/ämne
1	Aaltio	Elina	THL	Pilottestning av verksamhetsmodeller inom systemiskt barnskydd
2	Aapola-Kari	Sinikka	Ungdomsforskningsnätverket	Betydelsen av regionala skillnader och familjernas resurser för ungas livsvägar och val: ungas utbildnings- och hobbymöjligheter varierar
3	Ahonen	Timo	Jyväskylä universitet	Planering och inledning av ett utvecklings- och utbildningsprojekt med anknytning till utveckling av det psykosociala arbetet inom småbarnspedagogiken och i skolan
4	Anttila	Eeva	Konstuniversitetet	Konstens och kulturens betydelse för individen och samhället
5	Asunta	Piritta	Jyväskylä universitet	Identifiering av och stöd för motoriska inlärningssvårigheter i skolmiljön
6	Castrén	Anna-Maija	Östra Finlands universitet	Barnfamiljernas mångformighet och barn som bor på flera ställen
7	Flykt	Marjo	Tammerfors universitet	Tidigt stöd för familjer, föräldraskap och barnets utveckling när en förälder har mentala problem eller missbruksproblem
8	Hakkarainen	Kai	Helsingfors universitet	Growing mind-projektet. Ungas teknologianvändning, välbefinnande och intresseobjekt
9	Hakulinen	Tuovi	THL	Mödra- och barnrådgivningstjänsternas tillstånd och utvecklingsutmaningar
10	Halme	Nina	THL	Åtgärder för att stärka barnets bästa, barnets delaktighet, en familjepositiv verksamhetskultur och tjänsterna
11	Heikkilä	Lydia	Lapplands universitet	Projektet "Välbefinnande och jämlikhet bland samerna" (Saamelainen hyvinvointi ja yhdenvertaisuus, SÄRA)
12	Heino	Tarja	THL	Barnskyddet
13	Heiskanen	Heta	Tammerfors universitet	Att höra barn och unga
14	Holm	Gunilla	Helsingfors universitet	Jämlikheten inom utbildningen
15	Hästbacka	Noora	Ungdomsforskningsnätverket	Regnbågsunga inom missbruks- och mentalvårdstjänsterna (2015-2017) och Skolmobbingens mångfacetterade karaktär som objekt för ungdomsarbete och -forskning (2017-2018)

16	Jahnukainen	Markku	Helsingfors universitet	Stöd i övergångsfasen – från den grundläggande utbildningen till andra stadiet
17	Jalovaara	Marika	Åbo universitet	Sambandet mellan familjedynamik (bl.a. att ingå och upplösa samboförhållanden och äktenskap) och ekonomisk och social ojämlikhet.
18	Jauhiainen	Jussi	Åbo universitet	Asylsökande och papperslösa barn
19	Kankaanranta	Marja	Jyväskylä universitet	Att låta barn delta och göra sin röst hörd - förfaranden, metoder och arbetsredskap för effektiv delaktighet i barnens lokala och virtuella verksamhetsmiljöer
20	ANVÄNDS INTE			
21	Kiuru	Noora	Jyväskylä universitet	Övergripande främjande av barns och ungas utveckling och välbefinnande
22	Kokko	Sami	Jyväskylä universitet	Undersökningen om barns och ungas motionsbeteende i Finland (LIITU)
23	Känkän	Päivi	THL	Undersökning av konstbaserade metoder inom barnskyddet
24	Lahtinen	Jenni	Ungdomsforskningsnätverket	Barns och ungas delaktighet i samband med tjänster samt mer specifikt inom vården utom hemmet inom barnskyddet
25	Lehtonen	Jukka	Helsingfors universitet	Mångfalden av kön och sexualiteter i barns och ungas liv
26	Lämsä	Anna-Maija	Jyväskylä universitet	Ett familjevänligt arbetsliv
27	Manninen	Marko	THL	Unga som placerats på skolhem
28	Mietola	Reetta	Helsingfors universitet	ALL-YOUTH-projektet; ungas möjligheter att delta i samhället, ungas erfarenheter av delaktighet och faktorer som påverkar förtroendet för samhället
29	Mulari	Heta	Ungdomsforskningsnätverket	Små barns mediekulturer
30	Niemelä	Mika	Uleåborgs universitetssjukhus	Barnet vid en förälders fysiska sjukdom
31	Nikupeteri	Anna	Laplands universitet	Identifiering av barns och ungas olika välfärdsutgångspunkter, marginalisering och sårbara ställning; Identifiering av barns och ungas servicebehov samt stöd för delaktighet i ett föränderligt samhälle; Tväradministrativa åtgärder, interprofessionell expertis och tillgång på sektorsövergripande specialtjänster
32	Paakkari	Leena	Jyväskylä universitet	Välbefinnande i skolan; Barns delaktighet; Hälsoresurser; Upplevd ensamhet; Hälsoläskunnighet; Hälsaindikatorer för barn och unga: övervikt, sömn; Barns och ungas uppfattningar om sig själva: upplevd vikt; Barns och ungas hälsobeteende: alkoholbruk, matvanor
33	Pekkarinen	Elina	Ungdomsforskningsnätverket	Undersökning av barnskyddet: sammanfattning
34	Pulkkinen	Lea	Jyväskylä universitet	Ett utvecklingspsykologiskt perspektiv
35	Rastas	Anna	Tammerfors universitet	Sårbara grupper, invandrare

36	Ryynänen	Sanna	Lapplands universitet	Tillgodoseendet av minderårigas rättigheter och beslutsfattandet inom de offentliga hälso tjänsterna
37	Sajaniemi	Nina	Helsingfors universitet	Småbarnspedagogik och specialsmåbarnspedagogik
38	Salmela-Aro	Katariina	Helsingfors universitet	Skolutmattning och -motivation: krav-resursmodellen
39	Salmi	Minna	THL	Utkomst
40	Salmi	Minna	THL	Arbetet och familjen
41	ANVÄNDS INTE			
42	Sandberg	Erja	Helsingfors universitet	Rastlösa och ouppmärksamma barn, barn med ADHD-symptom och deras familjer
43	Sourander	Andre	Åbo universitet	Barnpsykiatri
44	Souto	Anne-Mari	Östra Finlands universitet	Betydelsen av etniskt tillhörighet och rasism i bildandet av ungas utbildningsstigar
45	Toppinen-Tanner	Salla	THL	Ett flexibelt arbetsliv som stöd för sammanjämknings av arbetet och familjen
46	Uusitalo-Malmivaara	Lotta	Helsingfors universitet	Positiv uppfostran
47	Vuorinen	Raimo	Jyväskylä universitet	Tillräckliga verksamhetsförutsättningar för att genomföra handledning enligt grunderna i läroplanen för den grundläggande utbildningen
48	Ärelä	Tanja	Lapplands universitet	Sjukhusundervisningen och bevarandet av den som en stark del av det krävande särskilda stödet; Avbruten utbildning som en del av marginaliseringsutvecklingen och stöd till familjerna i detta
49	Karvi		Nationella centret för utbildningsutvärdering, KARVI	Sammanfattning av resultaten av den nationella utvärderingsverksamheten
50	Kouvonen	Petra	Självständighetsjubileets barnstiftelse	Barns och ungas mentala hälsa, Effektivt föräldraskap och den närmaste omgivningens stöd
51	Holmila	Marja	THL	Minskning av alkoholbruket genom att påverka lokalsamhället
52	Kalland	Mirjam	Helsingfors universitet	Sambandet mellan föräldrarnas mentaliseringsförmåga och bemötandet av barnet
53	Karjalainen	Piia	THL	Grupphanteringsmetoden Ihmeelliset vuodet
54	Puura	Kaija	Tammerfors universitet	Stöd för tidig växelverkan i rådgivningsarbetet
55	Rissanen	Elisa	Östra Finlands universitet	Kostnadseffektivitet i det tidiga stödet för föräldraskapet
56	Solantaus	Tytti		Kollektivt stöd för gynnsam utveckling och självständighet
57	Ihmeelliset vuodet		Ihmeelliset vuodet	Ihmeelliset vuodet -föräldragrupp
58	Laakso	Marja-Leena	Jyväskylä universitet	Synpunkter från barn-, barndoms- och familjeforskarna vid Jyväskylä universitet
59	Aro	Tuija	Jyväskylä universitet	Utvecklingsrelaterade neuropsykologiska svårigheter och psykiskt välbefinnande; Utveckling av matematiska färdigheter

60	Aunola	Kaisa	Jyväskylä universitet	Förebyggande arbete och stöd till föräldrarna; Utveckling av matematiska färdigheter
61	Heikkinen	Suvi	Jyväskylä universitet	Ett familjevänligt arbetsliv
62	Jokinen	Kimmo	Jyväskylä universitet	Betydelsen av att ta barnet i beaktande, Unga familjers situation
63	Kiili	Johanna	Jyväskylä universitet	Representativ delaktighet
64	Lehto	Siru	Jyväskylä yrkeshögskola	Att bygga upp ett moderskap efter en lång barnlöshet
65	Salonen	Eija	Jyväskylä universitet	Små barns sociala och emotionella välbefinnande i en skiftesvårdskontext
66	Sääkslahti	Arja	Jyväskylä universitet	Barns fysiska aktivitet
67	Terävä	Johanna	Jyväskylä universitet	Föräldraskap och familjens förhållanden i vardagen
68	Turja	Leena	Jyväskylä universitet	Barns delaktighet och självförtroende
69	Wilska	Terhi-Anna	Jyväskylä universitet	Konsumtion och digitalisering
70	Karila	Kirsti	Tammerfors universitet	Ett barnpositivt samhälle
71	Eerola	Petteri	Tammerfors universitet	Fadern, faderskapet och mångformiga familjer
72	Estola	Eila	Uleåborgs universitet	Lagstiftning med anknytning till småbarnspedagogik och småbarnspedagogikens tillstånd i kommunerna
73	Forsberg	Hannele	Tammerfors universitet	Barns parallella och växlande boende
74	Kallio	Kirsi-Pauliina	Tammerfors universitet	Aktörskap i miljöfrågor, inom småbarnspedagogiken och med flyktningbakgrund; publikationer
75	Kupila	Päivi	Tammerfors universitet	Personal, arbetskarriär och yrkesrelaterat stöd inom småbarnspedagogiken
76	Kuusisto	Anna-Kaisa	Tammerfors universitet	Integration av ensamkommande invandrarungar i Finland
77	Paananen	Maiju	Tammerfors universitet	Resultatstyrning i vardagen inom småbarnspedagogiken
78	Paavilainen	Eija	Tammerfors universitet	Barnfamiljers bekymmer och riskfyllda omständigheter samt behövligt stöd
79	Rimpelä	Arja	Tammerfors universitet	Välbefinnande, hälsa och skola
80	Soini-Ikonen	Tiina	Tammerfors universitet	Lärande och välbefinnande i grundskolan
81	Stenvall	Elina	Tammerfors universitet	Möjligheter för barns vardagliga delaktighet
82	Turunen	Tuija	Laplands universitet	Övergångsfaser under uppväxten
83	Vainikainen	Mari-Pauliina	Tammerfors universitet	Stöd för lärandet och skolgången i grundskolan
84	Childcare-projektet		Tammerfors universitet	Mekanismer för ojämlikhet inom småbarnspedagogiken
85	Junttila	Niina	Åbo universitet	Ensamhet bland barn och unga
86	Lammi-Taskula	Johanna	THL	Forskning om risker med anknytning till barns välbefinnande: sammanfattning
87	Ungdomsforskningsnätverket		Ungdomsforskningsnätverket	Sammanfattning av Ungdomsforskningsnätverkets forskning
88	Ylikännö	Minna	FPA	Sammanfattning av FPA:s forskning om barns och familjers välbefinnande

89	Armila	Päivi	Östra Finlands universitet	Perspektiv inom barndoms- och ungdomsforskningen i Östra Finland
90	Rotkirch	Anna	Befolkningsförbundet	Nativitet och tidpunkten för föräldraskap under levnadsloppet
91	Niilo Mäki Institutet		Niilo Mäki Institutet	Inlärningssvårigheter och andra snävare störningar i den neurala utvecklingen
92	Pekkola	Juhani	Kymmenedalens yrkeshögskola	Motiv och strukturer för att skaffa barn bland finländare i åldern 18-40 år 2015
93	Lyyra	Nelli	Jyväskylä universitet	Resultat beträffande ensamhet i skolåldern i WHO:s skolelevstudie
94	Tuominen	Miia	Åbo universitet	Vårdens kontinuitet inom rådgivningstjänsterna
95	Salminen	Jaana	Åbo universitet	Hur kan skolan göras till en välfärdsgemenskap?
96	Laasonen	Marja	Åbo universitet	Utvecklingsrelaterade störningar i språkutvecklingen; Tvåspråkighet
97	Tervahartiala	Katja	Åbo universitet	Sambandet mellan barnets individuella egenskaper och stressregleringen hemma och i dagvården
98	Lagström	Hanna	Åbo universitet	Barns måltidskultur
99	Huhtasalo	Jenni	Åbo universitet	Multipla problem i familjer
100	Väljjarvi	Jouni	Jyväskylä universitet	Utmaningar med anknytning till kunskande inom den grundläggande utbildningen i ljuset av internationella jämförelser
101	Rönkä	Anna	Jyväskylä universitet	Faktorer som påverkar minskningen av nativiteten
102	Bernelius	Venla	Helsingfors universitet	Segregationen inom städerna och dess inverkan på småbarnspedagogiken och skolorna
103	HEJ		Centret för utbildningsevaluering vid Helsingfors universitet, HEJ	Jämlikhet i fråga om lärande och bedömning samt stöd för lärande
104	Kyttä	Marketta	Aalto-universitetet	Forskning på temat barn och miljö vid Aalto-universitetet
105	Haataja	Anita	Ingen organisation	Familjepolitiken, familjeledigheterna och nativiteten
106	LIKES		Forskningscentralen för främjande av motion och folkhälsa, LIKES	Barns och ungas motionsaktivitet, programmet Skolan i rörelse

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

SNELLMANSGATAN 1 A, HELSINGFORS
PB 23, 00023 STATSRÅDET
valtioneuvosto.fi/sv/
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-287-702-4 PDF
ISSN: 2490-0966 PDF